

Czynniki i kierunki rozwoju gminy Powidz

Praca zbiorowa pod redakcją Bartłomieja Kołsuta

Czynniki i kierunki rozwoju gminy Powidz

Pod redakcją Bartłomieja Kołsuta

Seria
Ekspertyzy i Raporty
Instytutu Geografii Społeczno-Ekonomicznej i Gospodarki Przestrzennej
Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu

Tom 2

Czynniki i kierunki rozwoju gminy Powidz

Pod redakcją Bartłomieja Kołsuta

Poznań 2018

Wydawca:

Instytut Geografii Społeczno-Ekonomicznej i Gospodarki Przestrzennej
Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu

Recenzent:

prof. dr hab. Andrzej Miszczuk

Cytowanie:

Kołsut B. (red.), 2018. Czynniki i kierunki rozwoju gminy Powidz. Ekspertyzy i Raporty IGSEiGP UAM 2. Poznań.

Churski P., 2017. Podstawy zintegrowanego planowania rozwoju. W: B. Kołsut (red.), Czynniki i kierunki rozwoju gminy Powidz. Ekspertyzy i Raporty IGSEiGP UAM, t. 2. Poznań, s. 9–13.

Copyright © Instytut Geografii Społeczno-Ekonomicznej i Gospodarki Przestrzennej
UAM w Poznaniu, Poznań 2018

ISBN 978-83-7986-201-6

Projekt i przygotowanie do druku:

Bogucki Wydawnictwo Naukowe
ul. Górna Wilda 90
61-576 Poznań
biuro@bogucki.com.pl

Fotografia na okładce: Archiwum Urzędu Gminy Powidz

Druk: Uni-druk

Spis treści

Wstęp	7
<i>Paweł Churski</i>	
1. Podstawy zintegrowanego planowania rozwoju	9
<i>Bartłomiej Kołsut</i>	
2. Metodologia i zakres badań nad czynnikami i kierunkami rozwoju gminy Powidz	14
<i>Bogumił Nowak, Bartosz Pankros</i>	
3. Lokalizacyjne i przyrodnicze czynniki rozwoju gminy Powidz	22
<i>Paweł Churski, Martyna Dąbrowska, Magdalena Małachowska, Lidia Ostrowska</i>	
4. Demograficzne i społeczne czynniki rozwoju gminy Powidz	30
<i>Bartłomiej Kołsut, Bogumił Nowak, Karolina Matuszak, Paulina Langner, Artur Malicki, Tomasz Wielec</i>	
5. Gospodarcze czynniki rozwoju gminy Powidz	45
<i>Paweł Motek, Kinga Jagielska, Malwina Maciejewska, Anna Skalska, Karolina Stolarska, Karolina Szulczewska, Aleksandra Walkówka, Anna Wąsalska</i>	
6. Komunalne, infrastrukturalne i finansowe czynniki rozwoju gminy Powidz	62
<i>Bartłomiej Kołsut, Łukasz Gromala, Natalia Perlińska, Weronika Rzanna</i>	
7. Syntetyczna ocena czynników rozwoju gminy Powidz	78
<i>Paweł Churski, Bartłomiej Kołsut, Paweł Motek, Bogumił Nowak, Natalia Delązek, Martyna Dłużyńska, Paulina Ewiak, Łukasz Gromala, Kinga Jagielska, Aleksandra Kilichowska, Agata Kordzi, Paulina Langner, Malwina Maciejewska, Artur Malicki, Magdalena Małachowska, Karolina Matuszak, Lidia Ostrowska, Bartosz Pankros, Natalia Perlińska, Weronika Rzanna, Natalia Sierczyńska, Anna Skalska, Weronika Stasikowska, Karolina Stolarska, Zofia Szewczyk, Karolina Szulczewska, Aleksandra Walkówka, Joanna Wawrzyniak, Anna Wąsalska, Tomasz Wielec, Michał Wojcieszak</i>	
8. Strategiczne kierunki rozwoju gminy Powidz	85
<i>Bartłomiej Kołsut</i>	
Podsumowanie	97
Literatura	99

Wstęp

Instytut Geografii Społeczno-Ekonomicznej i Gospodarki Przestrzennej Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu od ponad 30 lat stara się konsekwentnie realizować przyjętą misję, opierając swoją działalność na dwóch głównych filarach – pracy naukowo-badawczej oraz działalności dydaktycznej. Od momentu rozpoczęcia kształcenia na kierunku gospodarka przestrzenna naszą podstawową działalność coraz częściej łączymy ze współpracą z szeroko pojętym otoczeniem społeczno-gospodarczym. Dzięki pozyskiwaniu dodatkowego finansowania z krajowych i międzynarodowych programów badawczych, a także dydaktycznych oraz w ramach współpracy z praktyką możemy realizować nasze cele i zadania na najwyższym poziomie. Niniejsza publikacja jest efektem umiejętnego łączenia wewnętrznego potencjału naukowego i dydaktycznego Instytutu oraz skutecznego wykorzystania szans w postaci zewnętrznego finansowania procesu kształcenia.

Publikacja „Czynniki i kierunki rozwoju gminy Powidz” jest rezultatem prac badawczych o charakterze aplikacyjnym, realizowanych przez grupę 27 studentów Wydziału Nauk Geograficznych i Geologicznych UAM w ramach zajęć praktycznych pn. „Zintegrowane planowanie rozwoju”. Zajęcia odbywały się na terenie gminy Powidz w dniach 5–10 czerwca 2017 r. i były częścią projektu „Geocentrum Doskonałości – autorski program dostosowywania studentów Wydziału Nauk Geograficznych i Geologicznych UAM do współczesnych wymagań rynku pracy”, dofinansowanego w ramach Programu Operacyjnego Wiedza Edukacja Rozwój, osi priorytetowej III „Szkolnictwo wyższe dla gospodarki i rozwoju”, działania 3.1. „Kompetencje w szkolnictwie wyższym” na kwotę blisko 4 mln zł. Projekt Geocentrum Doskonałości

skierowany był do studentów gospodarki przestrzennej, geografii, geoinformacji i geologii, a w ramach dwóch edycji uczestniczyło w nim ponad 300 osób. Dzięki zewnętrznemu finansowaniu przedsięwzięcie to objęło 16 różnego rodzaju certyfikowanych szkoleń, 11 zajęć warsztatowych, 12 zadań praktycznych oraz 20 wizyt studyjnych u potencjalnych pracodawców, których celowo dobrany profil i zakres ukierunkowany był na poszerzenie wiedzy, umiejętności praktycznych i kompetencji społecznych naszych studentów. W sumie podczas realizacji projektu nasi studenci odbyli dodatkowo (czyli równolegle z realizowanym programem studiów) ponad 3 tys. godzin zajęć w salach dydaktycznych oraz ponad 1,5 tys. godzin zajęć terenowych (w tym zagranicznych w Brukseli, Turynie, Frankfurt nad Odrą i Wilhelmshaven). Zespół prowadzących (liczący ponad 130 osób) tworzyło grono uznanych, międzynarodowych specjalistów oraz krajowych praktyków, reprezentujących prywatne i publiczne instytucje powiązane tematycznie z profilem kształcenia na czterech wymienionych kierunkach studiów.

Zadanie praktyczne pn. „Zintegrowane planowanie rozwoju” było od początku planowane jako przedsięwzięcie integrujące studentów wszystkich czterech kierunków studiów (z wiodącą rolą studentów gospodarki przestrzennej) wokół konkretnego problemu badawczego o znaczeniu praktycznym. W pierwszej edycji projektu (2016 r.) studenci pracowali nad trzema problemami przestrzennymi, zidentyfikowanymi przez samorząd lokalny w gminie Sieraków (polityka reklamowa, efekty zmiany lokalizacji targowiska miejskiego oraz system dróg rowerowych na terenie gminy). W drugiej edycji koordynatorzy zajęć postanowili podjąć współpracę

z gminą Powidz. Podczas rozmów pomiędzy koordynatorami zajęć oraz wójtem gminy Powidz, Jakubem Gwitem, prowadzonych na początku 2017 r., ustalono, że jednym z najpilniejszych zadań gminy na najbliższe kilka miesięcy jest aktualizacja obowiązującej strategii rozwoju gminy. Zadanie to z uwagi na wielkość gminy (najmniejsza pod względem liczby ludności gmina Wielkopolski) i wynikającego z niej stanu budżetu niepokrywającego wszystkich bieżących potrzeb stanowi dla tej jednostki poważne wyzwanie organizacyjne i finansowe. Realizacja tego zadania stała się tym samym celem zajęć, które zaplanowano na początek czerwca 2017 r. W zajęciach uczestniczyło 23 studentów gospodarki przestrzennej, 2 studentki geologii, 1 studentka geoinformacji oraz 1 student geografii. Prace badawcze wykonywali oni pod opieką zespołu eksperckiego, kierowanego przez prof. UAM dr. hab. Pawła Churskiego. Zespół tworzyli pracownicy Instytutu – dr Paweł Motek i dr Bartłomiej Kołsut oraz mgr Jakub Gwit (wójt gminy Powidz) i mgr Bogumił Nowak (doktorant WNGiG UAM, mieszkaniec gminy Powidz). Podczas intensywnych badań terenowych studenci przeprowadzili ponad 170 wywiadów kwestionariuszowych z mieszkańcami gminy oraz blisko 50 indywidualnych wywiadów pogłębionych z liderami lokalnej społeczności. Ponadto przeanalizowane zostały dane wtórne pochodzące z wielu źródeł – urzędu gminy, Głównego Urzędu Statystycznego, instytucji środowiskowych i in. Oprócz badań społecznych zorganizowano dwa spotkania konsultacyjne, podczas których wykorzystano warsztatowe metody aktywizacji przedstawicieli lokalnego środowiska. Całość prac została zebrana i zredagowana w formie dokumentu strategicznego, który uchwałą nr XLI/247/17 Rady Gminy Powidz z dnia 21 grudnia 2017 r. w sprawie przyjęcia „Strategii rozwoju gminy Powidz na lata 2017–2027” został jednogłośnie przyjęty do realizacji przez władze lokalne.

Niniejsza publikacja jest drugim, poza formalnym dokumentem strategii, przyjętym przez radę gminy, bardzo ważnym efektem prac praktycznych prowadzonych przez studentów Wydziału Nauk Geograficznych i Geologicznych UAM pod opieką pracowników naukowych oraz praktyków znających lokalne uwarunkowania rozwoju gminy. Jest też przykładem naukowej, osadzonej w kontekście teoretycznym i bazującej na szczegółowej inwentaryzacji i ocenie zasobów lokalnych, zobiektywizowanej analizy czynników rozwoju lokalnego wpływających na zmiany konkretnej jednostki samorządowej, a także próbą skonstruowania (wspólnie z reprezentantami społeczności lokalnej) najważniejszych kierunków rozwoju gminy. Publikacja pokazuje, że można i należy łączyć potencjał naukowy z celami dydaktycznymi i aplikacyjnymi, realizując w praktyce ideę *research-based learning*, znaną i praktykowaną w krajach anglosaskich. Efekty tego połączenia są bardzo korzystne dla każdej z uczestniczących stron. Inicjatywa i rezultaty prac nad czynnikami i kierunkami rozwoju gminy Powidz są same w sobie przykładem zintegrowanego rozwoju, opartego na wspólnym budowaniu kapitału relacyjnego. Wskazują w praktyce na podstawowe znaczenie integracji procesu i aspektów planowania działań rozwojowych, które są bardziej istotne niż często jedynie formalna i deklaratywna integracja dokumentów. Wskazują również na realne włączanie się Uniwersytetu w realizację jego misji społecznej związanej z prowadzeniem badań odpowiedzialnych społecznie (*community-based research*). Instytut Geografii Społeczno-Ekonomicznej i Gospodarki Przestrzennej UAM będzie w przyszłości kontynuował i wspierał tego rodzaju inicjatywy, aktywnie wpisując się w realizację jednej z podstawowych misji naszego Uniwersytetu.

Bartłomiej Kołsut
redaktor tomu

1. Podstawy zintegrowanego planowania rozwoju

Zintegrowane planowanie rozwoju stanowi jedno z podejść do programowania i realizacji działań związanych z interwencją rozwojową zmierzającą do skutecznego ograniczania różnic w poziomie i warunkach życia do akceptowalnych społecznie (Faludi 2006; Molle 2007). Planowanie stanowi etap, który zgodnie z systematyzacją Henri Fayola obok organizowania, kierowania i kontrolowania tworzy podstawę procesu zarządzania, odnoszącego się w przypadku zintegrowanego planowania rozwoju do miejsc, rozumianych jako kraje, regiony, gminy-terytoria (Audretsch i in. 2006; Alajlani i in. 2010). Zarządzania migrującego ze względu na współczesne przemiany społeczno-ekonomiczne (Naisbitt 1982; Churski i in. 2017) z sektora prywatnego, w którym zostało wypracowane, do sektora publicznego, w którym znajduje nowe zastosowania. Jego znaczenie wzrasta w warunkach rosnącego ryzyka wynikającego z braku pewności w zakresie kierunku i trwałości procesów rozwojowych (Ziobrowski 2015). Nadrzędnym celem zintegrowanego planowania rozwoju jest próba połączenia w jego ramach planowania gospodarczego i planowania przestrzennego dążąca do integracji jego przedmiotów, poziomów oraz dokumentów. Wiąże się ono również z integracją wymiarów planowania, zmierzając do komplementarnego uwzględnienia wymiaru ekonomicznego, społecznego, przestrzennego, ekologicznego oraz instytucjonalno-politycznego, co osadza je na fundamentie założeń rozwoju zrównoważonego (Turner,

Pearce 1992). Jak zauważają Markowski i Drzazga (2015, s. 16), przełamanie funkcjonującego dotychczas dychotomicznego systemu planowania publicznego, w którym „... dochodzi do sprzeczności procedowania i realizacji między sferą planowania gospodarczego i planowania przestrzennego ...”, stanowi z jednej strony pilną potrzebę, a z drugiej strony swoiste wyzwanie. Prowadzi to wraz z wzięciem pod uwagę systemowej natury przedmiotów planowania (tj. krajów, regionów, gmin-terytoriów) do wniosku o konieczności zintegrowania wymiarów planowania (społeczno-gospodarczego, przestrzennego, ekologicznego, instytucjonalno-politycznego), zapewniającego uwzględnienie całokształtu, uwarunkowań, celów i specyfiki przebiegu procesów rozwojowych, co, jak stwierdza Parysek (2016a, s. 42–44), powinno stać się „... fundamentem rekonstrukcji systemu planowania w Polsce ...”.

Wzrost zainteresowania zintegrowanym planowaniem rozwoju oraz próby jego operacyjnego wykorzystania w praktyce polityki rozwoju wynikają z tendencji ostatnich dekad do decentralizacji kompetencji publicznych i wzmacniania pozycji poziomu lokalnego, silnie ograniczonych co prawda po kryzysie finansowym 2008 r. (Mazur 2017). Jest on również efektem wdrażania do praktyki polityki regionalnej w Europie jej nowego paradygmatu, który opiera się na koncepcji OECD (How regions... 2009; Regions Matter... 2009) wykorzystanej w raporcie Barki (2009), a określanej pojęciem *place based policy*. Jego

zastosowanie ma szczególne znaczenie w kontekście upowszechnienia koncepcji rozwoju endogenicznego służącej do wyjaśniania stanu, przemian i konsekwencji zróżnicowań przestrzennych, bardzo dobrze zakorzenionej w podstawach teoretycznych geografii społeczno-ekonomicznej i ekonomii (Churski, Kołsut 2017). Zintegrowane planowanie rozwoju i endogenizacja procesów rozwojowych przenikają się wzajemnie w praktyce współczesnej polityki rozwoju. Mają one szczególne znaczenie dla poziomu lokalnego, który jest naturalny dla optymalnego rozpoznania zasobów i relacji tworzących lokalny kapitał terytorialny oraz zaplanowania i realizacji na tej podstawie skutecznych działań rozwojowych w tej skali terytorialnej.

Według Markowskiego i Drzazgi (2016, s. 17–18) „... planowanie zintegrowane to holistyczny proces wyznaczania celów i budowania ścieżek dojścia do wyznaczonych w tym procesie celów, uwzględniający najważniejsze współzależności (relacje) między najważniejszymi elementami systemu sterowanego. Tak rozumiane planowanie zintegrowane, odnoszone do procesów rozwoju społeczno-gospodarczego musi uwzględnić w kreatywnym procesie wyznaczania i osiągnięcia celów ilościowe i jakościowe relacje rynkowe i pozarynkowe występujące między elementami podsystemów: społecznego, gospodarczego i szeroko rozumianego środowiska życia ...”. Planowanie zintegrowane prowadzić powinno do wyeliminowania sprzeczności będących pochodną dychotomii systemu planowania publicznego poprzez tworzenie warunków do realizacji zintegrowanego procesu planistycznego. Zdaniem Markowskiego i Drzazgi (2016, s. 17) „... istota planowania zintegrowanego nie leży w osiągnięciu zintegrowanego rozwoju (jak czasami na to się wskazuje), ale w zintegrowanym procesie planistycznym i decyzyjnym, który dobrze zastosowany powinien prowadzić do wysokiego stopnia zintegrowania podsystemów społecznych, gospodarczych i przestrzennych, a tym samym do zapewnienia celów rozwoju, w tym rozwoju suspensywnego ...”¹. Parysek (2014, s. 17) zwraca uwagę na dylemat podejścia do zintegrowania planowania, które może dotyczyć procesu planowania lub/i efektu tego procesu, czyli planu: „... w przypadku tworzenia planu zintegrowanego można by mówić o integrowaniu

struktury (aspekt strukturalny), natomiast w przypadku zintegrowania planowania w grę wchodzi integracja procesu (planowania) ...”. Opowiada się przy tym jednoznacznie za zintegrowaniem procesu, czyli planowania, przy ograniczonych, według tego autora, możliwościach wdrożenia do zastosowań praktycznych planów zintegrowanych (Parysek 2014, 2016a). Z kolei Kudłacz (2015) stwierdza brak systemowo przemyślanej synchronizacji planowania społeczno-gospodarczego i przestrzennego, podkreślając równocześnie, że integracja mechanizmów regulacji procesów rozwoju przestrzennego i społeczno-gospodarczego powinna dotyczyć trzech elementów: polityki, planowania oraz wdrażania ustaleń. Woźniak (2015) wyróżnia natomiast trzy następujące aspekty integracji planowania rozwoju:

- integracja poziomów planowania,
- integracja przedmiotów planowania,
- integracja dokumentów planistycznych.

Pierwszy dotyczy integracji pomiędzy istniejącymi poziomami planowania – europejskim, krajowym, regionalnym i lokalnym. Powinna tutaj obowiązywać funkcjonalna hierarchiczność, bazująca wprost na zasadzie subsydiarności. Drugi odnosi się do podstawy integracji przedmiotów planowania, którą powinno być łączne postrzeganie różnych polityk publicznych i zadań, sektorowych i tematycznych. Trzeci natomiast zwraca uwagę na potrzebę integracji dokumentów planistycznych, który to proces nie powinien ograniczać się jedynie do unifikacji dokumentów, lecz zmierzać do zapewnienia spójności merytorycznej pomiędzy nimi. Interesujące koncepcje w zakresie wdrażania wskazanych aspektów integracji planowania rozwoju przedstawiają w polskiej literaturze przedmiotu Parysek (2014, 2016a), Markowski (2014), Noworól (2014) oraz Kudłacz (2015). Obok diagnozy obecnego głębokiego zakresu dychotomii systemu planowania w Polsce zwracają oni uwagę na różne warianty wdrażania idei zintegrowanego planowania rozwoju. Propozycje te oparte są zarówno na podejściu ewolucyjnym, zakładającym stopniową integrację obecnych rozwiązań zmierzającą z czasem do zastąpienia obecnych podejść i narzędzi nowymi, jak i na podejściu radykalnym, bazującym na założeniu konieczności dokonania szybkich zmian i wdrażania nowych rozwiązań.

Uwzględniając dotychczasowy dorobek literatury przedmiotu, należy stwierdzić, że znaczenie zintegrowanego planowania rozwoju powinno być

¹ Rozwój suspensywny w tym znaczeniu należy utożsamiać z rozwojem zrównoważonym.

rozpatrywane w trzech zasadniczych aspektach (Churski, Motek 2016):

- dążenia do zrównoważonego rozwoju,
- prawidłowości różnicowania się w przestrzeni rozwoju społeczno-gospodarczego i zagospodarowania przestrzennego,
- ewolucji planowania publicznego.

Zintegrowane planowanie rozwoju należy rozpatrywać w powiązaniu z procesem postępującego odchodzenia współczesnego społeczeństwa od koncepcji rozwoju społeczno-gospodarczego opartego na prostym wzroście na rzecz zmian o charakterze jakościowym. Na tym tle szczególne znaczenie ma teoria rozwoju zrównoważonego² upowszechniona w wymiarze globalnym m.in. poprzez Raport Brundtland (Report of the World... 1987) definiująca ten proces jako taką eksploatację zasobów, kierunki inwestowania i rozwój technologiczny oraz zmiany instytucjonalne, które pozostają w harmonii i polepszają zarówno istniejący, jak i przyszły potencjał dla realizacji ludzkich potrzeb i aspiracji (Blowers 1993). Cechą charakterystyczną rozwoju zrównoważonego jest jego wieloaspektowość, którą zwykle rozpatruje się w różnych wymiarach, wśród których najczęściej wskazuje się na: ekonomiczny, społeczny, przestrzenny, ekologiczny oraz instytucjonalno-polityczny (Turner, Pearce 1992; Blowers 1993; Mierzejewska 2006; Kiełczewski 2009; Borys 2011). Rozwój taki opiera się na kilku podstawowych pojęciach: (1) potrzeb i konieczności ich zaspokojenia, (2) sprawiedliwości społecznej w wymiarze wewnątrz- i międzypokoleniowym oraz (3) ograniczeń, jakie gospodarce narzuca środowisko przyrodnicze. Ma więc polegać na odpowiednim i świadomym kształtowaniu, z uwzględnieniem wymiaru przestrzennego, relacji pomiędzy wzrostem gospodarczym, dbałością o środowisko (przede wszystkim przyrodnicze) a zaspokojeniem różnego typu potrzeb ludzkich, decydujących w znacznym stopniu o jakości życia (Petrișor, Petrișor 2013; Mierzejewska 2015). Dążenie do zrównoważonego rozwoju stwarzającego możliwość poprawy poziomu dobrobytu w społeczeństwie, który może zwiększać się pod warunkiem, że czyjejkolwiek położenie polepsza się, a jednocześnie niczyje położenie się nie pogarsza, wymaga szerokiego i kompleksowego podejścia do tego procesu. Takie właśnie podejście jest podstawą polityki

zrównoważonego rozwoju Unii Europejskiej oraz jej poszczególnych państw członkowskich (Zrównoważona Europa... 2001; Europa 2020... 2010). Polityka ta w dążeniu do zrównoważonego rozwoju stawia sobie za cel poprawę spójności obszarów Unii Europejskiej, którą to spójność rozpatruje się w wymiarze ekonomicznym, społecznym oraz terytorialnym. O ile dwa pierwsze wymiary są obecne w założeniach strategicznych Wspólnot już od drugiej połowy lat 50. XX w., tj. Traktatu Rzymskiego o Europejskiej Wspólnocie Gospodarczej, to wymiar terytorialny, mający kluczowe znaczenie dla realizacji idei zintegrowanego rozwoju terytorialnego, dołączył do nich formalnie dopiero po Traktacie Lizbońskim, który wszedł w życie 1 grudnia 2009 r. Należy jednak podkreślić, że jego konkretyzacja stanowiła dłuższy proces uszczegółowiony m.in. dokumentami Europejskiej Perspektywy Rozwoju Przestrzennego (1999), Karty Lipskiej (2007) i Agendy Terytorialnej Unii Europejskiej 2020 (2011), w których podkreślano znaczenie wymiaru przestrzennego dla integracji działań zapewniających pełne wykorzystanie zasobów endogenicznych w procesie zrównoważonego rozwoju. Wskazuje się w nich na zintegrowane planowanie rozwoju jako podejście poprawiające koordynację różnych polityk sektorowych oraz rozwijające nowe poczucie współodpowiedzialności za politykę rozwoju. Jak podkreślają Markowski i Drzazga (2016), istota planowania zintegrowanego sprowadza się do zintegrowania procesu planistycznego i decyzyjnego. Integracja procesu planowania, na co wskazuje Parysek (2014, 2016a), stanowi bowiem warunek konieczny do pełnego uwzględnienia i koordynacji procesów społeczno-gospodarczych, przestrzennych i środowiskowych w dążeniu do osiągnięcia zrównoważonego rozwoju terytoriów w obrębie Unii Europejskiej, co jest jednym z głównych celów działalności Wspólnoty. „... Rozwój gospodarczy i społeczny są bowiem generatorami zmian w zagospodarowaniu przestrzennym, a środowisko przyrodnicze wyznacza natomiast ramy rozwiązań ...” (Parysek 2016a, s. 44). Tym samym idea zrównoważonego rozwoju może i powinna być traktowana jako nadrzędna, wskazująca cel i konkretyzująca założenia zintegrowanego planowania rozwoju na każdym poziomie przestrzennym. Jej znaczenie w skali lokalnej jest szczególnie istotne. Pozwala ona bowiem na komplementarne podejście zarówno na etapie programowania, jak i realizacji działań rozwojowych, wykorzystując w pełni zasoby endogeniczne

² Patrz m.in. Rogall (2011).

kapitału terytorialnego, jego powiązanie z otoczeniem oraz szanse i ograniczenia wymiaru strategicznego i przestrzennego, obecnych i przyszłych procesów rozwojowych dotyczących społeczności lokalnej zamieszkującej, zagospodarowującej dane terytorium oraz zarządzającej nim.

Zintegrowane planowanie rozwoju należy analizować w kontekście prawidłowości procesów rozwoju, które różnicują się w przestrzeni w zależności od występujących na poszczególnych obszarach uwarunkowań, czynników oraz procesów będących konsekwencją ich odmienności, jak również braku skuteczności działań interwencyjnych dążących do konwergencji poziomu rozwoju przy wykorzystaniu dominującego dotąd w polityce rozwoju modelu wyrównawczego (Churski 2014a, b). Brak oczekiwanej efektywności dotychczasowego podejścia wyrównawczego doprowadził do reorientacji celów europejskiej polityki spójności z nieskutecznego w pełni, jak się wydaje z perspektywy wielu lat doświadczeń państw członkowskich, niwelowania różnic na rzecz uzyskiwania korzyści z występowania zróżnicowania, którego poziom jest akceptowany społecznie i politycznie (Faludi 2006; Molle 2007; Ósme sprawozdanie... 2013; Sixth Report on Economic... 2014). Skuteczność zmiany paradygmatu polityki spójności i jej wpływu na procesy rozwojowe zależy m.in. od właściwego wykorzystywania specyficznych zasobów endogenicznych każdego z obszarów, tworzenia warunków do kształtowania powiązań funkcjonalnych obszarów polaryzacji rozwoju z ich otoczeniem oraz służącej poprawie efektywności podejmowanych działań koordynacji terytorialnej interwencji (m.in. *Growing Unequal?... 2008; Barca 2009; Reshaping Economic... 2009; Regional Development... 2010; Barca in. 2012; Sixth Report on Economic... 2014; Seventh Report on Economic... 2017*). Koordynacja ta dotyczy integracji działań sektorowych zgodnie ze specyfiką poszczególnych terytoriów i ich równoległego planowania z uwzględnieniem sfery planowania gospodarczego i planowania przestrzennego, co umożliwi zintegrowane planowanie rozwoju. W ten sposób obok społecznego i gospodarczego wymiaru polityki spójności, zgodnie z zapisami Traktatu Lizbońskiego, realizuje ona w pełni również jej wymiar terytorialny. Znaczenie wskazanych przemian dla poprawy efektywności realizacji polityki rozwoju dotyczy każdego poziomu przestrzennego, jednak z pewnością w skali lokalnej znajduje szczególne i pełne zastosowanie.

Korzyści wynikające z wdrożenia idei zintegrowanego planowania rozwoju związane ze zrównoważeniem procesów rozwojowych oraz konwergencją powinny stanowić wystarczającą przesłankę dla dostosowania systemu planowania do realizacji tego rodzaju działań. Jak pisze Markowski (2014, s. 1), „... potrzeba zintegrowanego planowania rozwoju przez władze publiczne jest tak oczywista, że postulowanie jego wprowadzenia wydaje się czystym truizmem ...”. Jednak w praktyce polityki rozwoju zintegrowane i holistyczne myślenie, pomimo jego niezaprzeczalnych korzyści, napotyka na szereg barier wynikających zarówno z funkcjonowania hierarchicznych i sektorowych struktur organizacyjnych mocno utrwalonych w administracji publicznej, jak i bardzo utrwalonego biurokratycznego systemu wartości i interesów. Istotną przeszkodą, jak pisze Parysek (2014, s. 18), jest także „... brak jednoznaczności w rozumieniu planu zintegrowanego oraz planowania zintegrowanego ...”, przy jednoczesnych obiektywnie występujących różnicach funkcjonowania systemu gospodarczo-społecznego (duża dynamika i nieprzewidywalność) oraz systemu przestrzennego (duża inercja), a także braku zinstytucjonalizowanych struktur planistycznych planowania zintegrowanego. Nie bez znaczenia jest też swoista dewaluacja pojęcia „zintegrowany”, które w ostatnim okresie jest mocno eksploatowane, w tym nadużywane w kontekście określania działań realizowanych tylko pozornie w sposób skoordynowany i uwzględniający wieloaspektowość procesów rozwojowych. Podejmowane po przełomie lat 90. w Polsce próby łączenia planowania strategicznego z planowaniem przestrzennym nie przynoszą jak dotąd zakładanych rezultatów³. Po części jest to z pewnością konsekwencją zbyt dużego politycznego uzależnienia planowania strategicznego, co jest typowe dla młodych demokracji i kształtujących się systemów politycznych. Z drugiej strony należy pamiętać, że system planowania przestrzennego funkcjonujący w Polsce opiera się na niedoskonałych podstawach prawnych, które umożliwiają występowanie wielu nieprawidłowości, a nawet patologii w praktyce zagospodarowania przestrzennego (Parysek 2015, 2016b). W tych uwarunkowaniach próby integracji

³ Nie należy w tym miejscu zapominać o cennych doświadczeniach polskiego systemu planowania lat 60. dotyczących opracowywania planów regionalnych mających charakter planów zintegrowanych.

zbyt upolitycznionego systemu planowania strategicznego z opartym na wadliwych podstawach prawnych systemem planowania przestrzennego są bardzo trudne. „... Odrębnie funkcjonujący system publicznego planowania rozwoju gospodarczego sprawia, że w naturalny sposób dochodzi do sprzeczności procedowania i realizacji między sferą planowania przestrzennego i gospodarczego ...” (Markowski, Drzazga 2016, s. 16). Nie bez znaczenia pozostaje jednak fakt aktywności samorządów terytorialnych w omawianym zakresie, które, nie bacząc na bariery, podejmują wspólne działania w dziedzinie terytorialnej integracji planowania, zwłaszcza na obszarach metropolitalnych największych miast w Polsce (Kaczmarek 2015a, b, c). Wyróżnione uzasadnienie znaczenia zintegrowanego planowania rozwoju wskazuje na konieczność przeprowadzenia swoistej rewolucji i zmiany modelu planowania rozwoju w Polsce przy wykorzystaniu szerokich możliwości narzędziowych technologii informacyjno-komunikacyjnych. Potwierdzają to zarówno rekomendacje środowisk opiniotwórczych, w tym Komitetu Przestrzennego Zagospodarowania Kraju Polskiej Akademii Nauk i Towarzystwa Urbanistów Polskich (Założenia i kierunkowe zasady... 2014), jak i postulaty praktyków polityki rozwoju. Idea ta znajduje też poparcie w kręgach administracji rządowej, w tym przede wszystkim Ministerstwa Infrastruktury i Rozwoju (Strategicznie dla rozwoju... 2011), a obecnie Ministerstwa Rozwoju (Strategia na rzecz... 2017; System Zarządzania... 2017). Dodatkowo w najbliższym czasie planowane jest wprowadzenie zmian legislacyjnych – nowelizacja ustawy o zasadach prowadzenia polityki rozwoju oraz uchwalenie Kodeksu urbanistyczno-budowlanego. Trwające obecnie prace w Ministerstwie Rozwoju dotyczące nowelizacji ustawy z dnia 6 grudnia 2008 r. o zasadach prowadzenia polityki rozwoju (Dz.U. 2006 nr 227, poz. 1658, z późn. zm.) zmierzają do wprowadzenia obligatoryjnego zintegrowanego planu rozwoju na wszystkich poziomach terytorialnych programowania i realizacji polityki rozwoju w Polsce. Równoległe Ministerstwo Infrastruktury i Budownictwa przygotowuje Kodeks urbanistyczno-budowlany, który zastąpi ustawę z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu

przestrzennym (Dz.U. 2003 nr 80, poz. 717, z późn. zm.) oraz wszystkie „specustawy”. Nowy akt prawa również przewiduje wprowadzenie do praktyki planistycznej zintegrowanego planu rozwoju. Należy zakładać, że zmiany te wejdą w życie najpóźniej w pierwszej połowie 2018 r. Do tego czasu Ministerstwo Rozwoju przeprowadzi pilotaż we wszystkich rodzajach jednostek samorządu terytorialnego, którego wyniki z jednej strony przyczynią się do optymalizacji ostatecznej formy proponowanych zmian, a z drugiej strony służyć będą opracowaniu podręcznika wdrażania tego nowego podejścia do praktyki działania administracji publicznej w Polsce.

Powyższe fakty i prawidłowości prowadzą do wniosku, że zintegrowane planowanie rozwoju jest niezbędnym warunkiem do zapewnienia skuteczności działań interwencyjnych zmierzających do zrównoważonego rozwoju skutkującego poprawą konwergencji, a także podstawą do budowy nowej, bardziej efektywnej organizacji systemu planowania w Polsce. Jego znaczenie dla poprawy skuteczności i efektywności procesów rozwojowych wydaje się szczególnie istotne w skali lokalnej, w której potrzeba jego pilnej implementacji jest największa i może przynieść najwięcej wymiernych efektów społecznych oraz ekonomicznych. Znajduje to potwierdzenie w programowaniu działań rozwojowych w gminie Powidz, w której przyjęto na etapie opracowywania strategii jako obowiązujące zintegrowane podejście do planowania rozwoju. Biorąc pod uwagę obowiązujący porządek prawny, nie mogło ono dotyczyć integracji poziomów i dokumentów planistycznych, i musiało ograniczyć się do integracji przedmiotów planowania. Tym samym zarówno na etapie diagnozy stanu, jak i formułowania celów i kierunków działań strategicznych wzięto pod uwagę potrzebę koordynacji różnych polityk sektorowych oraz rozwijania nowego poczucia współodpowiedzialności za rozwój, integrującego wszystkich jego uczestników. Opierało się to na komplementarnym uwzględnieniu na każdym etapie prac wielowymiarowości procesu rozwoju w postaci pięciu podstawowych jego aspektów: ekonomicznego, społecznego, przestrzennego, ekologicznego oraz instytucjonalno-politycznego.

Bartłomiej Kołsut

Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu

2. Metodologia i zakres badań nad czynnikami i kierunkami rozwoju gminy Powidz

Zintegrowane planowanie rozwoju jest domeną praktyki funkcjonowania podmiotów administracji publicznej – zarówno o charakterze rządowym, jak i samorządowym. W samym procesie tworzenia i wdrażania instrumentów planowania zintegrowanego uczestniczy także szerokie grono partnerów i zewnętrznych interesariuszy (Amdam 1995; Atkinson 1999), jednak rolę kluczową (inicjującą, stymulującą, koordynującą) pełnią wybrane przez daną wspólnotę władze lokalne, regionalne lub krajowe. Podstawowym instrumentem realizacji idei zintegrowanego planowania rozwoju jest strategia, program lub plan rozwoju. Wszystkie trzy nazwy są często wykorzystywane synonimicznie, jednak najczęściej stosowane dla nazwania instrumentu najwyższej rangi, a jednocześnie najbardziej perspektywicznego jest określenie „strategia rozwoju” (Parysek 1997). Dlatego też identyfikacja czynników i kierunków rozwoju gminy Powidz odbyła się według postępowania i metodologii, jaką często stosuje się przy dokonywaniu oceny lokalnych zasobów rozwojowych i formułowaniu długoterminowej wizji oraz celów, działań i projektów.

Problematyka metodologii i zakresu badań identyfikujących czynniki i kierunki rozwoju obejmuje szereg zagadnień. W pierwszej kolejności odnoszą się one do właściwie określonego przebiegu postępowania badawczego. Postępowanie to można podzielić na dwie zasadnicze części: (1) diagnostyczno-opisową

(identyfikacja czynników rozwoju konkretnej gminy) oraz (2) programową (określenie kierunków rozwoju poprzez wyobrażenie konkretnej wizji, czyli projekcji przyszłości, oraz wybór optymalnej ścieżki dojścia do niej). Pierwsza z części ma znacznie większe związki z praktyką postępowania naukowego – zmierza bowiem do możliwie obiektywnego poznania okoliczności wpływających na rozwój lokalny danej jednostki oraz ich zrozumienia i wyjaśnienia, a docelowo także – przewidzenia trajektorii zmian w przyszłości. Z kolei część programowa jest domeną działalności praktycznej, której towarzyszyć powinna odpowiednia kombinacja wiedzy naukowej na temat czynników rozwoju lokalnego oraz kreatywnych i osadzonych w lokalnych uwarunkowaniach decyzji polityczno-administracyjnych wypracowanych wspólnie z lokalną społecznością.

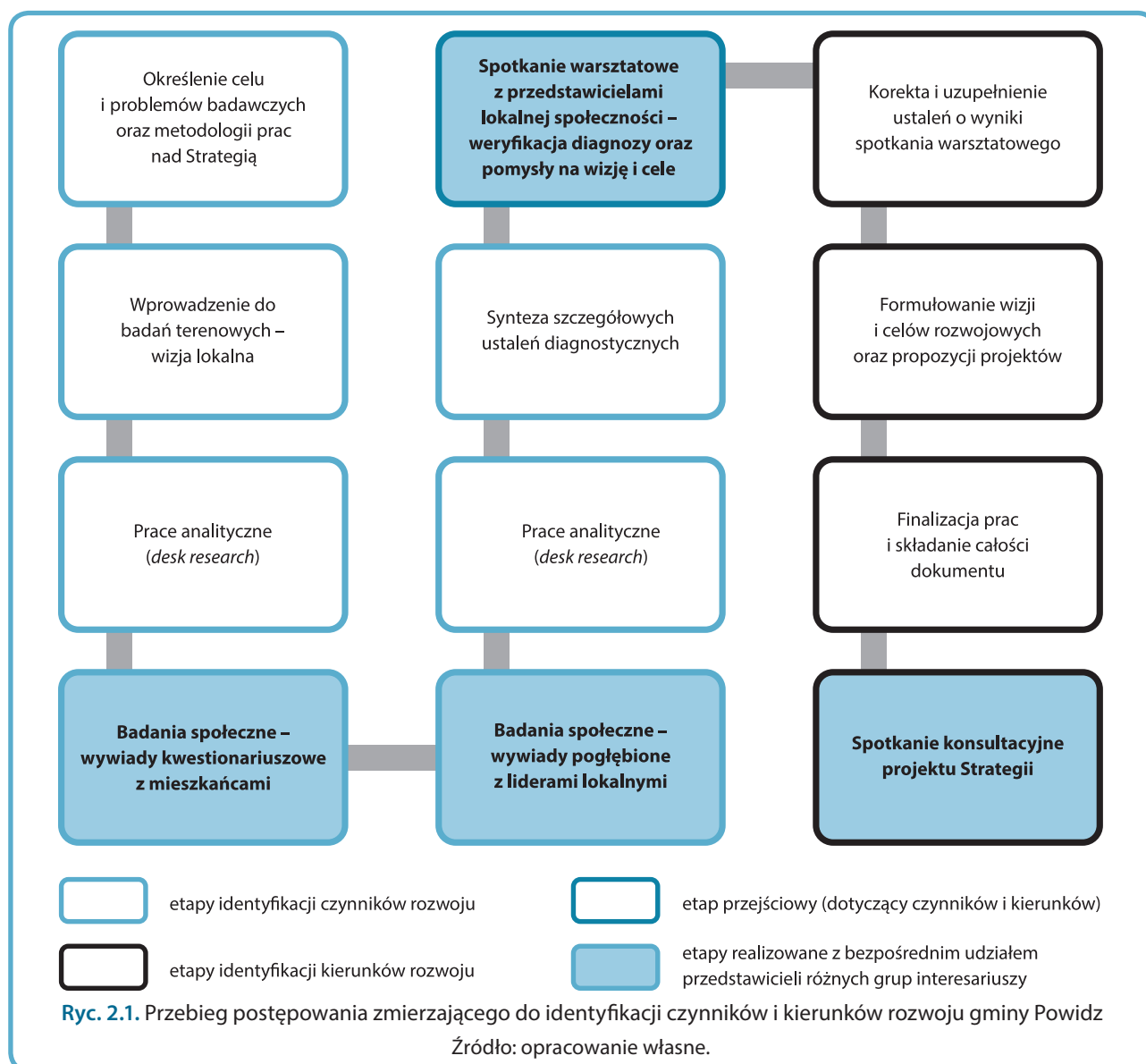
Część diagnostyczno-opisową postępowania badawczego podzielono na 9 etapów (ryc. 2.1). W pierwszym określono cel, zakres i główne założenia metodologiczne prac nad strategią rozwoju. W kolejnych krokach skupiono się głównie na badaniach terenowych (wizja lokalna, badania społeczne) oraz pracach z materiałami wtórnymi (*desk research*). Po zakończeniu tych etapów i przeanalizowaniu wyników przeprowadzono warsztat strategiczny z mieszkańcami gminy, którego wyniki podlegały następnie kolejnym analizom zespołu. Na tym zakończono etap

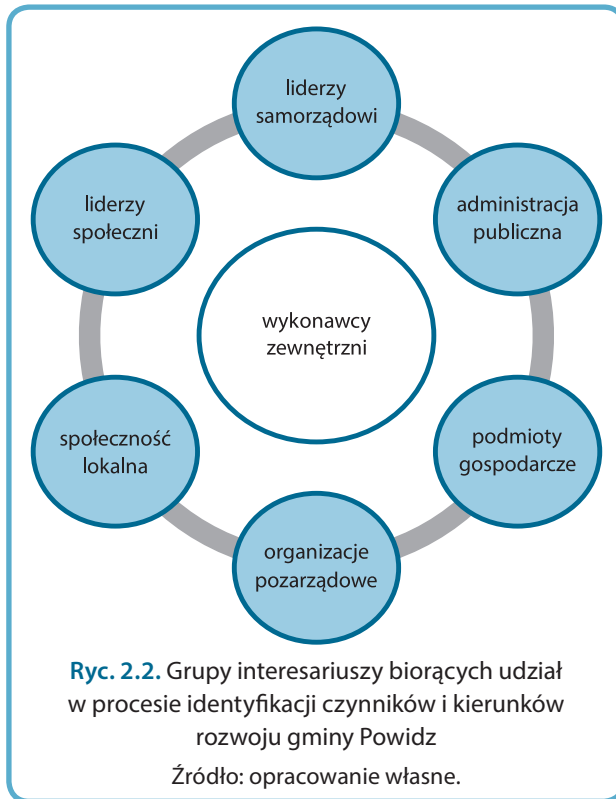
diagnostyczno-opisowy. Podczas warsztatu rozpoczęto dyskusję nad rozwiązaniami programowymi (wizja i cele rozwojowe). Ta część składała się z 3 etapów, w trakcie których sformułowano wizję i cele rozwojowe oraz propozycje projektów. Po skompletowaniu wszystkich kluczowych elementów części programowej przystąpiono do końcowej redakcji całości dokumentu, po czym zorganizowano otwarte spotkanie konsultacyjne, na którym miejscowa społeczność mogła ocenić zaproponowane rozwiązania i wprowadzić do nich zmiany, modyfikacje.

W czasie realizacji poszczególnych etapów oceny czynników rozwoju gminy Powidz oraz określenia kierunków przyszłych zmian starano się włączyć w cały proces możliwie szerokie spektrum lokalnych

interesariuszy (ryc. 2.2). Główną grupą docelową byli mieszkańcy. Ponadto w prace badawcze starano się włączyć reprezentantów lokalnej wspólnoty (sołtysi, radni), miejscowych urzędników, przedsiębiorców oraz przedstawicieli różnego rodzaju organizacji pozarządowych, stowarzyszeń, fundacji, klubów, zespołów, a także innych jednostek publicznych i niepublicznych działających na terenie gminy Powidz. Wszystkie te grupy były włączane w proces badawczy na kilku etapach, dotyczących badań społecznych (wywiady kwestionariuszowe i wywiady pogłębione) oraz spotkań konsultacyjnych (warsztat strategiczny, spotkanie otwarte).

Jako główny cel badań przyjęto możliwie pełną, dokonaną przy aktywnym udziale lokalnej

społeczności, ocenę roli poszczególnych czynników w rozwoju lokalnym gminy Powidz oraz wybór najbardziej optymalnych, przyszłych kierunków rozwoju jednostki. Ten ogólny cel prac wiązał się z odpowiedzialnością na kluczowe problemy badawcze sformułowane w formie pytań poznawczych:

- jak przebiegały dotychczasowe zmiany w zakresie zjawisk opisywanych przez wybrane czynniki rozwoju gminy Powidz na tle grupy gmin porównawczych?
- jak postrzegają rolę poszczególnych czynników rozwoju mieszkańcy i reprezentanci różnych grup interesariuszy?
- jakie są kluczowe potencjały i problemy rozwojowe gminy w świetle dostępnych danych oraz opinii mieszkańców?
- czy ocena oparta na diagnozie „z zewnątrz” (dane ilościowe i jakościowe) różni się od oceny opartej na autodiagnozie (badania społeczne)?
- jaka jest skala poszczególnych problemów rozwojowych i które z nich wymagają najpilniejszej interwencji?
- jakie powinny być główne kierunki rozwoju gminy Powidz?

Podstawowy cel pracy zrealizowano i odpowiedzi na ww. pytania w części diagnostyczno-opisowej

poszukiwano w układzie wybranej grupy czynników rozwoju. W literaturze dostępne są różne klasyfikacje czynników. Parysek (1997) wyróżnił 11 okoliczności mających wpływ na rozwój lokalny, dodając przy tym, że jest to „dość szeroka gama czynników” (Parysek 1997, s. 73). Obejmują one: 1) potrzeby społeczności lokalnych, 2) zasoby i walory środowiska przyrodniczego, 3) zasoby pracy, 4) zainwestowanie infrastrukturalne, 5) istniejący potencjał gospodarczy, 6) rynek lokalny i rynki zewnętrzne, 7) kapitał finansowy, zwłaszcza inwestycyjny, 8) poziom nauki, techniki i kultury, 9) nowoczesne technologie wytwarzania, 10) teren i korzyści miejsca, 11) stosunki międzynarodowe i współpracę bilateralną. Autor dodaje w swojej pracy, że „w zasadzie każdy z czynników rozwoju znajduje się w sytuacji typowych zasobów; czynnik taki należy zatem zauważyć, poznać, ocenić jego wartość użytkową, pozyskać oraz odpowiednio wykorzystać” (Parysek 1997, s. 119–120).

Inną koncepcją oceny rozwoju lokalnego jest model czterech kapitałów Paula Ekinsa, Simona Dresnera i Kristiny Dahlström z King’s College w Londynie (Ekins i in. 2008), stosowany także na polskim gruncie (Gorzelać i in. 2006; Płoszaj 2007). Autorzy modelu wyróżnili kapitał gospodarczy, kapitał naturalny, kapitał ludzki i kapitał społeczny. Kapitał gospodarczy jest tradycyjnie utożsamiany z aktywami, które są wykorzystywane do produkcji innych towarów i usług (maszyny, narzędzia, budynki i infrastruktura). Kapitał naturalny to przede wszystkim zasoby przyrodnicze oraz niematerialne wartości związane z bioróżnorodnością lub równowagą ekosystemu. Kapitał ludzki obejmuje z kolei zdrowie fizyczne i psychiczne, wykształcenie, motywację i umiejętności, czyli wszystko to, co można przypisać konkretnym jednostkom ludzkim. Natomiast kapitał społeczny dotyczy tego wszystkiego, co powstaje między ludźmi i jest efektem nawiązywania relacji, utrzymywania więzi i sieci współpracy.

Nieco odmienną klasyfikację przedstawiła w swojej pracy Wong (1998), która przeanalizowała 30 różnego rodzaju prac z dziedziny gospodarki lokalnej i na tej podstawie wyróżniła 11 czynników lokalnego rozwoju gospodarczego – 7 z nich określiła mianem „tradycyjnych czynników rozwoju”, a 4 nazwała „czynnikami niematerialnymi”. Wśród czynników tradycyjnych znalazły się:

- położenie geograficzne,
- środowisko przyrodnicze,

- infrastruktura,
- zasoby ludzkie,
- finanse i kapitał,
- wiedza i technologia,
- struktura gospodarki.

Są to zdaniem Wong (1998) czynniki obecne w ekonomicznej literaturze naukowej w zasadzie od początków XIX w. i prac Davida Ricardo, z kolei w literaturze geograficznej – od momentu pojawienia się kluczowej dla teorii lokalizacji pracy Alfreda Webera. Natomiast grupę czynników niematerialnych, które stały się przedmiotem badań naukowych z zakresu lokalnego rozwoju gospodarczego stosunkowo niedawno (zob. m.in. Bosman, de Smidt 1993), tworzą:

- jakość życia,
- instytucje,
- kultura przedsiębiorczości,
- tożsamość lokalna i wizerunek.

Niektóre z wyróżnionych przez Wong (1998) czynników mają charakter uniwersalny (np. położenie, środowisko przyrodnicze, zasoby ludzkie). Inne z kolei są przypisane przede wszystkim do pewnej grupy obszarów, głównie miejskich (np. wiedza i technologia). Jeszcze inne determinują specyfikę danego terytorium i stanowią o jego unikatowości. Generalnie tworzą one jednościowy i pełny obraz lokalnych zasobów, które przyczyniają się do rozwoju gospodarczego i wraz z *genius loci* warunkują konkurencyjność danego terytorium, kształtując jego potencjał rozwojowy. Warto także dodać, że grupa czynników niematerialnych odgrywa rolę dodatkowych okoliczności przyspieszających rozwój w obecnych warunkach, jednak ciągle funkcję bazy ekonomicznej pełnią tradycyjne czynniki lokalizacyjne (Bosman, de Smidt 1993).

Analiza dotychczasowego dorobku gospodarki lokalnej w zakresie badań nad czynnikami rozwoju lokalnego doprowadziła do wyboru czynników *a priori*, dopasowanych zgodnie z sugestią Wong (1998, s. 708) do określonego, lokalnego kontekstu warunków rozwoju gminy Powidz. Wybór ten oparto na wiedzy na temat (1) przebiegu procesów rozwoju lokalnego w Polsce (zob. np. Bartkowski i in. 1990; Parysek 1996; Kotus 2001a; Dziemianowicz i in. 2012; Kołsut, Dyba 2014) oraz (2) podstawowych cech analizowanej jednostki terytorialnej. Zbiór wybranych czynników wraz z ich grupami oraz uszczegółowieniem przedstawiono w tabeli 2.1. Tworzą je:

1. **Położenie geograficzne i dostępność transportowa** – tradycyjny czynnik rozwoju obecny w klasyfikacji Wong (1998, s. 709), a także w systematyce Paryska (1998, s. 117) w formie „korzyści miejsca”.
2. **Zasoby i walory środowiska przyrodniczego** – tradycyjny czynnik rozwoju wyróżniony przez Wong (1998), mieszczący się w zakresie „zasobów i użytków środowiska przyrodniczego” określonych przez Paryska (1997, s. 78–102).
3. **Demografia** – czynnik istotny w kontekście aktualnych wyzwań rozwoju polskich gmin (Łodyga 2011; Potrykowska, Budziński 2016; Sytuacja demograficzna... 2017), mieszczący się w zakresie tradycyjnego czynnika zasobów ludzkich (Wong 1998, s. 709).
4. **Edukacja, kultura i aktywność społeczna** – czynnik mieszczący się w zakresie nauki i kultury (Parysek 1997, s. 112–114) oraz zasobów ludzkich w aspekcie społecznym, a także wiedzy i technologii (Wong 1998, s. 709) – zagadnienia związane z tym czynnikiem mieszczą się też w szerszych kategoriach kapitału ludzkiego i kapitału społecznego.
5. **Przedsiębiorczość i rynek pracy** – podstawowy i tradycyjny czynnik rozwoju obejmujący zagadnienia zasobów na rynku pracy, struktury gospodarczej oraz kultury przedsiębiorczości (Wong 1998, s. 709), definiowany przez Paryska (1997) jako „potencjał gospodarczy”; czynnik ten ma zasadnicze znaczenie w generowaniu wartości dodanej i kapitału inwestycyjnego dla lokalnej społeczności.
6. **Turystyka i baza wojskowa** – czynnik rozwoju wyodrębniony indywidualnie w związku ze specyficznymi cechami gminy Powidz, tj. obecnością jednostki wojskowej, kluczowej z punktu widzenia systemu obronnego kraju i NATO, oraz wyraźnie wybijającymi się walorami przyrodniczymi stymulującymi rozwój sektora turystyki w lokalnej gospodarce.
7. **Gospodarka komunalna i infrastruktura techniczna** – czynnik rozwoju obejmujący zagadnienia infrastruktury sieciowej (drogowej, kanalizacyjnej, wodociągowej, gazowej), a także organizacji świadczenia usług publicznych opartych na tej infrastrukturze; czynnik ten nawiązuje do „zainwestowania infrastrukturalnego” (Parysek 1997,

s. 105–106) lub też szerzej – do „infrastruktury” w całości (Wong 1998, s. 709).

8. Gospodarka przestrzenna – czynnik rozwoju istotny w obecnej sytuacji gmin turystycznych (zob. np. Kołsut, Dyba 2014), a także polskich gmin w ogóle (O ekonomicznych stratach... 2013; Parysek 2016b); mieści się on w obrębie zagadnień związanych z jakością życia oraz kosztami

zewnętrznymi funkcjonowania dobra wspólnego, jakim jest przestrzeń (Wong 1998).

9. Sytuacja finansowa samorządu – kluczowy czynnik rozwoju z punktu widzenia sprawczej roli samorządu gminnego w inicjowaniu lokalnych procesów społeczno-gospodarczych i sterowaniu nimi; zasoby finansowe uznawane są dość zgodnie za jeden z tradycyjnych czynników rozwoju (Parysek 1997, s. 110–112; Wong 1998).

Tabela 2.1. Czynniki rozwoju gminy Powidz wybrane *a priori*

Grupa czynników rozwoju	Wybrane czynniki rozwoju	Opis czynników rozwoju
Lokalizacyjne i przyrodnicze czynniki rozwoju	położenie geograficzne i dostępność transportowa zasoby i walory środowiska przyrodniczego	– odległość od głównych centrów i pasm rozwojowych – rola gminy Powidz w strukturze terytorialno-administracyjnej powiatu i województwa – dostępność czasowa do regionalnych i subregionalnych ośrodków miejskich – struktura użytkowania ziemi – główne zasoby przyrodnicze gminy – formy ochrony przyrody i ich znaczenie dla zachowania odpowiedniej jakości środowiska – możliwości gospodarczego wykorzystania zasobów i walorów środowiska przyrodniczego
Demograficzne i społeczne czynniki rozwoju	demografia edukacja, kultura i aktywność społeczna	– przyrost naturalny i saldo migracji – struktura ludności – bilans dochodów i wydatków na edukację – zmiany liczby uczniów i wielkości oddziałów – infrastruktura przedszkolna i edukacyjna – wyniki edukacyjne – działalność kulturalna – poziom aktywności mieszkańców
Gospodarcze czynniki rozwoju	przedsiębiorczość i rynek pracy turystyka i baza wojskowa	– poziom przedsiębiorczości – struktura rodzajowa i wielkościowa gospodarki – popyt na pracę i podaż pracy – poziom bezrobocia – bilans lokalnego rynku pracy – infrastruktura turystyczna – ruch turystyczny – walory i zasoby turystyczne – efekty mnożnikowe lokalizacji baz wojskowych – ocena potencjału baz wojskowych dokonana przez mieszkańców
Komunalne, infrastrukturalne i finansowe czynniki rozwoju	gospodarka komunalna i infrastruktura techniczna gospodarka przestrzenna sytuacja finansowa samorządu	– dostępność do infrastruktury sieciowej – ceny na rynku usług wodno-kanalizacyjnych – stan infrastruktury drogowej – system gospodarowania odpadami komunalnymi – uwarunkowania planowania przestrzennego w Polsce – polityka planistyczna gminy – ocena ładu przestrzennego – bilans budżetowy – dochody własne – poziom zadłużenia

Źródło: opracowanie własne.

Wszystkie wyodrębnione czynniki rozwoju zebrano w cztery wewnętrznie powiązane grupy. Pierwsza z nich dotyczy okoliczności mało sterowalnych lub wręcz niesterowalnych, czyli zasobów przyrodniczych i lokalizacji względem kluczowych elementów sieci osadniczej oraz infrastruktury drogowej. Druga grupa czynników koncentruje się na społecznej stronie rozwoju, uwzględniającej też elementy demograficzne i odnoszące się do kapitału ludzkiego. Trzecią grupę tworzą okoliczności bezpośrednio związane z lokalną gospodarką oraz rynkiem pracy, a także szczegółowe działalności, które mogą generować efekty mnożnikowe wśród lokalnych przedsiębiorstw. Natomiast w czwartej grupie czynników znajdują się te, które są bezpośrednio związane z bieżącą działalnością samorządu lokalnego gminy Powidz (z wyłączeniem spraw społecznych przynależnych do drugiej grupy czynników).

Po zakończeniu etapu konceptualizacji badań (w formie określenia *a priori* czynników rozwoju lokalnego) przystąpiono do wyboru zakresu metod oraz technik badawczych, które zostaną zastosowane do oceny poszczególnych czynników, a także sformułowania głównych kierunków rozwoju gminy Powidz. Wybór ten poprzedzono dokonaniem rozstrzygnięć metodologicznych, decydując się na mieszane podejście badawcze (*mixed methods approach*) jako podstawę prowadzonych prac. Podejście mieszane obejmuje odpowiednie założenia filozoficzne, zastosowane w praktyce metod jakościowych i ilościowych oraz ich integrację w projekcie badawczym. Nie jest więc ono tylko gromadzeniem i analizowaniem dwóch różnych rodzajów danych, polega na wykorzystaniu obu ujęć łącznie w sposób bardziej efektywny niż każdego z nich z osobna (Creswell i in. 2007; za: Creswell 2013, s. 30). Wybór podejścia mieszanego implikował rodzaj dobranych metod i technik badawczych. W pierwszej kolejności zostaną scharakteryzowane metody i techniki badawcze użyte do oceny czynników rozwoju gminy Powidz, a następnie metody i techniki zastosowane do określenia głównych kierunków rozwoju gminy Powidz. Metody wybrane do oceny czynników rozwoju gminy Powidz tworzą:

1. Analiza porównawcza – bardzo często wykorzystywana w ocenie potencjału czynników rozwojowych danego obszaru. Polega ona na porównaniu dwóch lub większej liczby jednostek w celu określenia pozycji konkurencyjnej badanej gminy.

W przypadku oceny czynników rozwoju gminy Powidz zdecydowano się wybrać grupę porównawczą w oparciu o trzy cechy: 1) ten sam status administracyjny (gmina wiejska), 2) podobną wielkość mierzoną liczbą ludności (+/- 25% liczby ludności gminy Powidz), 3) bliskość geograficzną. W ten sposób stworzono grupę porównawczą składającą się z 8 gmin: Bytnica, Czajków, Dominowo, Konarzyny, Osiek, Ostrowice, Wapno oraz Wymiarki. Ocena czynników rozwoju odbywała się poprzez zestawienie wartości wskaźników albo dla gminy Powidz, albo z wartościami dla poszczególnych gmin porównawczych, albo ze średnią dla całej grupy.

2. Badania terenowe (etnograficzne) – określa się je jako „badanie zachowania ludzi w naturalnych warunkach ich codziennego życia. Osoby prowadzące badania terenowe wkraczają w świat innych po to, aby z pierwszej ręki dowiedzieć się, jak inni ludzie żyją, jak mówią, jak się zachowują, co ich zachwyca, a co martwi” (Goffman 1961; za: Frankfort-Nachmias, Nachmias 2001, s. 299). Jest to metoda (niektórzy twierdzą, że nawet tradycja metodologiczna) praktykowana w szeroko pojętych naukach społecznych, w tym szczególnie w socjologii, antropologii, naukach o organizacji. Jej podstawowym celem jest „wyjście z biurka” i próba konfrontacji założonych uprzednio hipotez lub problemów badawczych z rzeczywistością społeczną wspólnoty, którą się bada. Zastosowanie tej metody w przypadku gminy Powidz polegało na organizacji tygodniowego pobytu na terenie gminy dla grupy 31 badaczy, składającej się ze studentów gospodarki przestrzennej, geologii, geografii i geoinformacji oraz czterech opiekunów naukowych reprezentujących Wydział Nauk Geograficznych i Geologicznych UAM. Podczas tego tygodnia uczestnicy prac przeprowadzali badania, stosując dwie główne techniki (wywiad kwestionariuszowy oraz wywiad pogłębiony), przy okazji wnikając w relacje między reprezentantami społeczności lokalnej i niejako „od środka” odbierając opinie i oceny dotyczące poszczególnych czynników rozwoju gminy.

3. Wywiad kwestionariuszowy – jest to wywiad, w którym zadawane pytania, zebrane w formie kwestionariusza, są ustalone i identyczne dla wszystkich respondentów (Frankfort-Nachmias, Nachmias 2001). Z punktu widzenia badań

Tabela 2.2. Struktura respondentów uczestniczących w wywiadzie kwestionariuszowym

Sołectwo	Wiek i płeć										Razem
	18–30		31–40		41–50		51–60		pow. 60		
	K	M	K	M	K	M	K	M	K	M	
Powidz	11	8	15	5	8	7	15	4	14	8	95
Wylatkowo	2	0	1	2	3	3	4	2	1	2	20
Ostrowo	0	1	1	0	0	2	2	4	0	2	12
Charbin	0	0	3	0	1	0	2	0	1	1	8
Anastazewo	1	0	0	0	1	0	3	1	1	6	13
Przybrodzin	1	1	1	1	0	0	1	1	1	4	11
Smolniki Powidzkie	0	0	0	0	0	0	0	0	1	1	2
Polanowo	0	0	0	0	2	0	0	0	0	0	2
Inne	0	0	2	1	2	1	0	3	0	0	9

Źródło: opracowanie własne.

społecznych wywiad kwestionariuszowy traktowany jest jako metoda ilościowa. Jest to narzędzie badawcze zaliczane do metod bezpośrednich i komunikacyjnych (Kotus 2001b). Komunikacyjność tej metody polega na bezpośrednim kontakcie w czasie badania ankietera oraz respondenta – w odróżnieniu od ankiety środowiskowej, w której respondent po otrzymaniu kwestionariusza sam go wypełnia i dostarcza ankieterowi. W przypadku badań na terenie gminy Powidz zastosowano kwestionariusz składający się z 10 pytań. Wśród nich były dwa pytania otwarte oraz osiem zamkniętych. Pytania odnosiły się bezpośrednio do oceny czynników rozwoju lokalnego i ich wykorzystania oraz wyboru kierunków rozwoju gminy spośród zaproponowanych przez zespół badawczy. Kwestionariusz wywiadu zamieszczono na końcu publikacji w formie załącznika. Populację badawczą w przypadku wywiadu kwestionariuszowego stanowili pełnoletni mieszkańcy gminy Powidz (1790 osób wg danych na 2016 r.). Z kolei w badaniu kwestionariuszowym uczestniczyło 171 respondentów (ok. 10% populacji) dobranych kwotowo z uwzględnieniem trzech zmiennych: 1) sołectwa zamieszkania, 2) wieku, 3) płci. Strukturę respondentów uczestniczących w badaniu przedstawiono w tabeli 2.2.

4. Indywidualny wywiad pogłębiony – to metoda uzupełniająca badania ilościowe. Pozwala ona na ustalenie zjawisk, które umknęły podczas badania narzędziem standaryzowanym, np. kwestionariuszem wywiadu (Kotus 2001b). W tego typu

pogłębionej rozmowie z badanym można poświęcić więcej czasu na kwestie bardziej drażliwe i ciekawsze z poznawczego i praktycznego punktu widzenia. Sam respondent może także naprowadzić badacza na tematy, których ten nie był w stanie przewidzieć. Grono respondentów wywiadów pogłębionych zrealizowanych na terenie gminy Powidz podczas badań terenowych składało się z liderów lokalnych i najważniejszych wewnętrznych i zewnętrznych interesariuszy. Ostatecznie uczestników badania podzielono na cztery grupy (tab. 2.3): 1) przedsiębiorcy, czyli osoby bezpośrednio zaangażowane w tworzenie wartości dodanej lokalnej gospodarki, 2) urzędnicy i reprezentanci jednostek gminnych, czyli osoby bezpośrednio zaangażowane w bieżące funkcjonowanie gminy, 3) radni i sołtysi, czyli liderzy małych społeczności (sołectwa, wsie, osiedla) i ich reprezentanci wybrani w wyborach powszechnych, 4) przedstawiciele organizacji publicznych i niepublicznych funkcjonujących na terenie gminy. Każdy z respondentów miał pełną swobodę w wyrażeniu opinii i ocen, jednak osoby przeprowadzające wywiad starały się, by przebiegał on według zarysowanego scenariusza, który uwzględniał 7 pytań:

- Jakie są według Pani/Pana główne potencjały rozwojowe gminy Powidz?
- Jakie są według Pani/Pana główne problemy rozwojowe gminy Powidz?
- Jakie powinny być główne kierunki rozwoju gminy Powidz? Na czym powinien się ten rozwój opierać?

Tabela 2.3. Uczestnicy badań w ramach indywidualnych wywiadów pogłębionych

Grupa liderów	Opis grupy	Liczba osób
Przedsiębiorcy	właściciele obiektów turystycznych i agroturystycznych, firm handlowych i usługowych	8
Urzędnicy i reprezentanci jednostek gminnych	pracownicy urzędu gminy, dyrektorzy jednostek kulturalnych i edukacyjnych	8
Radni i sołtysi	reprezentanci mikrospołeczności	11
Przedstawiciele organizacji publicznych i niepublicznych funkcjonujących na terenie gminy	liderzy organizacji społecznych, religijnych, osoby funkcyjne w jednostkach publicznych (np. Lasy Państwowe, jednostka wojskowa)	16

Źródło: opracowanie własne.

- Czy turystyka powinna być głównym kierunkiem rozwoju? Jeśli tak, to jakiego rodzaju turystów (jednodniowych, kilkudniowych, letników) powinno się zachęcać do przybycia do gminy Powidz?
- Jak zdaniem Pani/Pana należy wykorzystać lokalizację i rozwój baz wojskowych na terenie gminy Powidz?
- Jakie zasoby (atrakcje) gminy nie są w pełni wykorzystane dla rozwoju gminy?
- Jak ocenia Pani/Pan funkcjonowanie organizacji, w której Pani/Pan działa? W jaki sposób przyczynia się ona lub może przyczynić do rozwoju gminy Powidz?

5. Statystyki opisowe oraz metoda wskaźnikowa – to jedne z najczęściej wykorzystywanych, a jednocześnie najprostszych sposobów analizy statystycznej. W celu oceny czynników rozwoju gminy Powidz zastosowano miary pokazujące obszar zmienności, zróżnicowanie zmiennej oraz miary położenia. Użyto również prostych wskaźników opisujących strukturę, natężenie oraz dynamikę zjawisk.

6. Technika desk research – polega ona na zbieraniu i analizie informacji z wielu źródeł, które już istnieją i są łatwo dostępne (Cambridge Dictionaries... 2014), głównie poprzez przeszukiwanie różnego rodzaju baz internetowych. Wykorzystanie tej techniki jest stosunkowo czasochłonne, a wyniki najczęściej niepełne, jednak uzasadnieniem jej stosowania jest brak alternatywnych sposobów pozyskania danych. Zaletą desk research jest możliwość poznania i większego „rozumienia” kontekstów, w jakich pojawia się przedmiot badań

poprzez wielogodzinne poszukiwania informacji (pozyskiwanie gotowej bazy danych, choć jest właściwsze z punktu widzenia ich jednolitego charakteru, nie zwiększa istotnie rozumienia danego zjawiska przez badacza).

Zbiór metod i technik badawczych służących ocenie czynników rozwoju gminy Powidz jest dość szeroki. W znacznej części wykorzystano je także do identyfikacji pożądaných kierunków zmian w lokalnej wspólnocie. Zbiór odrębnych metod, użytych tylko na tym etapie jest bardzo niewielki i obejmuje głównie metody z pogranicza nauk pedagogicznych i zarządzania (warsztat strategiczny oraz techniki heurystyczne, w tym zwłaszcza burza mózgów). Ich zastosowanie polegało na możliwie dużym zaangażowaniu lokalnych interesariuszy w proces wyboru głównych kierunków rozwoju gminy Powidz. Wyboru tego dokonano podczas badań społecznych oraz warsztatu strategicznego, który przeprowadzono w trakcie badań terenowych w Domu Kultury w Powidzu.

Całe postępowanie badawcze polegające na ocenie czynników oraz wyborze kierunków rozwoju gminy Powidz zostało zakończone ponownym przeanalizowaniem uzyskanych wyników i decyzją co do ostatecznego kształtu strategii rozwoju. Na koniec została ona skonsultowana z mieszkańcami i pozostałymi grupami interesariuszy. W kolejnych rozdziałach niniejszej książki zostaną przedstawione wyniki tych badań z uwzględnieniem części diagnostyczno-opisowej oraz programowej.

Bogumił Nowak

Instytut Meteorologii i Gospodarki Wodnej – Państwowy Instytut Badawczy

Bartosz Pankros

Student WNGiG UAM

3. Lokalizacyjne i przyrodnicze czynniki rozwoju gminy Powidz

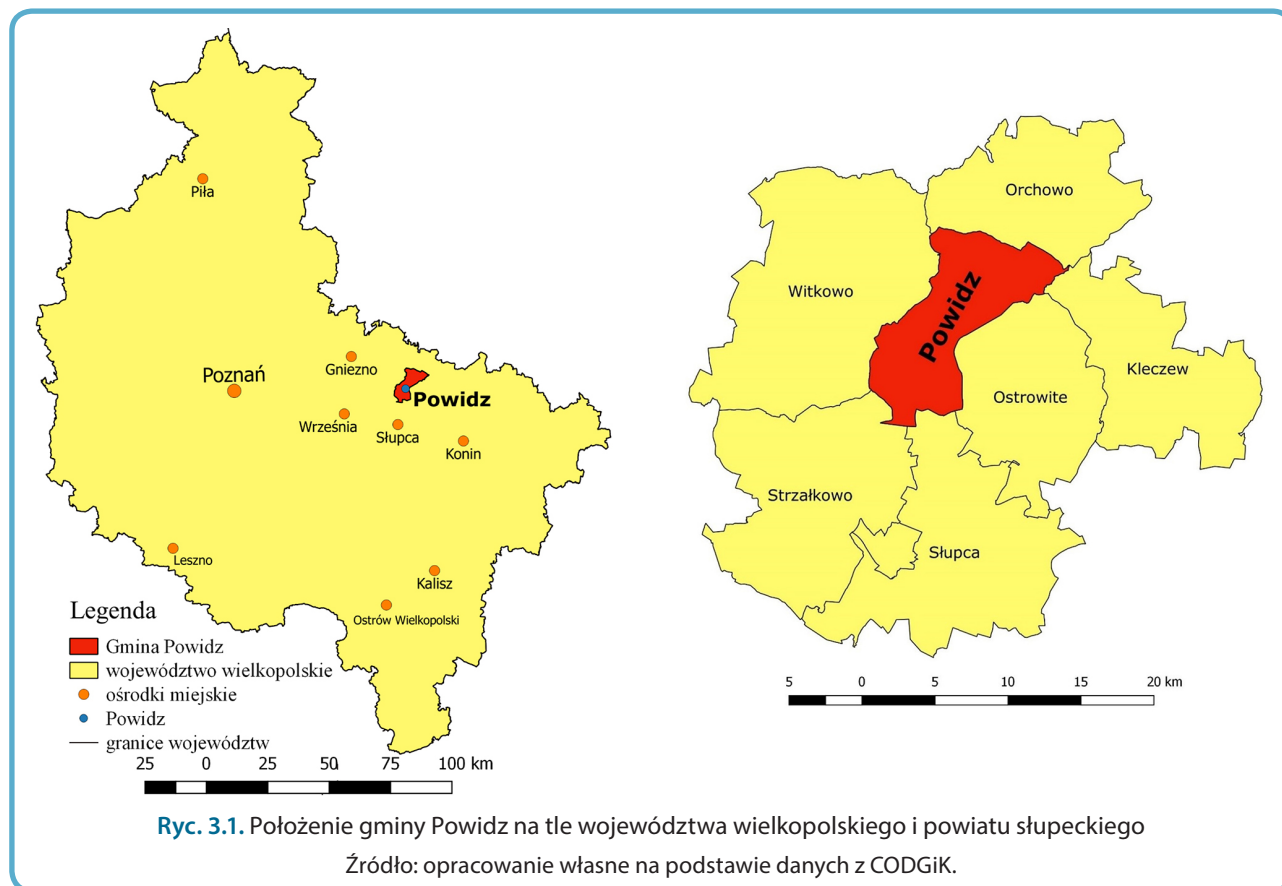
Gmina Powidz to niewielka gmina wiejska położona w centralnej Polsce, w województwie wielkopolskim, w powiecie słupeckim. Usytuowana jest blisko granicy z województwem kujawsko-pomorskim (ryc. 3.1). Na północy omawiana gmina graniczy z gminą Orchowo, na wschodzie z gminami Kleczew i Ostrowite, na południu z gminami Słupca i Strzałkowo oraz na zachodzie z gminą Witkowo. Powierzchnia gminy wynosi ~80 km². Tworzy ją 10 sołectw, którymi są: Powidz (~2000 ha), Wylatkowo (~1700 ha), Smolniki Powidzkie (~1000 ha), Anastazewo (~150 ha), Ostrowo (~900 ha), Przybrodzin (~300 ha), Polanowo (~1600 ha), Powidz-Osiedle (~3 ha), Charbin (~300 ha) i Ługi (~200 ha).

Zgodnie z podziałem na regiony fizycznogeograficzne Kondrackiego (2009), gmina Powidz znajduje się w mezoregionie Pojezierze Gnieźnieńskie, wchodzącym w skład makroregionu Pojezierze Wielkopolskie (ryc. 3.2). Geomorfologicznie obszar gminy umiejscowiony jest w obrębie Pagórków Powidzkich, których dominującym elementem jest przebiegający przez środek gminy z północnego zachodu na południowy wschód pas wzniesień czołomorenowych. Innym wyróżniającym się elementem krajobrazu są ciągnące się mniej więcej południkowo rynny glacialne, wypełnione wodami jezior oraz

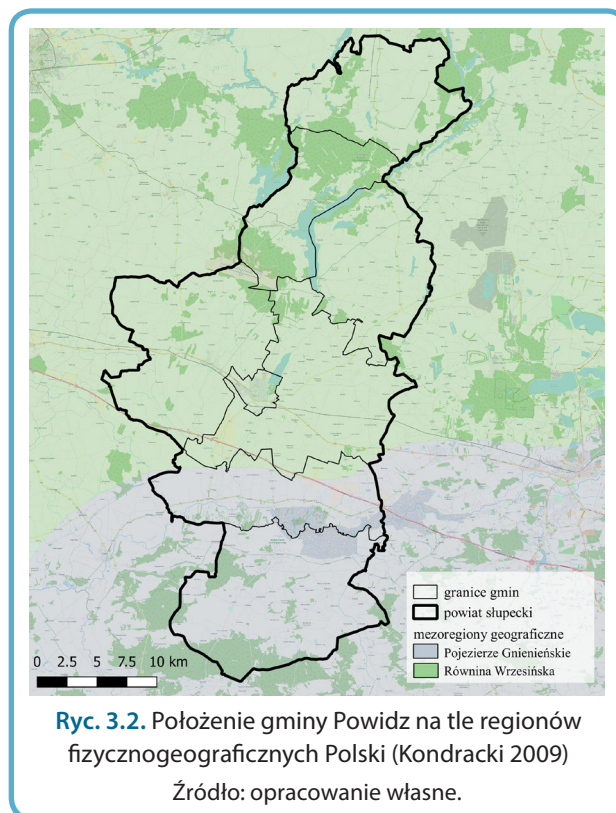
rzekami. Opisywany teren wzniesiony jest na wysokość 92–132 m n.p.m.

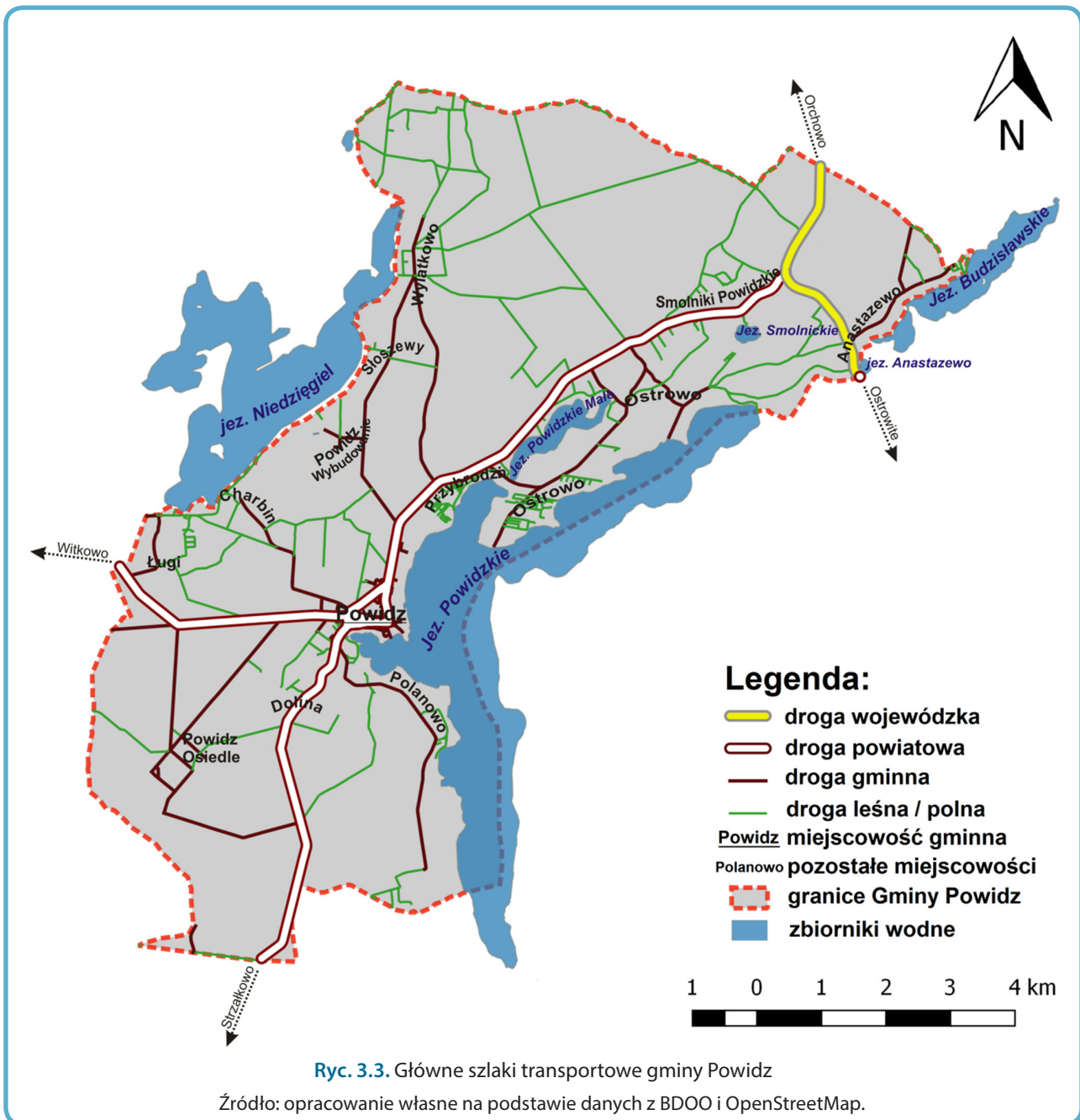
Środowisko naturalne jest głównym czynnikiem wpływającym na atrakcyjność i rozwój gminy Powidz. Jak już wspomniano, gmina Powidz położona jest na Pojezierzu Gnieźnieńskim. W morfologii obszaru gminy zaznacza się rzeźba młodoglacjalna, związana z fazą poznańską ostatniego zlodowacenia. Teren ten odznacza się krajobrazem pagórkowato-pojezierzowym, z licznymi jeziorami oraz wzniesieniami czołomorenowymi. Na obszarze gminy Powidz obecne są utwory czwartorzędowe wykształcone głównie w postaci piasków i żwirów wodnolodowcowych, które wykorzystywane są jako kruszywo naturalne i mogą stać się jednym z potencjałów rozwojowych gminy. W wybranych partiach pagórków czołomorenowych występują piaski gliniaste i gliny piaszczyste. W rejonie rynien jeziornych i dolin rzecznych stwierdzone zostały ponadto torfy, gytie i namuły.

Występujące na tym terenie utwory powierzchniowe decydują o tym, że zdecydowana większość powierzchni gminy Powidz pokryta jest glebami słabymi. Są to głównie gleby rdzawe, bielcowe i płowe, które należą do VI klasy bonitacyjnej. W związku z tym ich potencjał rolniczy jest bardzo ograniczony.

Podstawowym elementem środowiska, który wpływa na kształtowanie się gminy Powidz i jej najbliższej okolicy, są polodowcowe jeziora rynnowe, w tym: Jezioro Powidzkie, Jezioro Powidzkie Małe, jezioro Niedzięgiel (Skorzęcińskie), Jeziora Budzistawskie oraz Jezioro Smolnickie (Rusin) (ryc. 3.3). Warto nadmienić, że prawie wszystkie miejscowości omawianego obszaru mają dostęp do linii brzegowej któregoś ze wspomnianych wyżej akwenów (ryc. 3.3). Dla gminy oraz dla samego Powidza największe znaczenie ma Jezioro Powidzkie, stanowiące najważniejszy element w kreowaniu rozwoju lokalnego. Jest to największy naturalny zbiornik wodny Wielkopolski o powierzchni 1084 ha, z których około 600 ha znajduje się w granicach administracyjnych gminy Powidz. Jego długość maksymalna wynosi ponad 11 km, a w najgłębszym miejscu osiąga ponad 46 m. Akwen charakteryzuje się dużą czystością wody i urozmaiconą linią brzegową. Objęty jest w całości strefą ciszy. Występują na nim doskonałe warunki do uprawiania różnego rodzaju sportów wodnych, takich jak: żeglarsstwo, windsurfing oraz kitesurfing. Kolejnym istotnym zbiornikiem, mającym duży wpływ na strategię

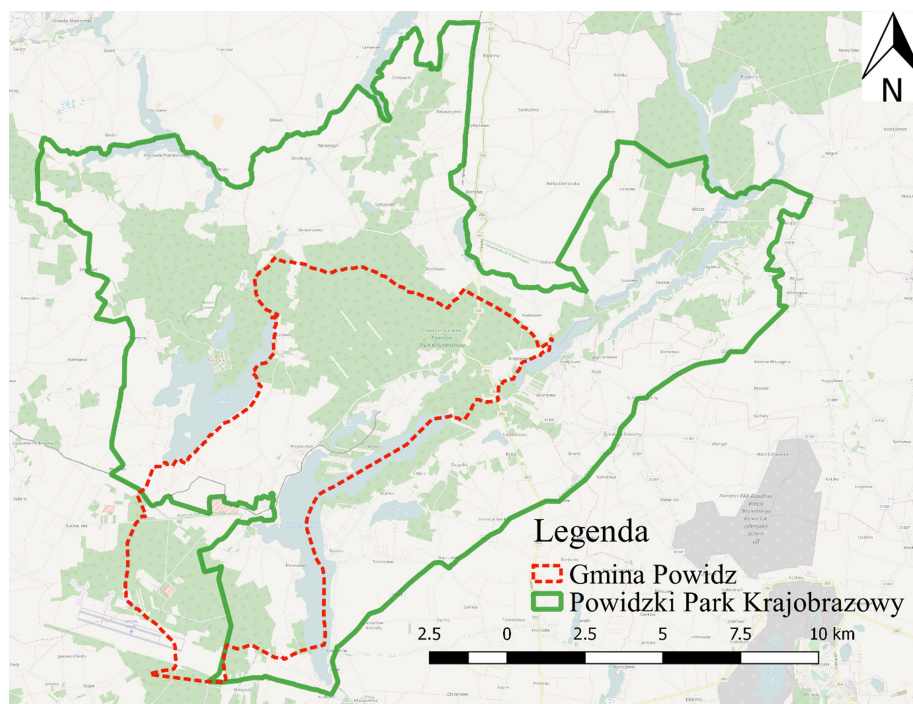

gminy, jest jezioro Niedzięgiel, którego powierzchnia wynosi ~550 ha. Jego linia brzegowa stanowi granicę między gminą Powidz a gminą Witkowo. Znajduje się na nim wyspa Znicz, będąca dużą atrakcją turystyczną. Kolejnym z większych jezior gminy jest Jezioro Budziślawskie o powierzchni ~140 ha i głębokości sięgającej do 35 m. Wysoka czystość opisanych jezior, a co za tym idzie – duża przezroczystość wody stwarza korzystne warunki dla pasjonatów nurkowania. Ze względu na licznie występujące w jeziorach szlachetne gatunki ryb obszar ten stanowi miejsce

rozwoju wędkarstwa. W obrębie Jeziora Powidzkiego od kilku lat odbywają się Ogólnopolskie Zawody Spinningowe.

Obok jezior ważnym walorem gminy Powidz są lasy (ryc. 3.4), na które składają się różnego rodzaju drzewostany (głównie sosny – 80% wszystkich lasów). Spora ilość lasów wpływa korzystnie na jakość powietrza, które dzięki dużej wilgotności, wynikającej z bliskości wielu jezior, jest jednym z atutów tego miejsca. Zdrowotne walory Powidza i jego okolic cenione były już od okresu międzywojennego, kiedy

Ryc. 3.4. Zasięg Powidzkiego Parku Krajobrazowego

Źródło: opracowanie własne na podstawie: geoportal.pl

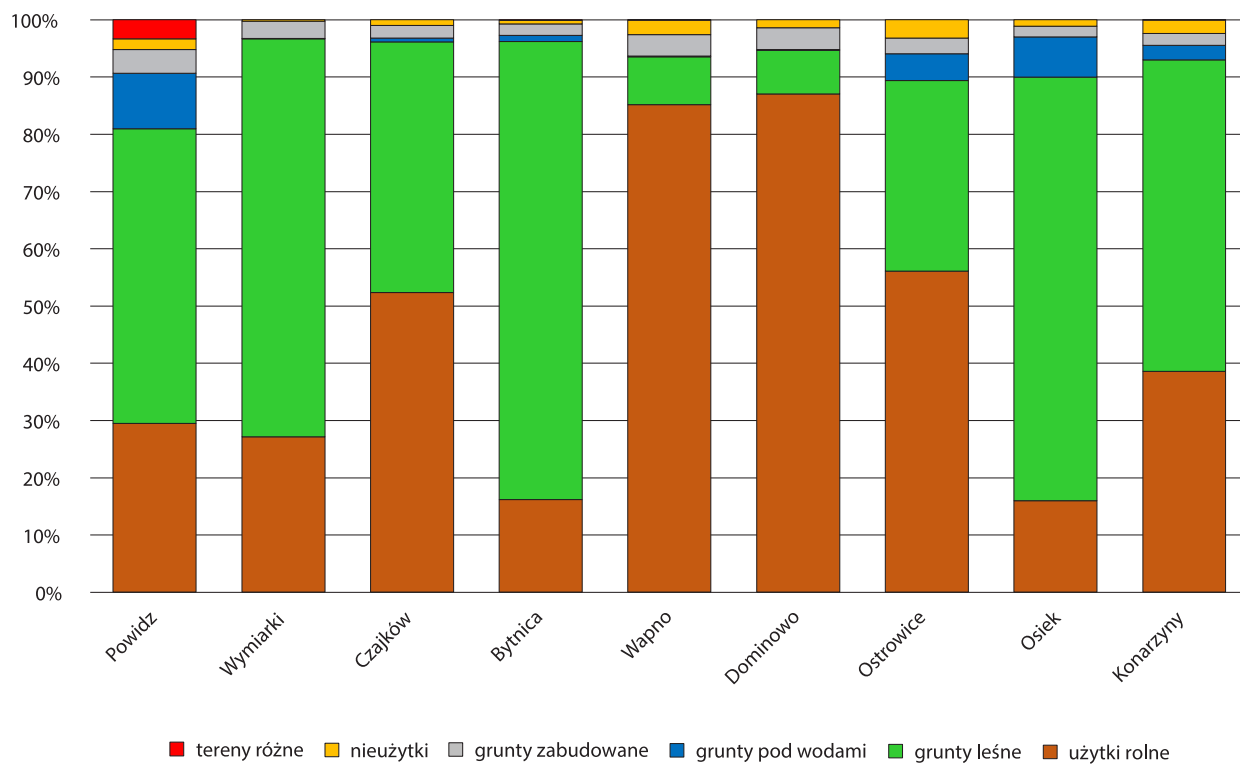
funkcjonowało tu uzdrowisko znane w całej ówczesnej Polsce. Na terenach leśnych znajdują się liczne ścieżki rowerowe oraz ścieżki edukacyjne dla pieszych, które ułatwiają eksplorowanie tutejszych lasów. Podczas leśnych wędrówek można napotkać m.in. rzadkie i cenne ptaki, takie jak: dudki, wilgi czy dzięcioły. Warto tu też wspomnieć o zasobach runa leśnego (grzyby, jagody, poziomki), które stanowią magnes dla wielu osób, odwiedzających te tereny. Powidzkie lasy mogą pochwalić się również dobrym stanem zwierzyny łownej, na którą składają się m.in.: dzik, jelen, sarna, daniel. Umożliwiło to stworzenie dwóch obwodów łowieckich – Powidz i Smolniki Powidzkie, które użytkowane są przez okoliczne koła łowieckie.

Na obszarze gminy Powidz istnieją różne formy ochrony przyrody. Pierwszym z nich jest Powidzki Park Krajobrazowy o powierzchni około 250 km² (ryc. 3.4). Jego zadaniem jest ochrona i zachowanie polodowcowego krajobrazu fragmentu Pojezierza Gnieźnieńskiego, a w szczególności krajobrazu jezior rynnowych oraz pagórków morenowych. Większość terenu gminy wchodzi również w skład Obszaru Natura 2000 „Pojezierze Gnieźnieńskie” (Specjalny Obszar Ochrony Sieklisk – PLH 300026). Na terenie gminy bądź też w jej najbliższym sąsiedztwie znajduje się kilka pomników

przyrody, m.in. grupa daglezi na Dolinie czy Gruby Dąb przy granicy z gminą Orchowo, którego wiek szacowany jest na około 220 lat.

Poważnym problemem dla jezior oraz związanej z nim flory i fauny jest wydobycie węgla brunatnego w zagłębiu konińskim. Eksploatacja węgla z pobliskich odkrywek prowadzona od kilkudziesięciu lat przyczyniła się do poważnych zmian hydrologicznych, których najwidoczniejszym skutkiem jest obniżenie poziomu wód powierzchniowych i podziemnych (Przybyłek, Nowak 2011). Efektem tego zjawiska jest znaczący ubytek wody w jeziorach całego regionu, zanik mokradeł i mniejszych cieków. Spore obawy budzi perspektywiczne złożo węgla brunatnego „Ościłowo”, które położone jest w odległości kilku kilometrów od Jeziora Wilczyńskiego, znajdującego się w rynn timer Jeziora Powidzkiego. Uruchomienie i odwodnienie tej odkrywki spowoduje zapewne pogłębienie się istniejącego leja depresji związanego z odwodnieniami istniejących odkrywek węgla brunatnego, co może doprowadzić do dalszego opadania poziomu wód w okolicznych jeziorach.

Elementy środowiskowe przekładają się na strukturę użytkowania gruntów w gminie, która wyraźnie odbiega od gmin porównawczych (ryc. 3.5).

Ryc. 3.5. Struktura użytkowania gruntów w gminie Powidz oraz gmin grupy porównawczej w 2014 r.

Źródło: opracowane własne na podstawie danych GUS.

Dominującą rolę w rozpatrywanym rejonie odgrywają lasy, które stanowią około 50% powierzchni gminy. Duży udział mają również grunty pod wodami. Na tle grupy gmin porównywanych zaznacza się także rozległy areał terenów różnych, na które składają się lotnisko wojskowe oraz związana z nim infrastruktura.

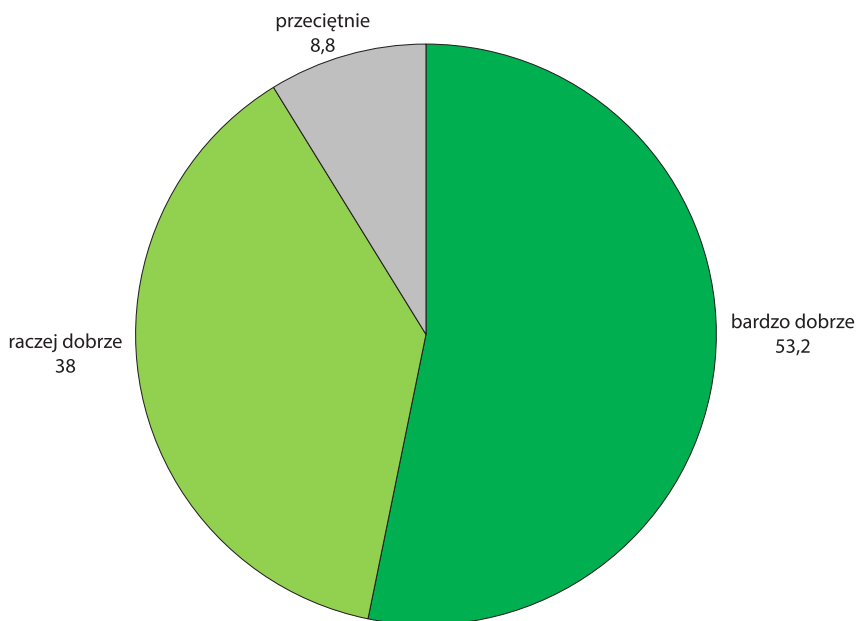
Bezsprzecznie zarówno malownicze jeziora, jak i duża ilość lasów stanowią główne walory gminy Powidz oraz potencjał, dzięki któremu może się ona rozwijać. Potwierdzają to badania przeprowadzone wśród mieszkańców. Zdecydowana większość respondentów przyznała, że zasoby i walory środowiska przyrodniczego są głównym aspektem rozwoju gminy Powidz.

Według 53% respondentów zasoby i walory środowiska przyrodniczego są oceniane bardzo dobrze (ryc. 3.6). Kreowanie rozwoju gminy poprzez wykorzystanie Jeziora Powidzkiego oceniane jest bardzo dobrze przez 39% mieszkańców (ryc. 3.7). Za potencjalne czynniki rozwoju uznaje się także piękno krajobrazu oraz, pomimo niskiej klasy bonitacyjnej, grunty orne (32%). Należy podkreślić, że zdaniem większości ankietowanych (53%) piękno krajobrazu

jest wykorzystywane bardzo dobrze w kształtowaniu rozwoju gminy.

Elementy środowiska, będące główną zaletą gminy, są niestety w pewnym stopniu również przeszkodą dla rozwoju przedsiębiorczości. Jeziora tworzą barierę komunikacyjną oraz barierę do zabudowy. Z kolei drogi, przebiegające przez las, są wąskie i nie mogą być poszerzone. Przepisy, obowiązujące w strefie obszarów naturalnych, ograniczają tymczasem możliwości powstania zakładów, które mogłyby dać miejscowej ludności zatrudnienie. Dodatkowo ze względu na mało korzystne warunki klimatyczne (Przybyłek, Nowak 2011), czyli niskie opady i powtarzające się susze, wprowadza się zakaz wchodzenia do lasów od kwietnia do października. W ten sposób chroni się lasy przed możliwością podpalenia.

Powidz pod względem hierarchii funkcjonalnej wiejskiej sieci osadniczej województwa wielkopolskiego jest ośrodkiem lokalnym, znajdującym się pod wpływem oddziaływania większych ośrodków regionalnych o wysokim wskaźniku centralności – Gniezna i Konina, a także bliżej położonych ośrodków subregionalnych – Słupcy i Wrześni (ryc. 3.1).

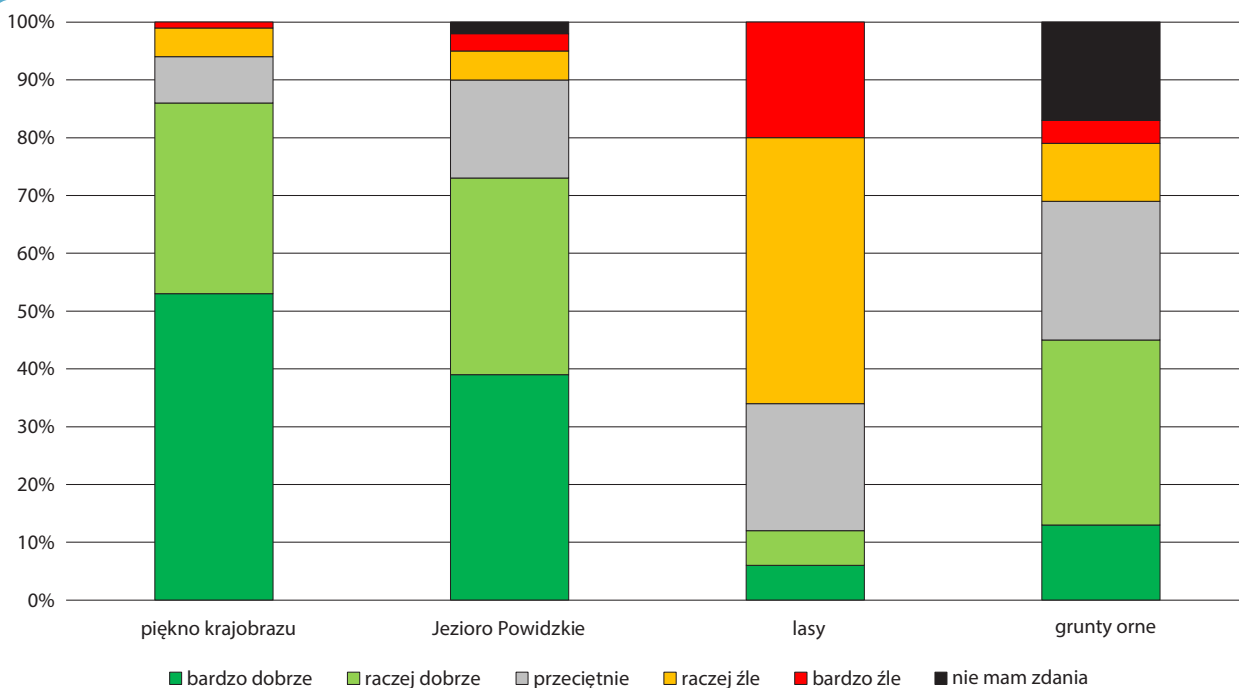

Ryc. 3.6. Zasoby i walory środowiska przyrodniczego jako aspekt rozwoju gminy – opinia mieszkańców

Źródło: opracowanie własne na podstawie wywiadów kwestionariuszowych.

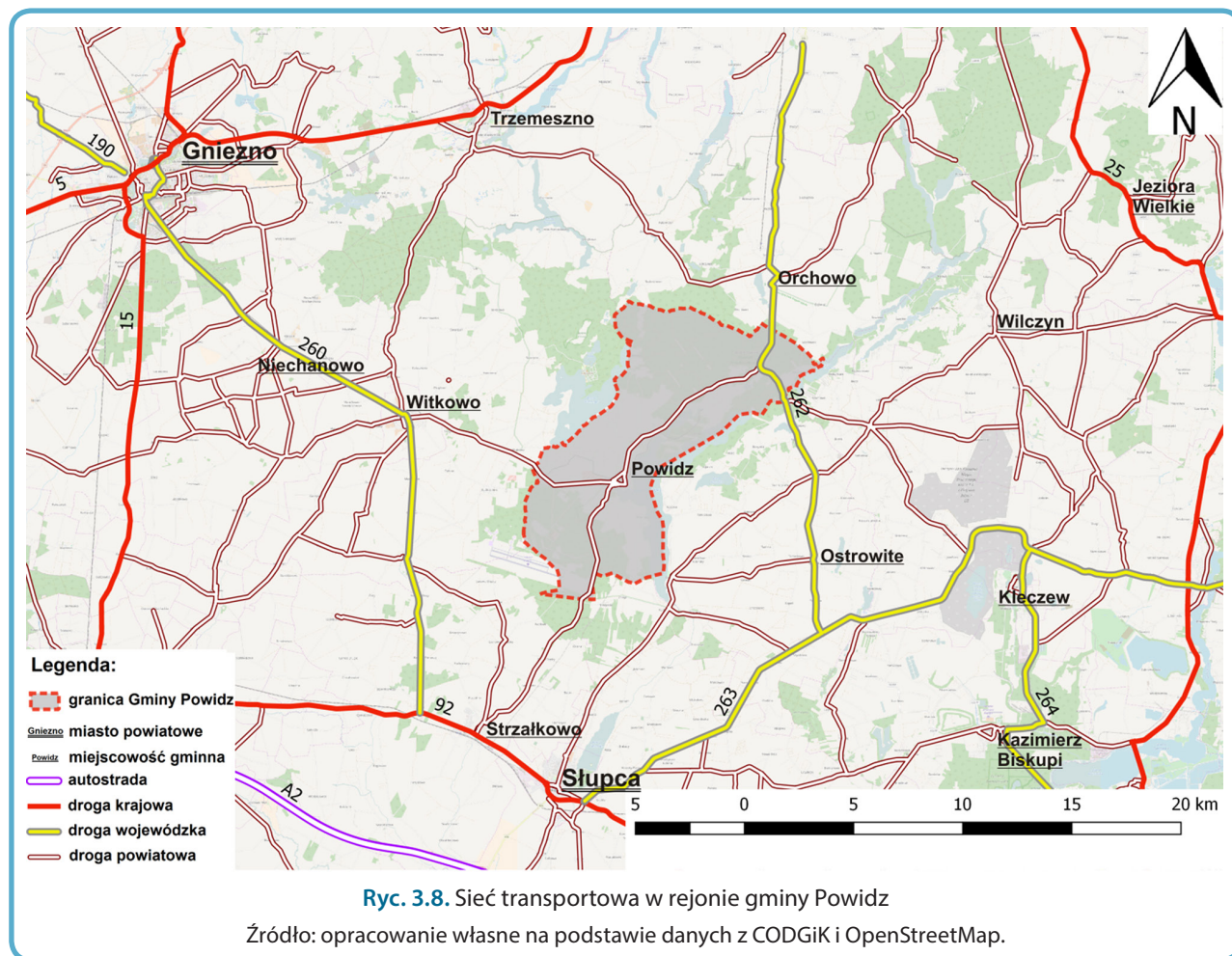
Na południe od gminy Powidz znajdują się ważne szlaki komunikacyjne. Stanowią je autostrada A2 oraz droga krajowa 92 (ryc. 3.8). Przez północno-wschodni kraniec gminy Powidz przebiega droga wojewódzka 262. Na całym jej obszarze istnieje dość gęsta sieć

dróg powiatowych, do których zalicza się drogę relacji Smolniki Powidzkie – Przybrodzin – Powidz – Niezgodza – Sierakowo – Strzałkowo oraz drogę Witkowo – Wiekowo – Ługi – Powidz. Sieć drogową uzupełniają drogi gminne (por. ryc. 3.3).

Ryc. 3.7. Wykorzystanie wybranych zasobów gminy Powidz w kreowaniu rozwoju lokalnego – opinia mieszkańców

Źródło: opracowanie na podstawie wywiadów kwestionariuszowych.

Na południe od gminy Powidz przebiega ważny szlak komunikacji kolejowej E20, łączący Berlin (przez Warszawę) z Moskwą. Przez obszar gminy biegnie także trasa kolejowa relacji Słupca – Babin – Lotnisko Powidz wykorzystywana do celów wojskowych. Jest to jednak linia zamknięta, przeznaczona tylko do transportów wojskowych. Na terenie gminy zlokalizowane są również tory kolejki wąskotorowej, której trasa przebiega od Gniezna przez Witkowo i Powidz do Anastazewa. Kolej wąskotorowa nie jest aktualnie eksploatowana.

Sieć drogowa zapewnia połączenie Powidza z większymi ośrodkami miejskimi. Przykładowe odległości i czasy przejazdu z Powidza do wybranych miast średnich i dużych są następujące:

- Gniezno: 28 km (czas dojazdu samochodem ok. 30 min),
- Września: 30 km (czas dojazdu samochodem ok. 35 min),

- Konin: 50 km (czas dojazdu samochodem ok. 50 min),
- Poznań: 80 km (czas dojazdu samochodem ok. 1 godz. 20 min),
- Toruń: 88 km (czas dojazdu samochodem ok. 1 godz. 30 min).

W większości sołectw gminy Powidz znajdują się przystanki autobusowe (tab. 3.1). Łączna ich liczba wynosi 17. Przewoźnikami na terenie gminy są spółki PKS, a za utrzymanie przystanków autobusowych odpowiadają władze lokalne. Połączenia publicznej komunikacji autobusowej obsługiwane są przez trzy spółki: PKS Konin, PKS Gniezno oraz MPK Gniezno.

Mieszkańcy, uczestniczący w badaniu kwestionariuszowym, ocenili położenie gminy oraz dostępność transportową przeciętnie lub raczej dobrze (średnia ocen: 3,27). Najwyższą wartość wskaźnika zanotowano we wsi Polanowo, w przypadku której uzyskano oceny dobre (4). Relatywnie wysoka wartość tego wskaźnika może być jednak skutkiem małej

Tabela 3.1. Przystanki komunikacyjne zlokalizowane w gminie Powidz

Przystanek	Miejscowość	Droga
Anastazewo NŻ	Anastazewo	wojewódzka
Hutka	Ostrowo	powiatowa
Ługi	Ługi	powiatowa
Ostrowo Letnisko NŻ	Ostrowo	powiatowa
Ostrowo NŻ	Ostrowo	powiatowa
Powidz	Powidz	powiatowa
Powidz jednostka NŻ	Powidz	powiatowa
Powidz Las Skrz.	Powidz	powiatowa
Powidz Leśnictwo NŻ	Powidz	powiatowa
Powidz Osiedle	Powidz	powiatowa
Powidz NŻ	Powidz	powiatowa
Powidz 29 Grudnia	Powidz	powiatowa
Przybrodzin	Przybrodzin	powiatowa
Słozzewo NŻ	Wylatkowo	powiatowa
Smolniki	Smolniki Powidzkie	powiatowa
Smolniki NŻ	Smolniki Powidzkie	powiatowa
Wylatkowo	Wylatkowo	powiatowa

Źródło: Uchwała nr X/50/15 Rady Gminy Powidz z dnia 28 maja 2015 r. w sprawie określenia przystanków komunikacyjnych, których właścicielem lub zarządzającym jest gmina Powidz, oraz warunków i zasad korzystania z tych przystanków.

liczby respondentów na tym obszarze, co czyni uzyskany wynik nie w pełni obiektywnym. Mieszkańcy Ostrowa, Przybrodzina i Powidza ocenili położenie gminy oraz dostępność transportową przeciętnie lub raczej dobrze (średnie ocen odpowiednio: 3,46, 3,45 i 3,38). Z kolei respondenci z Wylatkowa oraz pozostałych mniejszych miejscowości określili położenie i dostępność gminy Powidz jako przeciętne (średnie ocen odpowiednio: 3,05 i 3). Najgorsze wyniki uzyskano w przypadku sołectw położonych peryferyjnie, do których zalicza się: Smolniki Powidzkie (średnia ocen: 2), Charbin (średnia ocen: 2,88) i Anastazewo (średnia ocen: 2,83).

Paweł Churski

Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu

Martyna Dąbrowska, Magdalena Małachowska, Lidia Ostrowska

Studentki WNGiG UAM

4. Demograficzne i społeczne czynniki rozwoju gminy Powidz

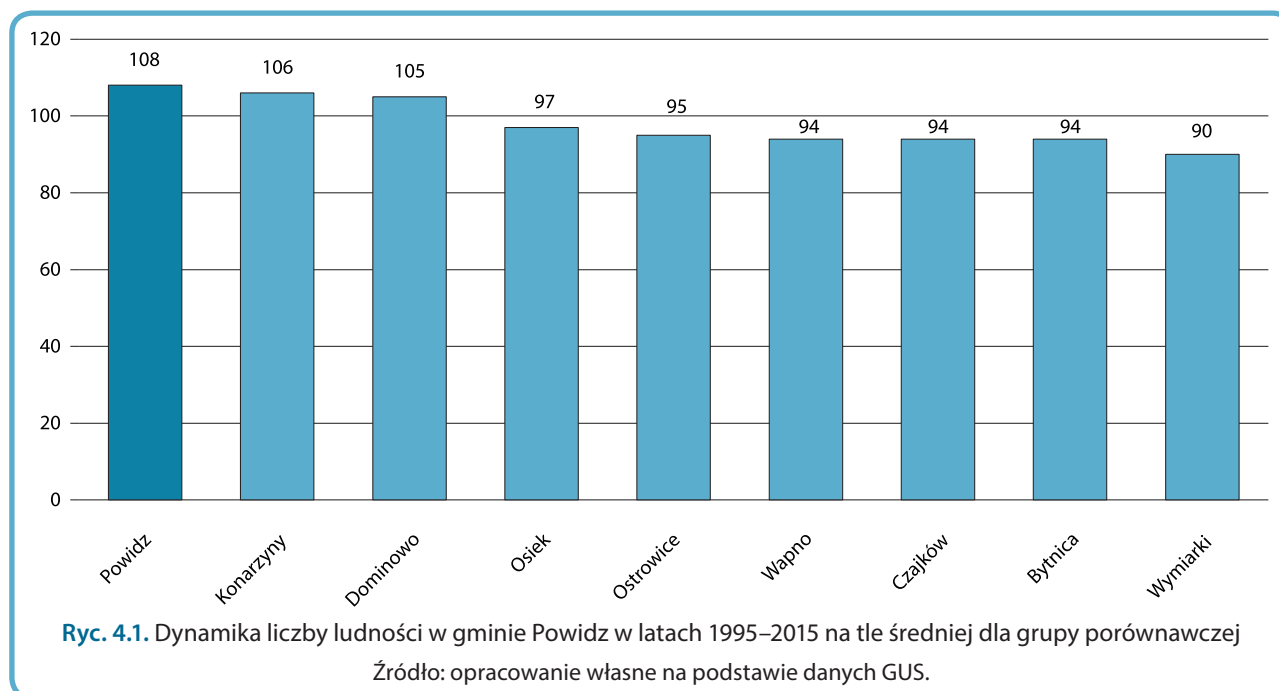
Demograficzne i społeczne czynniki rozwoju bazują na kapitale ludzkim i kapitale społecznym, które stanowią najistotniejsze uwarunkowania współczesnych procesów rozwojowych, zwłaszcza na poziomie lokalnym (Capello 2014). Kapitał ludzki obejmuje tę część zasobów ludzkich, która aktywnie lub potencjalnie uczestniczy w działalności społeczno-gospodarczej ze względu na posiadaną wiedzę, umiejętności i kwalifikacje. Kapitał ludzki ma charakter osobowy i jest w dużym stopniu warunkowany indywidualnymi cechami osobniczymi, zarówno o charakterze fizycznym, jak i psychicznym. Jego stan i przemiany w istotnym stopniu determinowane są przepływami zewnętrznymi związanymi z ruchami migracyjnymi o różnym zasięgu oraz zróżnicowanych przyczynach (Asheim 1995; Viser, Boschma 2004; Hassink 2005). Kapitał społeczny obejmuje natomiast normy, wartości, aktywność społeczną i zrozumienie zapewniające współpracę wewnątrz i między grupami społecznymi. W jego ramach wyróżnia się kapitał społeczny wiążący (*bonding*) dotyczący więzi pomiędzy członkami jednej grupy społecznej i pomostowy (*bridging*) odnoszący się do sieci pomiędzy osobami należącymi do różnych społeczności. Kapitał społeczny ma charakter relacyjny i stwarza warunki do rozwoju przedsiębiorczości oraz w istotny sposób sprzyja

„zakorzenianiu” (*embeddedness*) przedsiębiorstw, wpływając na konkurencyjność i zjawisko tzw. „lepkości” regionu. Stan tego czynnika i jego przemiany zależne są m.in. od stopnia otwartości regionu na otoczenie zewnętrzne, w tym zdolność „uczenia się przez działanie” (*learning by doing*) (Lucas 1988, 1990). Czynniki te wzajemnie się przenikają i wzajemnie na siebie oddziałują (Coleman 1988).

Stan i struktura demograficzna mieszkańców warunkują wielkość i potencjał kapitału ludzkiego (Okólski 2005). Ich identyfikację przeprowadzono za pomocą wybranych wskaźników obejmujących: dynamikę zmian stanu ludności, współczynnik obciążenia demograficznego, współczynnik przyrostu naturalnego oraz saldo migracji.

Gminę Powidz zamieszkuje 2290 mieszkańców (stan na 2015 r.) (Sytuacja demograficzna... 2016) i jest ona najmniejszą pod względem ludnościowym gminą województwa wielkopolskiego. Z uwagi na specyfikę gminy grupę referencyjną w niniejszej analizie stanowią podobne wielkościowo małe gminy wiejskie Wielkopolski.

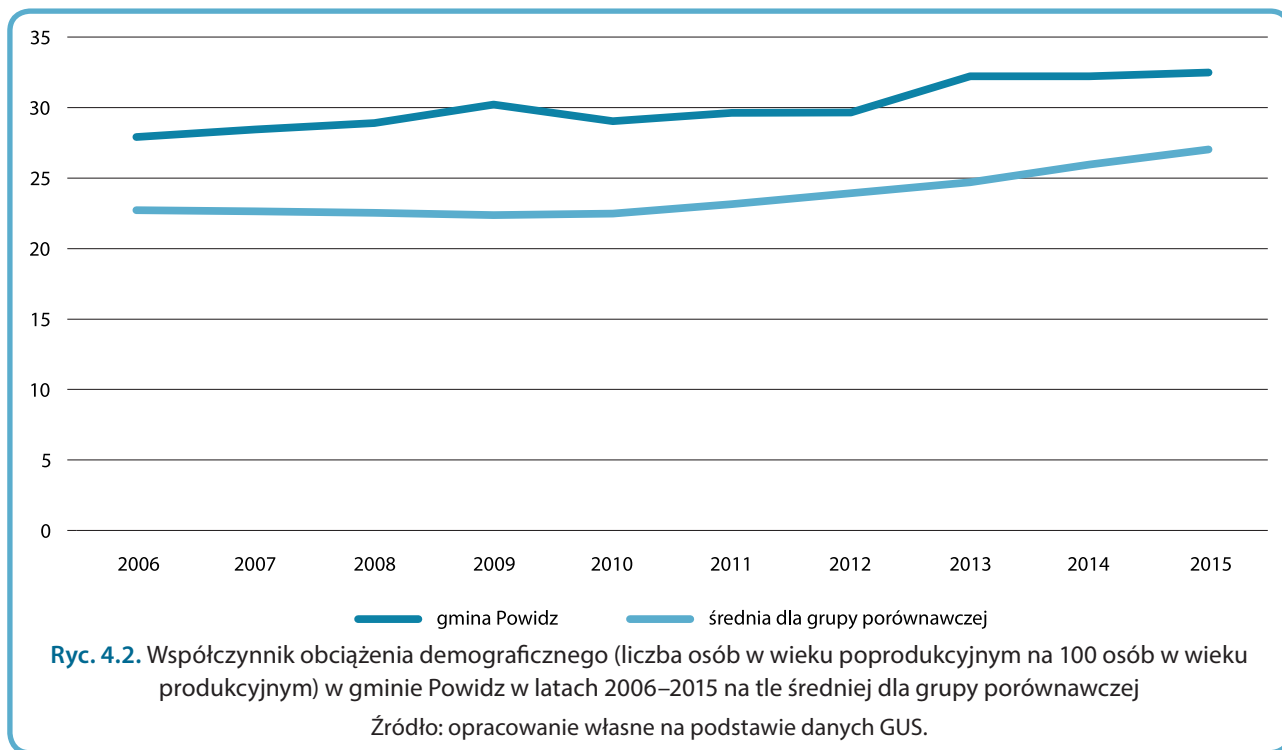
Pierwszym parametrem, który został użyty do identyfikacji kondycji demograficznej Powidza, jest wskaźnik dynamiki liczby ludności. Ilustruje on tendencję zmian w przyroście rzeczywistym ludności

w danym okresie. Na jego podstawie (ryc. 4.1) można zauważyć, że na tle gmin porównawczych Powidz jest gminą o największej dynamice zmian. Wraz z gminą Konarzyny i Dominowo są jedynymi, których wartość wskaźnika jest większa niż 100. Jest to pozytywne zjawisko, oznaczające zwiększenie liczby ludności w okresie 1995–2015. Pozostałe gminy z grupy porównawczej charakteryzują się wartościami od 90 do 97. Świadczy to o spadku liczby ludności w tych gminach. Takie wyniki mogą być spowodowane trendem obserwowanym w całej Polsce związanym z „modą” na przeprowadzki za miasto. Gmina Powidz znajduje się w niedużych odległościach od większych ośrodków miejskich, takich jak Gniezno lub Konin. Tym samym można zakładać, że Powidz podobnie jak inne obszary wiejskie w Polsce, zgodnie z raportami GUS wykazuje trend wzrostu liczby ludności w latach 2005–2015 (większy w pięcioleciu 2006–2010) (Sytuacja demograficzna... 2016). Jest to rezultat dodatniego przyrostu naturalnego i dodatniego salda migracji w tym dziesięcioleciu.

Drugim wskaźnikiem, który uszczegóławia analizę o informacje dotyczące struktury ludności, jest współczynnik obciążenia demograficznego. Jego wartość określa, ile osób w wieku poprodukcyjnym przypada na 100 osób w wieku produkcyjnym. Jak widać na rycinie 4.2, wartość tego wskaźnika ma tendencję wzrostową zarówno dla Powidza, jak i grupy

porównawczej. Jest to spowodowane migracją ludzi młodych z małych miejscowości i obszarów wiejskich do dużych, bardziej rozwiniętych miast. Zjawisko takie obserwujemy obecnie w całej Polsce i Europie Środkowo-Wschodniej (Okólski, Topińska 2012). Gmina Powidz nie stanowi tutaj wyjątku, jednakże wartość wskaźnika dla badanej gminy jest wyższa od średniej dla grupy porównawczej. Jedną z przyczyn wzrostowej tendencji wartości analizowanego współczynnika jest fakt, że na terenie gminy Powidz zachodzi zjawisko odpływu młodych osób w wieku produkcyjnym przy wysokim odsetku osób w wieku poprodukcyjnym, osiedlających się w gminie. Ta sytuacja wynika z tego, że osoby posiadające domki letniskowe na starość postanawiają zamieszkać w tym miejscu na stałe. Oprócz tego gminę Powidz można uznać za wyjątkową, ponieważ nie zamieszkuje jej społeczność „starzejąca się”. Wynika to z faktu, że w analizie wzięto pod uwagę osoby w wieku poprodukcyjnym, pod względem spełniania kryterium nie tylko demograficznego, ale i ekonomicznego (Kurkiewicz 2010). Przedmiotową grupę osób tworzą głównie „młodzi” emeryci wojskowi, dlatego pod tym względem gmina odbiega trochę od ogólnopolskich trendów. Są to prawidłowości mogące negatywnie wpłynąć na rozwój społeczno-gospodarczy. Wzrastająca liczba osób starszych sygnalizuje rosnący popyt na usługi tzw. srebrnej gospodarki, co powinno być

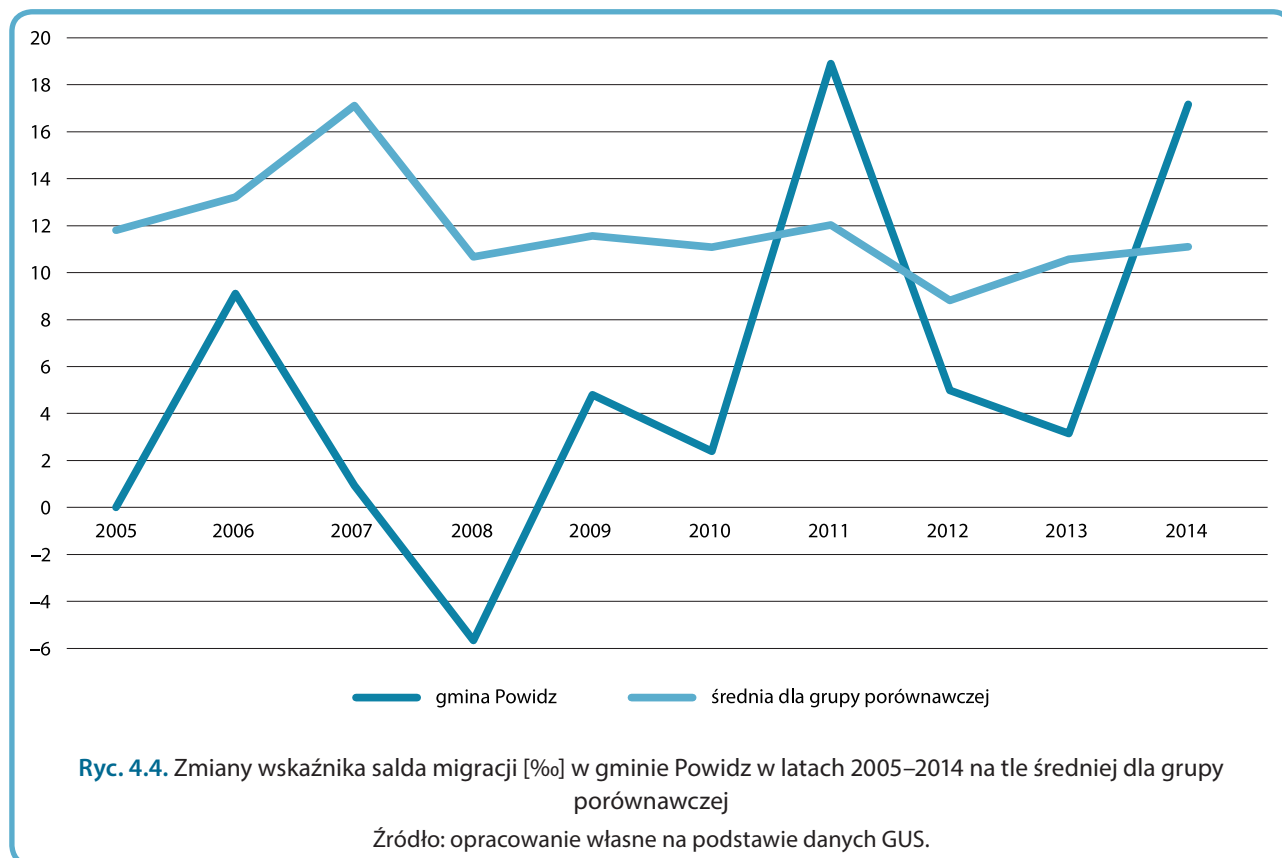
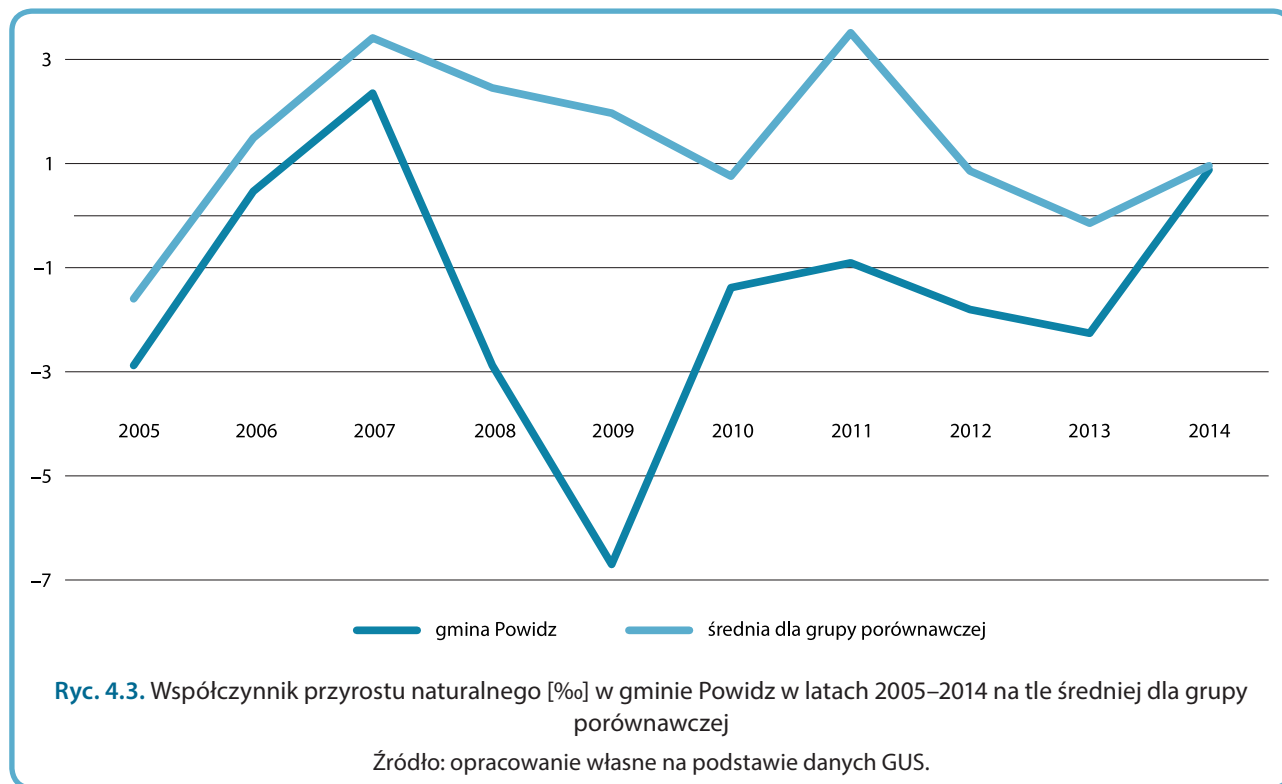

uwzględnione w strategii rozwoju badanego obszaru (Szukalski 2012).

Stan i struktura ludności warunkowane są wielkością ruchu naturalnego i ruchu wędrownego. Na podstawie współczynnika przyrostu naturalnego można stwierdzić, że ruch naturalny w gminie Powidz w latach 2005–2014 wykazywał znaczne zróżnicowanie (ryc. 4.3). Największy spadek przyrostu naturalnego zanotowano w latach 2007–2009. Po roku 2009 – kiedy wskaźnik ten osiągnął wartość najniższą ($-6,7\%$) – sytuacja nieco się poprawiła, choć nadal cechowała się wartościami ujemnymi. Dodatni przyrost naturalny udało się osiągnąć dopiero w 2014 r. Wzrost ten był spowodowany wkraczaniem w wiek rozrodny osób wywodzących się z wyżu demograficznego lat 1980. Podobną tendencję można zauważyć w przypadku średniej dla grupy porównawczej. Mniej więcej w tych samych latach następowały wzrosty i spadki wartości współczynnika przyrostu naturalnego. Jednak w całym okresie badawczym wartość współczynnika dla tych jednostek była wyższa niż w gminie Powidz.

Największy zaobserwowany spadek na obu krzywych nastąpił we wcześniej już wspomnianym 2009 r. Do wystąpienia takiej tendencji mogła przyczynić się fala emigracji zarobkowej młodych osób. Była to sytuacja, która dotknęła wówczas całego

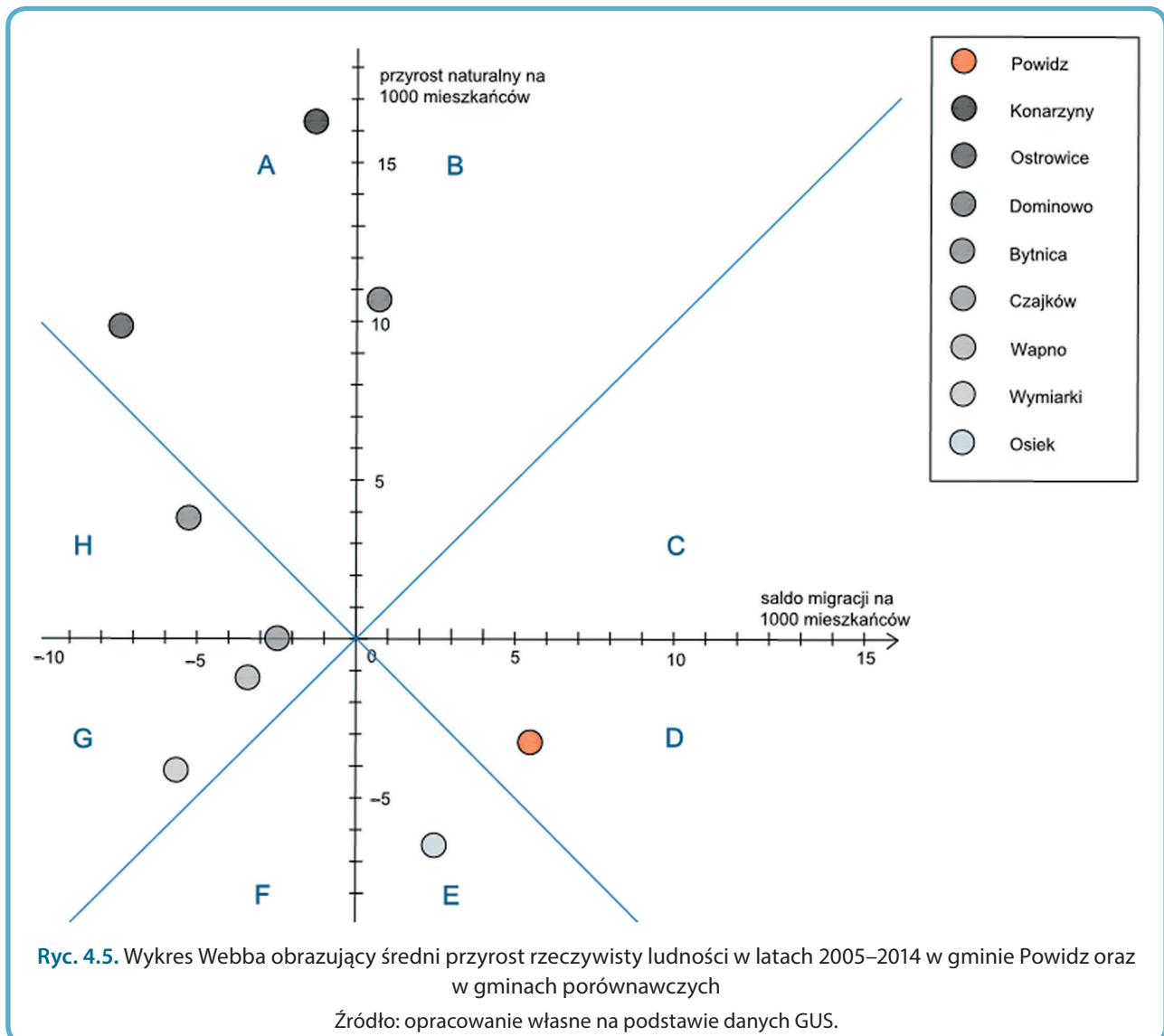
kraju. Warto podkreślić, że wyższe wartości przyrostu naturalnego na obszarach wiejskich niż w miastach stanowią konsekwencję tendencji ogólnopolskich. Przyrost naturalny w latach 2011 i 2012 był niemal zerowy w miastach, a obszary wiejskie cechowały się dodatnimi wartościami tego wskaźnika. Sytuacja w 2015 r. była jeszcze trudniejsza. Przyrost naturalny dla obszarów wiejskich kształtował się na poziomie $-0,1\%$, podczas gdy w miastach odnotowano ubytek naturalny wynoszący $-1,1\%$ (Sytuacja demograficzna... 2016). Na tym tle gmina Powidz wyróżnia się pozytywnie. Drugą składową zmian liczby ludności są migracje. Pod tym pojęciem rozumiemy proces przemieszczenia się ludności, związany ze zmianą pobytu na stałe lub określony czas. Ważna jest również ich klasyfikacja, a dzielimy je np. ze względu na fakt przekroczenia granicy państwowej, czyli na wewnętrzne (w obrębie jednego kraju, bez przekraczania granic państwa; najczęściej ze wsi do miasta i na odwrót) oraz zewnętrzne (związane z przekraczaniem tych granic). Głównymi aspektami migracji są: podłoże społeczne, ekonomiczne, polityczne, religijne. Wyniki badań przeprowadzonych w gminie Powidz wskazują, że w latach 2004–2015 w gminie występowały duże wahania współczynnika salda migracji (ryc. 4.4). Największą wartość zaobserwowano w 2011 r. ($18,6\%$). Jest to duże odstępstwo od

średniej dla grupy porównawczej w tym roku. Wskaźnik ten był wysoki także w 2014 r. Prawdopodobnymi przyczynami przedstawionych odchyłań była realizacja w gminie dwóch dużych inwestycji wojskowych na terenie lotniska. W 2011 r. polegała ona na kapitalnym remoncie płyty lotniska, natomiast w 2014 r. odbywała się budowa podziemnych magazynów paliwa. Prace te spowodowały dużą liczbę zameldowań tymczasowych osób uczestniczących w tych przedsięwzięciach. Największy spadek współczynnika salda migracji dla obu krzywych zanotowano w 2008 r., jednak dla gminy Powidz przyjął on znacznie mniejszą wartość w przeciwieństwie do średniej dla grupy porównawczej. Przyczyną tych wahań były prawdopodobnie migracje zarobkowe za granicę, które w tym czasie występowały w całym kraju.

Polska charakteryzowała się wówczas masowymi wyjazdami ludzi właśnie w celach zarobkowych m.in. do krajów Europy Zachodniej (Niemcy, Wielka Brytania, Holandia). Natomiast jednocześnie następował duży napływ ludności zza wschodniej granicy Polski, tj. z Ukrainy i Białorusi (Nowotnik 2011).

Podsumowaniem analizy demograficznej zbiorowości mieszkańców gminy Powidz jest typologia demograficzna opierająca się na wykresie Webba (ryc. 4.5). Przedstawiono na nim typologię demograficzną jednostek przestrzennych, która wyróżnia 8 takich typów oznaczonych literami od A do H. Pierwsze cztery typy, A–D, charakteryzują jednostki aktywne demograficznie, czyli rozwojowe; natomiast typy E–H oznaczają jednostki nieaktywne, w których ubywa ludności. Podstawą tej typologii są dwa

współczynniki – przyrostu naturalnego i salda migracji, które kształtują przyrost rzeczywisty ludności. Grupowanie wskazuje, który z tych dwóch czynników jest dominujący w kształtowaniu stanu i zmian liczby ludności. Dla większości gmin wiejskich podobnych do gminy Powidz charakterystyczna jest przynależność do typu G i H. Oznacza to, że są one jednostkami, w których obserwuje się ubytek ludności i mają mniejszą szansę na rozwój społeczno-gospodarczy. Gmina Powidz ma bardzo nietypowe umiejscowienie na tym wykresie, ponieważ jako jedyna znajduje się w typie D. Typ ten wskazuje na dodatnie saldo migracji z nadwyżką, które rekompensuje ujemny przyrost naturalny, tym samym jest jednostką rozwojową. W stosunku do zjawisk ogólnokrajowych Powidz jest na lepszej pozycji niż cała Polska. Na poziomie kraju obserwujemy wahania przyrostu naturalnego i salda migracji, przez co trudno określić, do jakiego typu demograficznego należy przyporządkować kraj. Dodatkowo trzeba podkreślić, że wartości obu wskaźników na poziomie kraju są najczęściej bliskie 0.

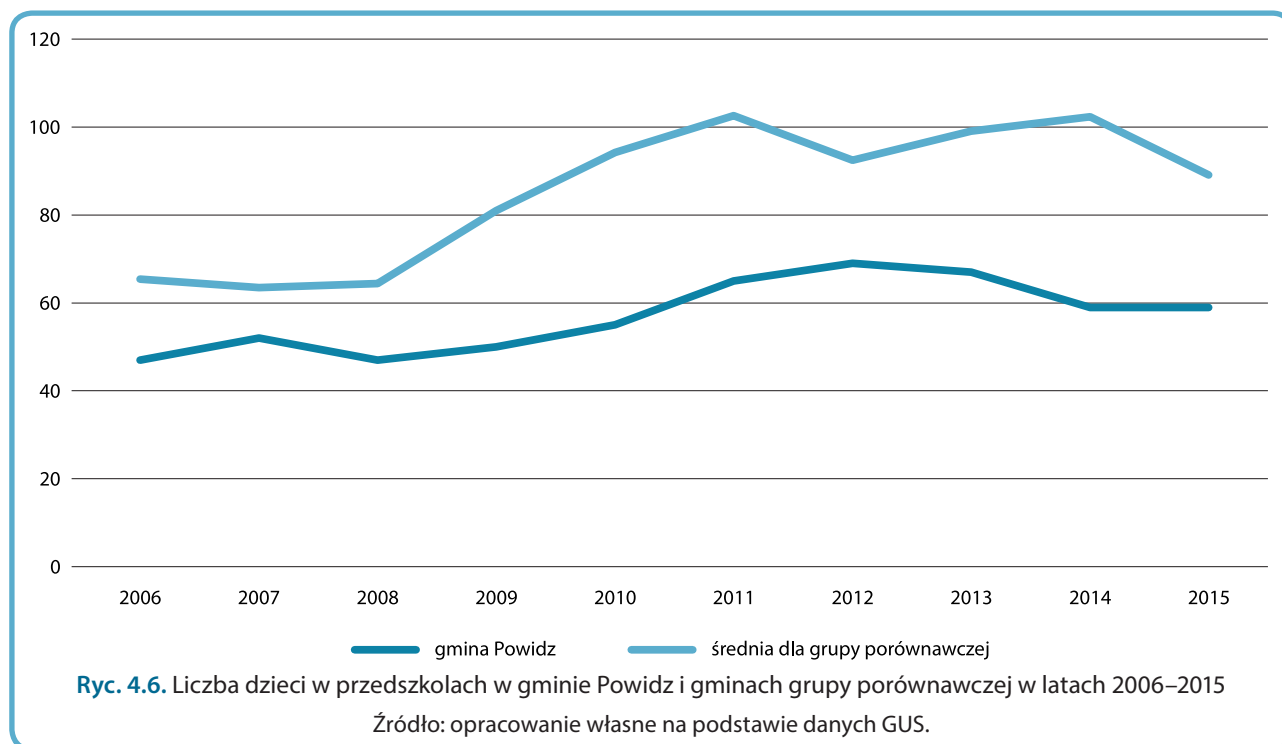
Na podstawie wyników przeprowadzonej analizy można zauważyć, że procesy, które mają miejsce w Powidzu w mniejszym lub większym stopniu determinowane są sytuacją demograficzną gminy Powidz. Przykładowo duży spadek wartości współczynnika salda migracji w 2008 r. obserwowany w Powidzu pokrywa się z apogeum wyjazdów zarobkowych Polaków. Szansą dla Powidza i innych gmin wiejskich jest osiedlanie się ludzi młodych z dala od miast związanych z suburbanizacją. Inną szansą dla gminy są również duże inwestycje na terenie bazy wojskowej, dzięki którym następuje wzrost migracji. Żeby zatrzymać u siebie tę ludność na dłuższy okres niż czas tej inwestycji, gmina powinna pomyśleć nad lepszą ofertą mieszkaniową oraz usługową dla nowo przybyłych ludzi.

Działalność edukacyjna, kulturalna, sportowa oraz intensyfikująca aktywność społeczną wzmocnia kapitał ludzki oraz kapitał społeczny, tworząc optymalne warunki dla procesów rozwojowych. Rolą samorządu gminnego jest zapewnienie możliwie najlepszych warunków kształcenia uczniów oraz jak najwyższych standardów opieki i nauczania na poziomie przedszkoli, szkół podstawowych i gimnazjalnych. Źródłem finansowania zadań oświatowych są: subwencja oświatowa, która najczęściej pokrywa zaledwie część wydatków związanych z edukacją, oraz dochody własne. Wydatki na oświatę i wychowanie w 2015 r.

wyniosły ponad 2,3 mln zł, co stanowiło około 18% wydatków z budżetu gminy Powidz. Zadania samorządu z zakresu krzewienia kultury, sportu i wspierania aktywności społecznej w pełni finansowane są ze źródeł własnych. Na kulturę i ochronę dziedzictwa kulturowego w 2015 r. w gminie Powidz wydano ponad 560 tys. zł, natomiast na kulturę fizyczną – ponad 130 tys. zł.

W celu analizy i oceny funkcjonowania edukacji oraz poziomu kształcenia w gminie Powidz wykorzystano wskaźniki oświatowe, przez które rozumie się syntetyczne, uproszczone informacje o systemie szkolnym, zawsze w postaci liczbowej, uzyskane bądź na podstawie danych sprawozdawczych i budżetowych, bądź na podstawie danych zbieranych specjalnie na potrzeby danego wskaźnika (Herczyński 2012). Są nimi: wskaźnik skolaryzacji przedszkolnej, liczba uczniów szkoły podstawowej oraz gimnazjum, uśrednione wyniki sprawdzianu szóstoklasisty, wyniki egzaminu gimnazjalnego z części humanistycznej oraz matematyczno-przyrodniczej, wskaźnik edukacyjnej wartości dodanej (EWD).

W procesie kształtowania jakości społecznych czynników rozwoju, a zwłaszcza kapitału ludzkiego, coraz większą wagę przykłada się do edukacji przedszkolnej. Traktuje się ją jako fundament rozwoju edukacji determinujący warunki rozwoju gospodarki opartej na wiedzy, identyfikowany wskaźnikiem skolaryzacji przedszkolnej. Na terenie gminy znajduje się jedno przedszkole należące do Zespołu Szkolno-Przedszkolnego w Powidzu, które w 2015 r. zapewniało opiekę 59 dzieciom (ryc. 4.6). Wskaźnik skolaryzacji przedszkolnej dzieci w placówkach wychowania przedszkolnego na 1 tys. dzieci w wieku 3–5 lat wyniósł w 2015 r. 671, co oznacza, że w danym roku 67,1% dzieci w wyżej określonym wieku uczęszczało do przedszkola. Na przestrzeni lat 2006–2015 liczba dzieci w przedszkolach nieznacznie się zmieniła, najniższą wartość osiągnęła w roku 2006 i 2008 (47 dzieci), zaś najwyższą w roku 2012 (69 dzieci). W porównaniu do średniej liczby dzieci w przedszkolach w gminach grupy porównawczej w gminie Powidz tendencja wzrostowa zachodzi znacznie wolniej. Zwiększająca się liczba dzieci uczęszczających do przedszkola jest potwierdzeniem odnotowanego przez Główny Urząd Statystyczny w Polsce w latach 2008–2011 dodatniego przyrostu rzeczywistego ludności spowodowanego wzrostem liczby urodzeń. Opieka przedszkolna w Powidzu charakteryzuje

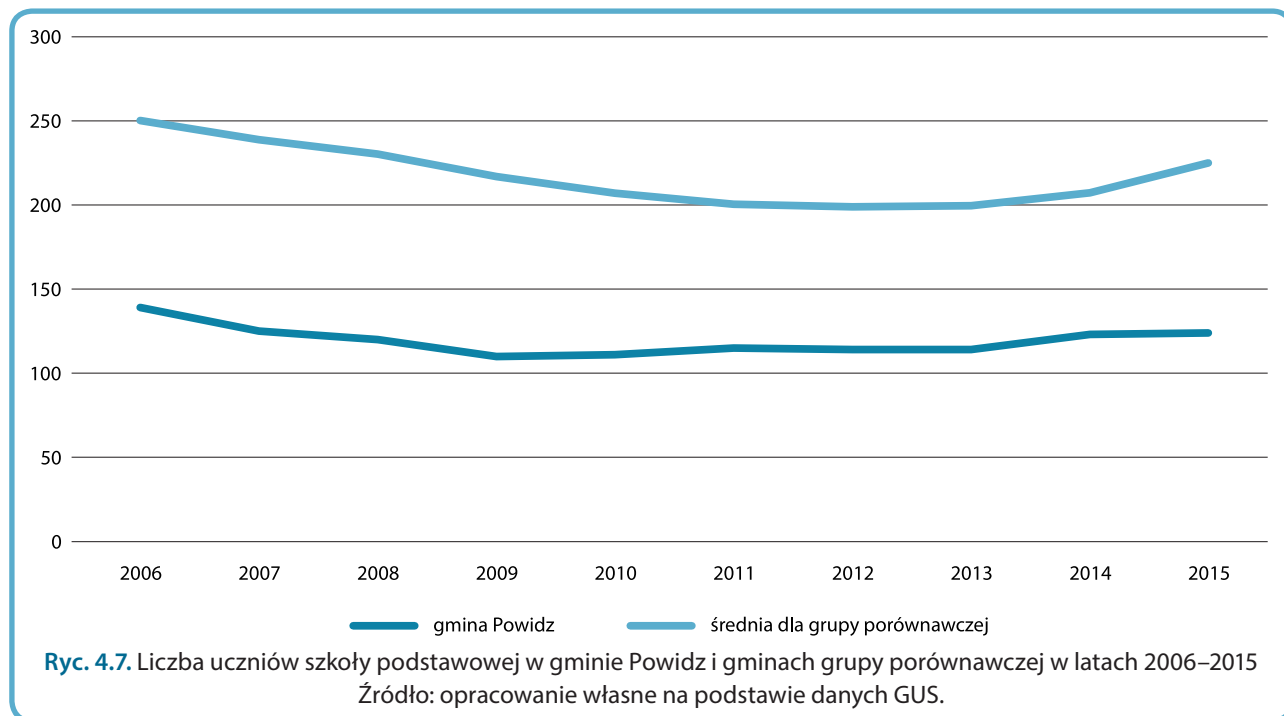

się bogatym wachlarzem dodatkowych inicjatyw. Dotyczą one m.in. balu karnawałowego, teatryków czy też wizyty Gwiazdora. Organizacja tych wydarzeń obok waloru edukacyjnego ma również istotny wpływ na kształtowanie więzi wewnętrznych społeczności lokalnej i nie pozostaje bez znaczenia dla kształtowania jakości kapitału społecznego. Z pewnością wsparcie wychowania przedszkolnego należy traktować jako ważną inwestycję gminy we własnych mieszkańców dającą możliwości prawidłowego rozwoju najmłodszych, budującą ważne uwarunkowanie procesów rozwojowych w bliższej i dalszej przyszłości.

Wspomniany wcześniej Zespół Szkolno-Przedszkolny w Powidzu obejmuje także jedyną w gminie szkołę podstawową oraz gimnazjum. Obecny Zespół składa się z części tzw. starej szkoły powstałej pod koniec XIX w. oraz tzw. nowej szkoły. W 1983 r. powołano Społeczny Komitet Rozbudowy Szkoły złożony z mieszkańców gminy. Budowa rozpoczęła się rok później dzięki wsparciu technicznemu i materiałowemu Przedsiębiorstwa Budownictwa Węglowego „FABUD” Siemianowice Śląskie oraz pracy jednostki wojskowej i czynu społecznego mieszkańców. Inauguracja roku szkolnego 1986/1987 miała miejsce już w nowej szkole. W 1989 r. do użytku oddano blok socjalno-sportowy, a siedem lat później nadano

Szkole Podstawowej imię Kompanii Powidzkiej 1918 r. Wyposażenie informatyczne szkół składa się z 21 komputerów stacjonarnych dostępnych dla uczniów, 2 komputerów stacjonarnych do użytku nauczycieli oraz 1 komputera przenośnego również wyłącznie do dyspozycji nauczycieli. Wyposażenie zespołu w tzw. infrastrukturę towarzyszącą obejmuje wchodzącą w skład tzw. nowej szkoły salę gimnastyczną o powierzchni 360 m² oraz jeden ogólnodostępny plac zabaw sfinansowany z programu rządowego Radosna Szkoła. Celem programu jest zapewnienie najmłodszym uczniom właściwego rozwoju psychofizycznego i warunków do aktywności ruchowej porównywalnej ze standardami wychowania przedszkolnego. W roku szkolnym 2016/2017 w Zespole Szkolno-Przedszkolnym zatrudnione były 34 osoby (łącznie nauczyciele i in. pracownicy). W latach 2006–2013 szkoła składała się z 6 oddziałów, natomiast od 2014 r. oddziałów jest 7. Uczniowie uczęszczający do ZSP w około 50% pochodzą spoza Powidza, a więc obowiązkiem gminy jest zapewnienie im bezpłatnego transportu do oraz ze szkoły i opieki w czasie przewozu albo zwrot kosztów przejazdu środkami komunikacji publicznej⁴. W 2015 r. do Szkoły Podsta-

⁴ Ustawa z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty (Dz.U. 1991 nr 95, poz. 425).

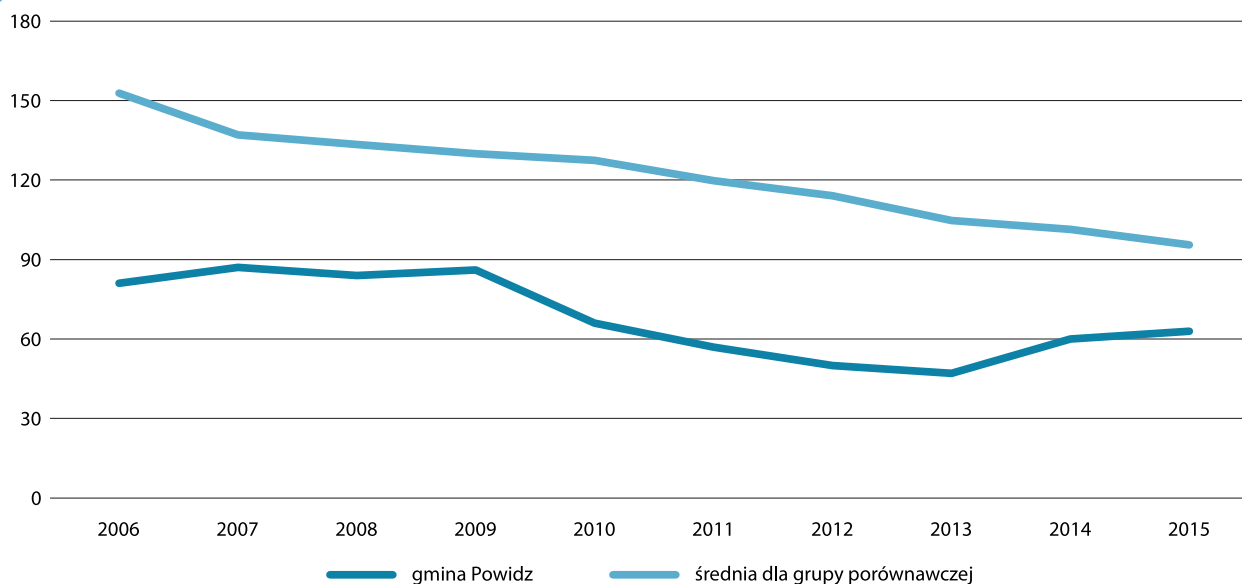

wowej im. Kompanii Powidzkiej 1918 r. uczęszczało 124 uczniów. W okresie 2006–2015 nie zaobserwowano radykalnych zmian w liczbie uczniów szkoły. W 2006 r. ich liczba wynosiła 139, co było najwyższą wartością w badanych latach. Najmniej uczniów uczęszczało do szkoły podstawowej w 2009 r. (110 osób). Przedstawione na rycinie 4.7 zmiany liczby uczniów szkoły podstawowej w Powidzu oraz gminach grupy porównawczej w latach 2006–2015 są konsekwencją odnotowanego przez Główny Urząd Statystyczny ogólnopolskiego niżu demograficznego. W badanym okresie zaobserwować można malejącą liczbę uczniów, która od 2013 r. zaczęła stopniowo wzrastać zarówno w gminie Powidz, jak i w gminach grupy porównawczej.

Jakość kształcenia w analizowanej placówce można ocenić na podstawie średnich wyników sprawdzianu szóstoklasisty. Rezultaty uzyskiwane w szkole podstawowej w Powidzu w 2016 r. z części pierwszej wyniosły 59,68%, co stanowi wynik zbliżony do średniej powiatu słupeckiego. Z języka polskiego wynik ten był znacząco wyższy od średniej powiatu (68,73%) i wyniósł 72,11%, natomiast z matematyki był niższy od średniej powiatu (50,44%) i wyniósł 46,84%. Średni wynik uczniów z części drugiej – z języka angielskiego wynosił 67,68%, natomiast średnia dla powiatu słupeckiego uplasowała się na poziomie 67,65%.

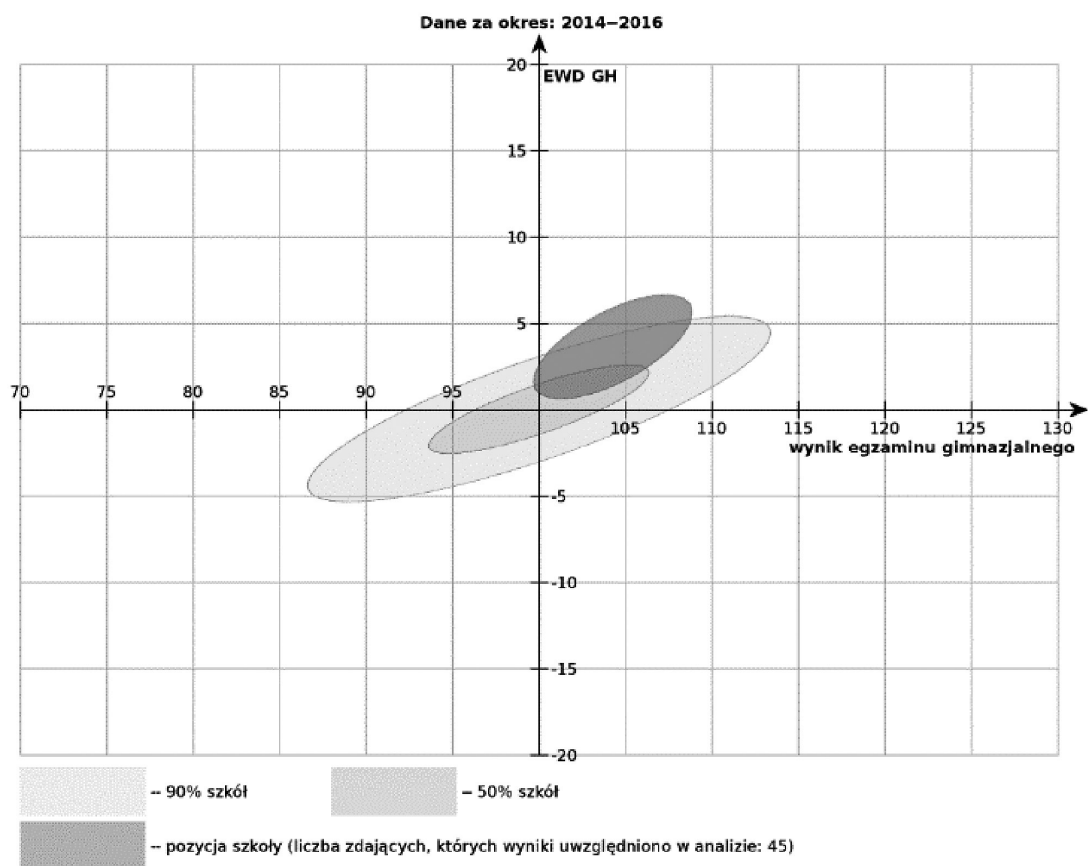
Gimnazjum działające w Zespole Szkolno-Przedszkolnym jest jedyną szkołą ponadpodstawową w gminie. Do 2009 r. szkoła liczyła ponad 80 uczniów, w roku 2015 było ich 63 (ryc. 4.8). Najniższa odnotowana wartość przypada na rok 2013 (47 osób). Gmina Powidz podobnie jak gminy grupy porównawczej charakteryzuje się dużym trendem spadkowym w kwestii liczby uczniów gimnazjów, jednak w gminie Powidz widoczne są znacznie większe fluktuacje na przestrzeni badanych lat. Średnia liczba uczniów gimnazjów w gminach grupy porównawczej stale spada, natomiast w gminie Powidz od 2013 r. obserwowany jest trend wzrostowy.

Poziom wyników edukacyjnych uczniów gimnazjum oraz egzaminów gimnazjalnych plasuje szkołę w ścisłej czołówce powiatu. Wyniki egzaminu gimnazjalnego wśród uczniów ZSP, szczególnie z części humanistycznej, od lat wypadają bardzo dobrze w skali kraju. Według kalkulatora edukacyjnej wartości dodanej (EWD) placówka oceniana jest zarówno w kategorii humanistycznej, jak i matematyczno-przyrodniczej jako „szkoła sukcesu”, co świadczy o wysokiej efektywności nauczania. Niestety w wyniku reformy edukacji wdrożonej w kraju z początkiem roku szkolnego 2017/2018 ta bardzo dobra placówka, podobnie jak inne gimnazja, uległa likwidacji. Dotychczasowe Gimnazjum im. Kompanii Powidzkiej 1918 r. zostało włączone do

Ryc. 4.8. Liczba uczniów gimnazjum w gminie Powidz i gminach grupy porównawczej w latach 2006–2015

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS.

Ryc. 4.9. Wskaźnik EWD i wynik części humanistycznej egzaminu gimnazjalnego Gimnazjum im. Kompanii Powidzkiej 1918 r. w Powidzu w latach 2014–2016

Źródło: „EWD dla gimnazjów”, <http://gimnazjum.ewd.pl>.

Szkoły Podstawowej im. Kompanii Powidzkiej 1918 r. w Zespole Szkolno-Przedszkolnym w Powidzu.

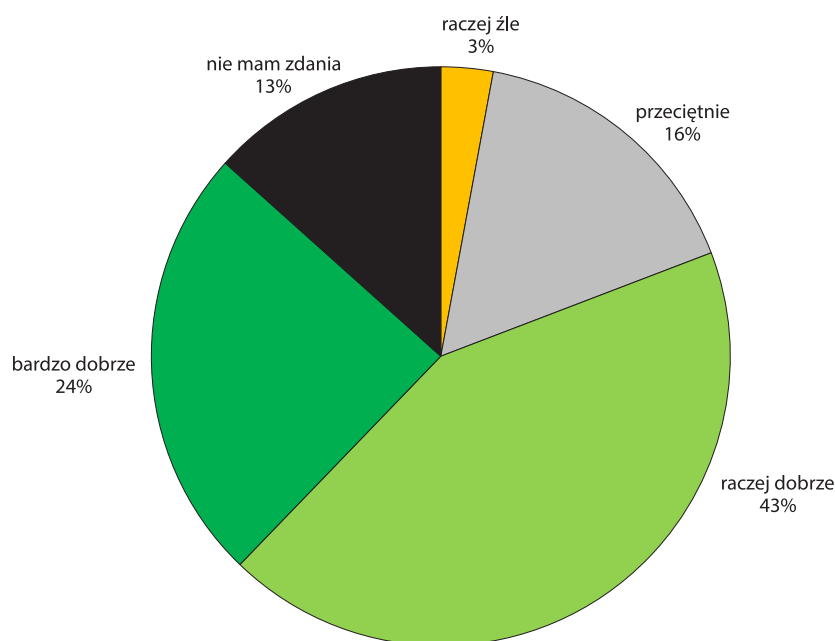
Na rycinie 4.9 przedstawiono wartości wskaźnika EWD i wyników egzaminu gimnazjalnego w latach 2014–2016 dla gimnazjum w Powidzu (część humanistyczna). Liczba zdających, których wyniki uwzględniono w analizie, to 45 osób. Na rycinie 4.11 przedstawiony został wskaźnik EWD w latach 2014–2016 dla gimnazjum w Powidzu (część matematyczno-przyrodnicza). Liczba zdających egzamin, których wyniki uwzględniono w analizie, to również 45 osób. Jak widać, gimnazjum w Powidzu charakteryzuje się ponadprzeciętnymi wynikami zarówno w zakresie egzaminu gimnazjalnego, jak i edukacyjnej wartości dodanej, która określa wkład szkoły w końcowe wyniki egzaminacyjne.

Zaletą Zespołu Szkolno-Przedszkolnego w Powidzu jest nieduży rozmiar placówki. Dzięki temu, że szkoła jest mała, a liczba uczniów niewielka, uczniowie mogą liczyć na indywidualne podejście ze strony nauczycieli. Wszelkie występujące problemy na terenie placówki zostają szybko zauważone i są podejmowane natychmiastowe działania. Od 1 września 2017 r., w związku z reformą oświaty (likwidacja gimnazjów, przekształcenie sześciolletniej szkoły podstawowej w ośmioletnią), dotychczasowe Gimnazjum im. Kompanii Powidzkiej 1918 r. w Zespole

Szkolno-Przedszkolnym w Powidzu zostało włączone do Szkoły Podstawowej im. Kompanii Powidzkiej 1918 r. w tym zespole.

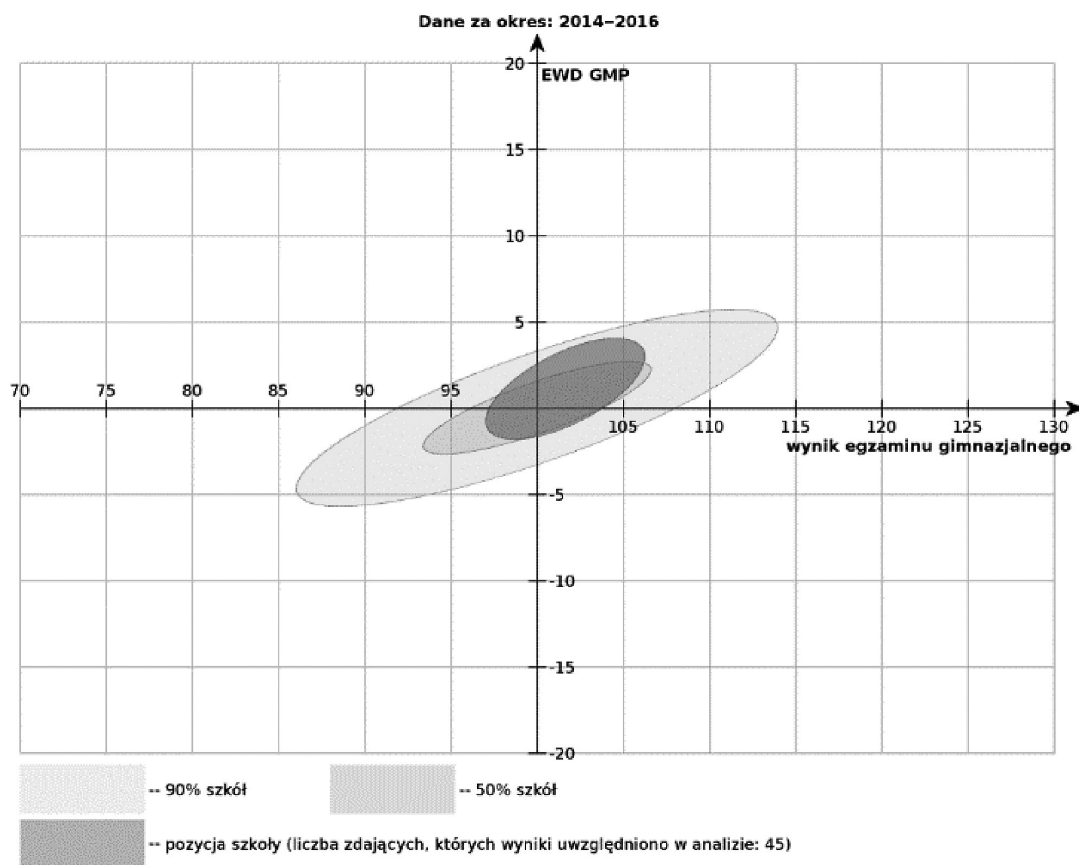
Bardzo ważnym elementem analizy i oceny funkcjonowania edukacji i poziomu kształcenia w gminie Powidz jest opinia mieszkańców. W przeprowadzonym badaniu ankietowym 43,6% mieszkańców gminy Powidz oceniło gminne szkoły i przedszkola raczej dobrze, 24,4% ludności oceniło je bardzo dobrze. Zaledwie 3,4% mieszkańców oceniło ich funkcjonowanie raczej źle i bardzo źle. Wyniki przedstawione zostały na rycinie 4.10. Średnia ocen szkoły i przedszkola dla próby liczącej 172 mieszkańców gminy Powidz wynosi 4,03 (w skali pięciostopniowej). Analiza pokazuje, że edukacja jest silną stroną gminy, a zarazem jednym z najwyższej ocenionych aspektów, taką samą średnią ocen uzyskał Dom Kultury, natomiast jedynym aspektem, który uzyskał wyższy wynik, były zasoby i walory środowiska przyrodniczego.

Rozwój lokalny oparty na czynnikach „miękkich”, zaliczanych do czynników endogenicznych, w dużym zakresie bazuje na aktywności i integracji społeczności lokalnych, aktywizacji danej jednostki, pobudzaniu postaw prorozwojowych, przeciwdziałaniu patologiom i wykluczeniu społecznemu. W tym zakresie w literaturze przedmiotu wielokrotnie podkreśla się znaczenie instytucji lokalnych

Ryc. 4.10. Wyniki badania ankietowego oceniającego gminne szkoły i przedszkola

Źródło: opracowanie własne na podstawie badań ankietowych.

Ryc. 4.11. Wskaźnik EWD i wynik części matematyczno-przyrodniczej egzaminu gimnazjalnego Gimnazjum im. Kompanii Powidzkiej 1918 w Powidzu w latach 2014–2016

Źródło: „EWD dla gimnazjów”, <http://gimnazjum.ewd.pl>.

utrzymujących dynamikę i strukturę rozwoju lokalnego, wzbogacających tkankę społeczną, aktywnej społeczności lokalnej stanowiącej kapitał społeczny jako jednych z najważniejszych czynników wewnętrznych wpływających na rozwój lokalny małej miejscowości (Hełpa-Liszkowska 2013). Rola organizacji społecznych w tak niewielkiej jednostce osadniczej jaką jest Powidz jest bardzo duża. Pełnią one bowiem wiele funkcji. Szczególne znaczenie mają funkcje sklasyfikowane jako wewnętrzne, wśród których wyróżnić można zaspokajanie potrzeb psychicznych członków, oddziaływanie wychowawcze, wyzwalanie aktywności i woli osobistego udziału w ulepszaniu rzeczywistości. Należy nadmienić, że uczestnictwo w organizacji przyczynia się także do zaspokajania potrzeby afiliacji i utożsamiania się z grupą (Karpowicz 1977).

Ustawa o samorządzie gminnym określa zadania własne gminy, które mają na celu „zaspokajanie

zbiorowych potrzeb wspólnoty”⁵. Między innymi wymienia się kulturę, w tym biblioteki i inne tego typu instytucje. Kultura i aktywność społeczna na terenie analizowanej gminy jest wspierana poprzez działalność licznych jednostek kulturalnych, klubów sportowych i organizacji społecznych. Społeczność lokalna chętnie angażuje się w organizację wielu wydarzeń kulturalnych. Wpływa to na pozytywny wizerunek gminy oraz kształtowanie się korzystnych postaw mieszkańców. Podstawowymi animatorami życia kulturalnego w gminie Powidz są Dom Kultury w Powidzu oraz Biblioteka Publiczna w Powidzu.

Powidzki Dom Kultury powstał w celu pozyskiwania i przygotowania społeczeństwa do aktywnego uczestnictwa w kulturze oraz podnoszenia świadomości kulturalnej wśród mieszkańców. Co więcej, ma

⁵ Ustawa z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (Dz.U. 1990 nr 16, poz. 95).

na celu zaspokajanie potrzeb i aspiracji społeczności lokalnej. Datuje się, że sformalizowaną działalność kulturalną w Powidzu prowadzi się od lat siedemdziesiątych XX w., jednak Dom Kultury powstał w 1976 r. Jego siedziba mieści się przy ul. Park Powstańców Wielkopolskich 25. Instytucja ta ma szeroką ofertę kulturalną skierowaną do każdej grupy wiekowej. Warto wspomnieć, że są to nie tylko tradycyjne formy organizacji społeczności wiejskiej, takie jak: Koło Gospodyń Wiejskich lub Związek Emerytów, Rencistów i Inwalidów, ale też formy współdziałania uznawane za nowe: Chór Żeński „Sonata”, Orkiestra Dęta Powidz, zespół muzyczny Powidzanie, Klub Seniora „Złota Jesień”. W ramach Domu Kultury w Powidzu działa także Towarzystwo Przyjaciół Powidza, Klub HDK PCK „Krwinka” oraz Klub Aktywnych Rodziców. Należy dodać, że jednostka jest współorganizatorem wielu imprez i wydarzeń kulturalnych. Do najpopularniejszych i najważniejszych należą: Dni Powidza, Powidz Jam Festiwal, Dożynki Gminne, Festiwal Chóralny, Festiwal Życia, Szantogranie – festiwal piosenki żeglarskiej, Piknik z Powidzką Sielawą, comiesięczny cykl spotkań „Gry bez prądu” oraz wiele innych pikników i festiwali, które integrują powidzan i mają wpływ na tworzenie lokalnej tożsamości. Warto dodać, że w nowym, wyremontowanym budynku są prowadzone zajęcia z aerobiku, zumbi, gimnastyki korekcyjnej, karate, wokalu i gry na instrumentach dla dorosłych i dla najmłodszych oraz zajęcia dla mażoretek. Należy nadmienić, że Dom Kultury w Powidzu jest ukierunkowany na promocję organizowanych imprez i uroczystości. Wykorzystuje wiele możliwych kanałów przesyłania informacji, takich jak: strona internetowa, gazety lokalne i te o zasięgu powiatowym oraz wojewódzkim, banery i plakaty, a także fanpage w serwisie Facebook. Co więcej, mieszkańcy gminy sami telefonują do instytucji z pytaniami o najbliższe organizowane wydarzenia. Warto też podkreślić, że Dom Kultury w Powidzu został oceniony przez mieszkańców jako placówka funkcjonująca raczej dobrze i osiągnął średnią ocen 4,03 (w skali 1–5). Co ważne, jedynie walory środowiska przyrodniczego uzyskały wyższy wynik. Powidzki Dom Kultury jest doskonałym przykładem miejsca integracji społeczności lokalnej. Różnorodne formy organizacji społecznej istniejące w jego ramach wzmacniają poczucie przynależności i identyfikacji z grupą.

Drugą placówką organizującą oraz wspierającą działalność kulturalną jest Biblioteka Publiczna gminy

Powidz. Jako instytucja kultury jest przede wszystkim nastawiona na zaspokajanie potrzeb oświatowych, kulturalnych i informacyjnych społeczeństwa oraz uczestniczy w upowszechnianiu wiedzy i kultury. Biblioteka powstała w 1946 r., a w 2006 r. uchwałą Rady Gminy w Powidzu nadano jej nowy statut gminnej instytucji kultury. Siedziba biblioteki mieści się w budynku przy ul. Park Powstańców Wielkopolskich 25, w jej skład wchodzi wypożyczalnia i czytelnia internetowa. Obecnie biblioteka dysponuje pięcioma stanowiskami komputerowymi z bezpłatnym dostępem do Internetu. Aktualny księgozbiór biblioteki to ponad 20 tys. woluminów (dane z 31.12.2016), z których korzysta 26% mieszkańców gminy. Według danych z 2016 r. bibliotekę w ciągu roku odwiedziło prawie 6,5 tys. osób, które wypożyczyły ponad 10 tys. pozycji. Biblioteka współpracuje z Urzędem Gminy w Powidzu i organizacjami na zasadzie partnerstwa oraz udziela im wsparcia merytorycznego. Prowadzi także działalność popularyzującą książkę i czytelnictwo poprzez różne formy pracy z czytelnikiem. Instytucja organizuje liczne wydarzenia, spotkania autorskie, występy teatrów objazdowych. Funkcjonuje tutaj Dyskusyjny Klub Książki, który zrzesza ludność w wieku od 25 do 85 lat. W 2013 r. z okazji 770-lecia Powidza Biblioteka Publiczna we współpracy z Urzędem Gminy i Towarzystwem Przyjaciół Powidza wydała dwie publikacje o miejscowości: „Powidzkie legendy i opowieści dawne i nowe” oraz album „Powidz na fotografii wczoraj i dziś”. Biblioteka jest współorganizatorem Dni Powidza, imprez z okazji Połówek Lata lub Zakończenia Lata. Na uwagę zasługują także zbiory o regionie i samej miejscowości. Instytucja od 9 lat prowadzi cyfrowe archiwum ziemi powidzkiej, które gromadzi liczne fotografie (ok. 600 sztuk).

Ważną rolę w zapewnieniu bezpieczeństwa na terenie gminy Powidz odgrywa Ochotnicza Straż Pożarna w Powidzu, należąca do Krajowego Systemu Ratowniczo-Gaśniczego. W ostatnich latach Ochotnicza Straż Pożarna w Powidzu odnotowuje dynamiczny rozwój. Dzięki takim działaniom pozyskano i zakupiono: nowy średni samochód gaśniczy typu MAN z napędem 4x4 z wyposażeniem, kamerę termowizyjną, wentylator oddymiający, pompę szlamową czy wysokociśnieniowy agregat gaśniczy.

Ponadto OSP Powidz zaangażowana jest w ratownictwo wodne i powstała w maju br. Bazę Ratownictwa Wodnego w Przybrodzinie. Na potrzeby

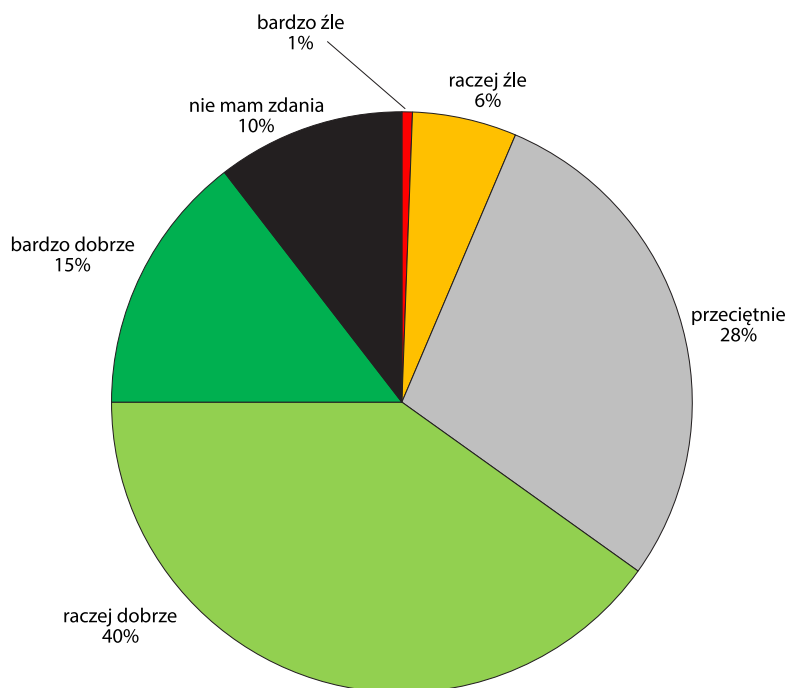
ratownictwa wodnego pozyskano sprzęt i wyposażenie, takie jak m.in. łódź motorowa, silnik zaburtowy Mercury 115 kM, defibrylator, sonar, suche skafandry, przyczepka podłodziowa. OSP aktywnie podejmuje działania upamiętniające historię jednostki oraz historię Powidza. Bierze udział w imprezach organizowanych przez gminę Powidz i Dom Kultury. OSP zrzesza około 60 członków. Przy Straży funkcjonuje też Młodzieżowa Drużyna Pożarnicza. Na terenie gminy działają: OSP Wylatkowo i OSP Ostrowo.

W gminie Powidz istnieje również wiele innych organizacji tworzonych przez wspólnoty lokalne, które wzbogacają życie kulturalne, jednoczą społeczność i tym samym przyczyniają się do rozwoju lokalnej aktywności. Mają one bardzo duże znaczenie dla tworzenia i wzmacniania kapitału społecznego tej jednostki. Warto wymienić główne organizacje pozarządowe oraz stowarzyszenia działające na terenie gminy Powidz: Chór Młodzieżowy, Wodne Ochotnicze Pogotowie Ratunkowe, Towarzystwo Wędkarskie Powidz, Dyskusyjny Klub Książki, Liga Obrony Kraju, Stowarzyszenie Wspierania Żeglarstwa i Turystyki Wodnej, Caritas Archidiecezji Gnieźnieńskiej, Związek Gmin Powidzkiego Parku Krajobrazowego, Polski Związek Wędkarski Koło Powidz, Koło Pszczelarzy

Powidz, Towarzystwo Aktywne Wylatkowo, Stowarzyszenie Właścicieli Nieruchomości Wylatkowo.

Gmina nie tylko umożliwia rozwój kulturalny i społeczny, ale stwarza również warunki do uprawiania sportu, zwiększania aktywności fizycznej oraz rozwijania sportowych uzdolnień dzieci, młodzieży i dorosłych. Aktywnych fizycznie skupia Uczniowski Klub Sportowy, Uczniowski Parafialny Klub Sportowy „Nicolaus”, Klub Sportowy „Green Spires” oraz Klub Sportowy LIBERO. Poza najważniejszym obiektem sportowym, jakim jest kompleks boisk Orlik, istnieje możliwość korzystania z sali gimnastycznej i siłowni wewnętrznej w Zespole Szkolno-Przedszkolnym oraz siłowni zewnętrznej zlokalizowanej na Łazienkach. W większości sołectw poza placami zabaw planowane jest też tworzenie siłowni zewnętrznych w ramach środków z funduszu sołectkiego. Zauważyć można, że coraz więcej mieszkańców stawia na sport i szeroko rozumianą aktywność fizyczną. Tak liczne formy organizowania się mieszkańców to dowód na to, że lokalna społeczność ma potrzebę integrowania się i budowania poziomych sieci komunikacyjnych.

Społeczność lokalna w wywiadzie kwestionariuszowym oceniła organizacje społeczne raczej dobrze lub nie oceniła ich wcale (co może oznaczać, że część

Ryc. 4.12. Wyniki badania ankietowego oceniającego organizacje społeczne

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badań ankietowych.

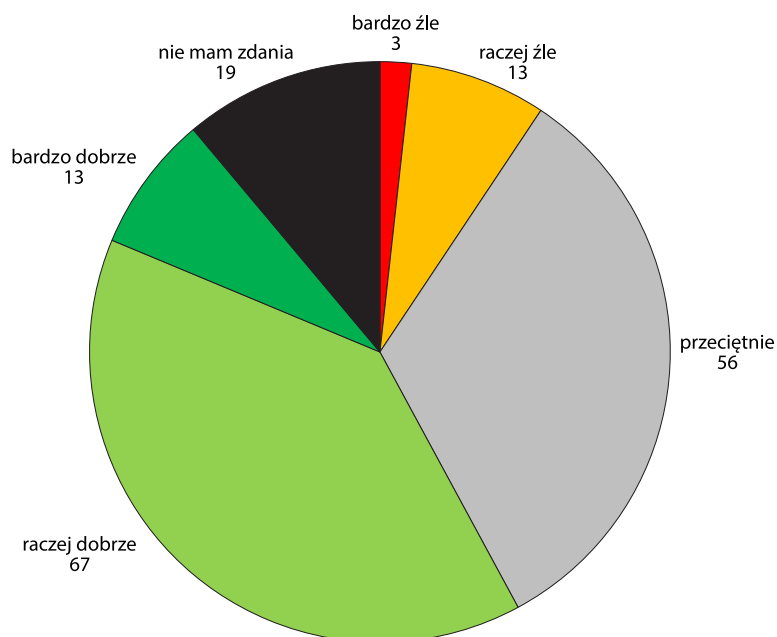
respondentów słabo zna lokalne stowarzyszenia i grupy społeczne, a ci, którzy je znają, mają na ich temat dobre zdanie). Średnia ocena mieszkańców to 3,7 – był to jeden z lepiej ocenianych aspektów rozwoju (ryc. 4.12).

Warto w tym miejscu podkreślić, że kapitał ludzki i miejscową społeczność (jako zasoby w kreowaniu rozwoju lokalnego) respondenci w większości oceniali przeciętnie lub poniżej przeciętnej (średnia ocen 3,49). Wyniki badania ankietowego przedstawiono na rycinie 4.13. Niepokojący jest fakt, że obok gruntów ornych i miejscowych przedsiębiorstw zasoby ludzkie i społeczne są postrzegane jako najmniej istotne w rozwijaniu potencjału gminy. Być może ważna byłaby edukacja mieszkańców w tym zakresie.

W wywiadzie kwestionariuszowym poruszono także kwestię opinii mieszkańców co do stopnia włączania ich w procesy decyzyjne w lokalnym samorządzie, co pozwala ocenić jakość kapitału społecznego. Każdy respondent mógł w tym przypadku opowiedzieć się za jednym z trzech wariantów opinii (od najmniej do najbardziej uspołecznionej): 1) władza sama decyduje o kierunkach rozwoju społeczno-gospodarczego (skrajnie scentralizowana postawa), 2) mieszkańcy współpracują z władzami lokalnymi

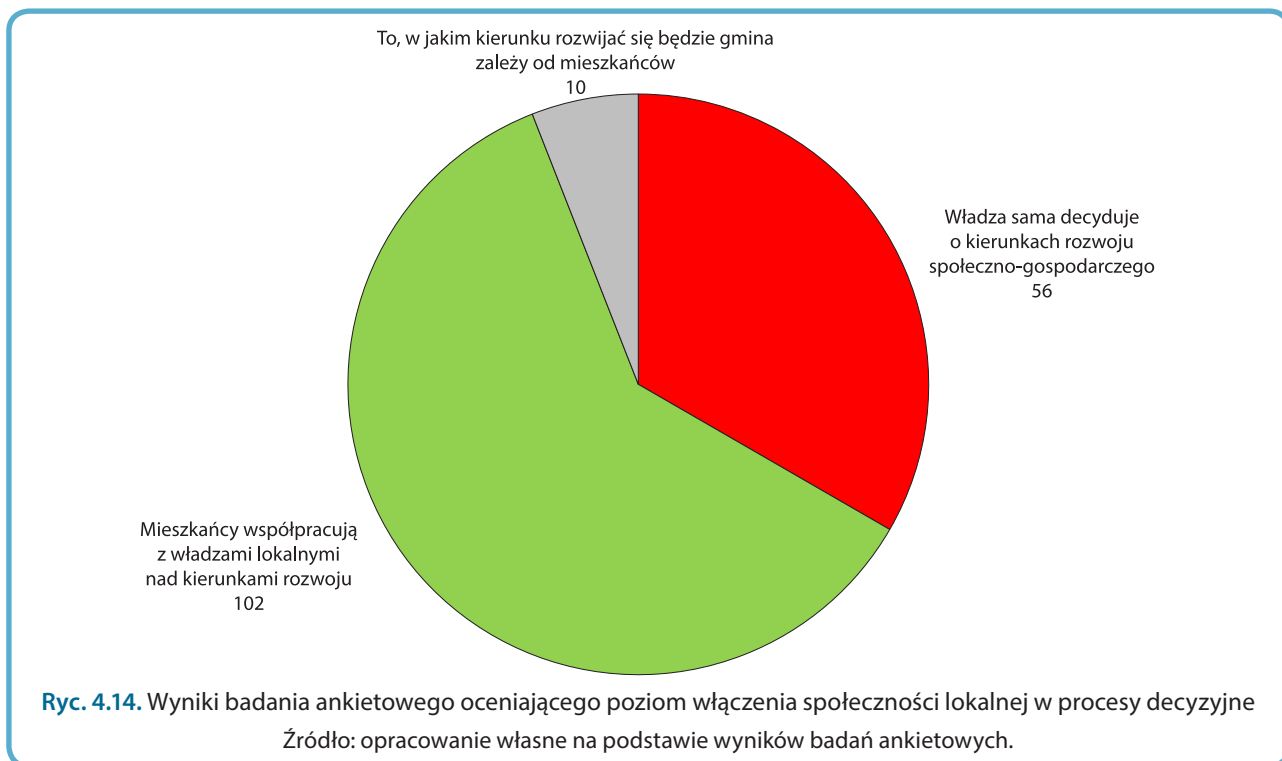
nad kierunkami rozwoju oraz 3) to, w jakim kierunku rozwijać się będzie gmina, zależy od mieszkańców. Spośród trzech ww. wariantów 60% respondentów opowiedziało się za drugim sformułowaniem, a 32% – za pierwszym (ryc. 4.14). Poziom włączenia społeczności lokalnej w procesy decyzyjne wymaga więc dalszych działań zachęcających do aktywnego uczestnictwa. W związku z tym nacisk w działaniach władz gminy powinno kłaść się na partycypację społeczną.

Z przeprowadzonych obserwacji i wywiadów wynika, że w gminie Powidz liczba form organizowania się mieszkańców maleje. Potencjalnym problemem jest niewielka ilość środków finansowych przeznaczonych na ich funkcjonowanie i sukcesywnie zmniejszająca się liczba członków. Dodatkowo część niektórych organizacji stanowią członkowie bierni, którzy nie płacą składek i nie pojawiają się na walnych zgromadzeniach. Jak wiadomo, istotą i sensem działania organizacji pozarządowych są związani z nimi ludzie. Należy dołożyć wszelkich starań, aby zjawisko nie pogłębiało się. Powinno się prowadzić działania wzmacniające wspólnoty lokalne, co będzie miało przełożenie na rozwój kapitału społecznego. Co więcej, zbudowanie partnerstwa między gminą

Ryc. 4.13. Wyniki badania ankietowego oceniającego kapitał ludzki i miejscową społeczność jako zasoby w kreowaniu rozwoju lokalnego

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badań ankietowych.

a organizacjami pozarządowymi przyczyni się do rozwoju samorządności jako stanu wspólnoty lokalnej.

Rozwijanie działalności instytucji kulturalnych, sportowych oraz organizacji lokalnych ma nie tylko wpływ na zaspokajanie potrzeb psychospołecznych

członków i kształtowanie ich postaw społecznych, ale także na aktywizację i rozwój terenu ich działania. Z pewnością oddziałuje to pozytywnie na kształtowanie jakości kapitału ludzkiego i społecznego oraz wizerunku gminy.

Bartłomiej Kołsut

Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu

Bogumił Nowak

Instytut Meteorologii i Gospodarki Wodnej – Państwowy Instytut Badawczy

Karolina Matuszak, Paulina Langner, Artur Malicki, Tomasz Wielec

Studenci WNGiG UAM

5. Gospodarcze czynniki rozwoju gminy Powidz

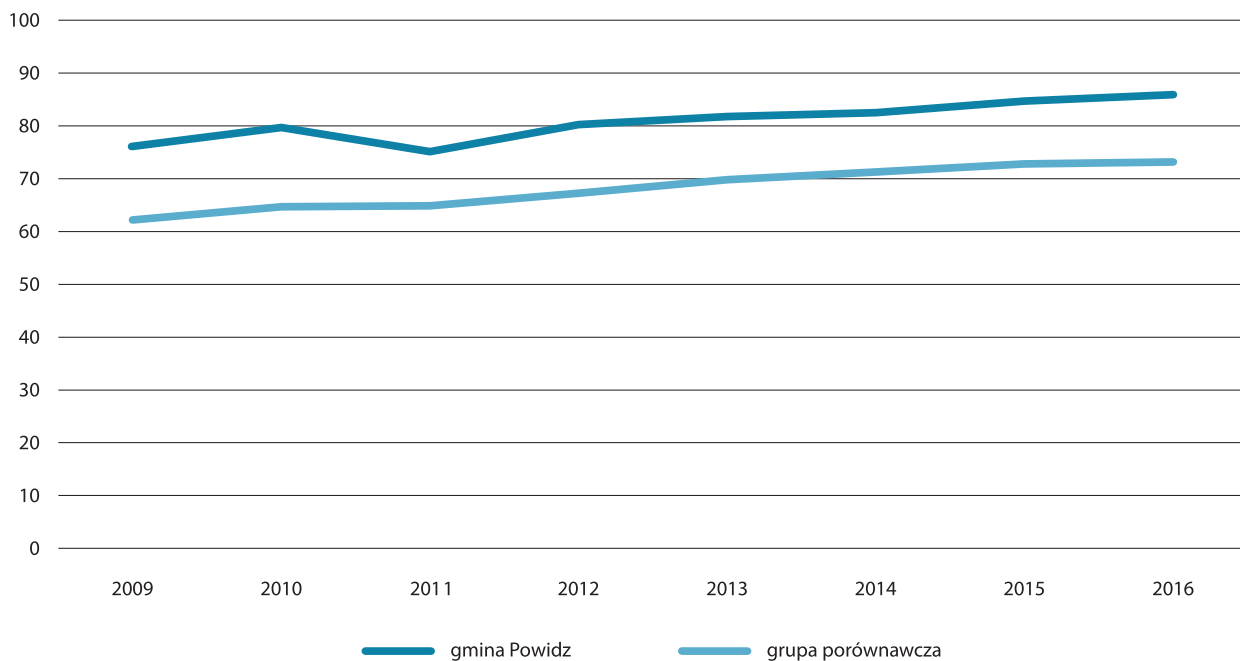
Istniejący potencjał gospodarczy w wielu teoriach rozwoju ekonomicznego uważany jest za jeden z najważniejszych czynników rozwoju lokalnego (Parysek 2001). Znacznie więcej szans rozwojowych mają miasta i gminy, które są wielofunkcyjne, aniżeli wyspecjalizowane w jednej branży (por. Drewett, Engelsoft 1990). Dobrze rozwinięta i zróżnicowana struktura gospodarcza tworzy swoisty klimat rozwoju lokalnego, w którym istnieją warunki do podejmowania działalności gospodarczej przez nowe podmioty, warunki do współdziałania z innymi podmiotami oraz prowadzenia działań komplementarnych (por. Broszkiewicz 1990). Mając na uwadze dorobek badawczy geografów i ekonomistów w zakresie gospodarki lokalnej i teorii rozwoju gospodarczego, podjęto próbę szczegółowej analizy potencjału ekonomicznego gminy Powidz oraz możliwości jego wykorzystania w działaniach strategicznych.

W 2009 r. w gminie Powidz było zarejestrowanych w systemie REGON około 2,1 tys. podmiotów gospodarczych (ryc. 5.1). Rok później liczba ta wzrosła o 80. W 2011 r. można zauważyć niewielki spadek, w kolejnych latach notuje się stabilny, równomierny wzrost ich liczby, co świadczy o wyraźnym zwiększeniu poziomu aktywności gospodarczej obszarów położonych na terenie gminy. W 2016 r. zanotowano już ponad 2,3 tys. zarejestrowanych podmiotów

gospodarczych. Liczba przedsiębiorstw na terenie gminy Powidz została przedstawiona na tle wartości średnich dla grupy porównawczej, która wykazuje podobne tendencje, jednak na jej tle badany obszar ma średnio o 13 podmiotów więcej w danym okresie badawczym. Od kilku lat gmina Powidz charakteryzuje się tendencją wzrostową, na przestrzeni kolejnych lat można spodziewać się następnym nowo zarejestrowanych przedsiębiorstw na analizowanym obszarze.

W 2009 r. w strukturze podmiotów gospodarczych (wg PKD 2007) na terenie gminy Powidz największy udział miał handel, około 18%, oraz budownictwo – około 15% (ryc. 5.2). Znacznie mniejszy przetwórstwo przemysłowe, rolnictwo oraz zakwaterowanie i gastronomia – około 10% w ogólnej strukturze. W 2016 r. można zauważyć wzrost udziału liczby podmiotów związanych z zakwaterowaniem i gastronomią (o ponad 4%) oraz budownictwem (ok. 3%). Z drugiej strony w okresie 2009–2016 widoczne jest zmniejszenie udziału podmiotów handlowych (o 4%) oraz związanych z przetwórstwem przemysłowym i rolnictwem, odpowiednio wynoszące obecnie 7,1% i 6,6%.

Przemysł nie odgrywa dzisiaj tak dużej roli w ogólnym poziomie rozwoju regionów, miast czy gmin jak przed laty. Jednak istnienie nowoczesnych

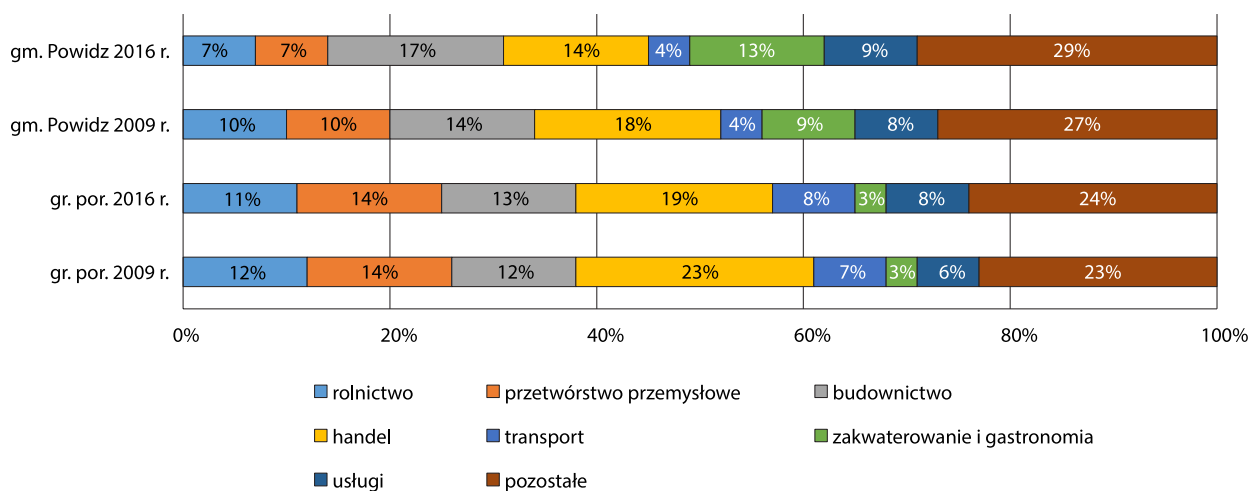

Ryc. 5.1. Liczba podmiotów gospodarczych przypadających na 1000 mieszkańców w latach 2009–2016 na tle wartości średnich dla grupy porównawczej

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS.

zakładów przemysłowych stanowić może pewną szansę rozwoju. Wyższy poziom rozwoju można bowiem osiągnąć, podnosząc poziom stosowanej techniki i technologii, poprawiając jakość, nowoczesność i estetykę produkowanych wyrobów, rozwijając produkcję alternatywną (por. Blakely 1989; Benko 1993).

Dane z grupy porównawczej z lat 2009 i 2016 wykazują większy udział podmiotów handlowych, choć warto zauważyć, że zmiana w gminach porównawczych w badanym okresie była zbliżona pod względem kierunku (negatywna) i skali, co w gminie Powidz (spadek udziału o 4%). Zanotowano również nieznaczny spadek udziału przetwórstwa

Ryc. 5.2. Struktura podmiotów gospodarki na tle wartości średnich dla grupy porównawczej

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS.

Tabela 5.1. Struktura wielkości przedsiębiorstw w gminie Powidz w latach 2009 i 2016 na tle wartości średnich dla grupy porównawczej

Jednostka	Mikro		Małe		Średnie		Duże	
	2009	2016	2009	2016	2009	2016	2009	2016
Gmina Powidz	145	191	11	6	2	0	1	1
Grupa porównawcza	153	178	9	9	1	1	0	0

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS.

przemysłowego i rolnictwa w ogólnej strukturze. Należy zwrócić uwagę, że zakwaterowanie i gastronomia odznacza się zdecydowanie wyższymi wartościami aniżeli w grupie porównawczej. Wraz z rozwojem bazy noclegowej na cele turystyczne różnica w tym aspekcie będzie się zwiększała, co będzie oznaczało wzrost konkurencyjności gminy Powidz na tle innych jednostek terytorialnych.

W gminie Powidz funkcjonują przede wszystkim mikroprzedsiębiorstwa, które zatrudniają do 9 pracowników. W 2009 r. zarejestrowanych ich było 145 (tab. 5.1), zaś 7 lat później liczba ta wzrosła o 32%, do 191 przedsiębiorstw (w grupie porównawczej również zanotowano wzrost, ale o połowę mniejszy – 16%). Z kolei w grupie małych przedsiębiorstw (10–49 pracowników) zaobserwowano zmianę negatywną, tzn. liczba przedsiębiorstw spadła do 6 (o 5 mniej w stosunku do roku 2009). Natomiast w grupie porównawczej wartość pozostała bez zmian (9 przedsiębiorstw). W 2009 r. na analizowanym obszarze były zarejestrowane także 2 średnie przedsiębiorstwa. Gmina Powidz jest jedyną gminą w odniesieniu do grupy porównawczej, która ma na swoim terenie duży podmiot, w którym zatrudnionych jest powyżej 250 osób.

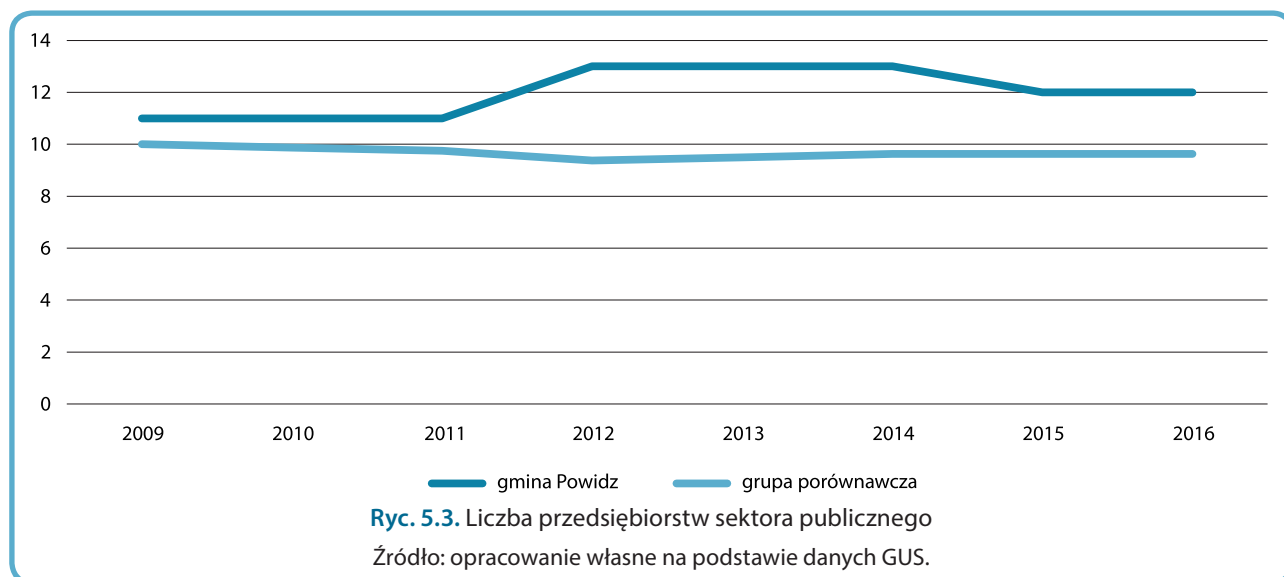
Jest nim baza Wojska Polskiego (33 Baza Lotnictwa Transportowego oraz 3 Skrzydło Lotnictwa Transportowego). Zmiany liczby przedsiębiorstw wynikają z ograniczenia działalności, co wiąże się z redukcją liczby zatrudnionych.

W tabeli 5.2 przedstawiono strukturę podmiotów zarejestrowanych w rejestrze REGON według sekcji PKD 2007. Najwięcej podmiotów zarejestrowanych jest w sekcji budownictwa (34) oraz handlu (27). W sekcji A (rolnictwo, leśnictwo, łowiectwo i rybactwo) w roku 2016 zarejestrowanych było 13 przedsiębiorstw, w tym przypadku dla grupy porównawczej średnia wynosi 20. Sekcja C (przetwórstwo przemysłowe) reprezentowana jest przez 14 przedsiębiorstw. Najmniejszą wartość zanotowano w sekcji transport i gospodarka magazynowa. Struktura przedsiębiorstw według sekcji PKD w Powidzu w grupie porównawczej jest zbliżona, to znaczy dominują w niej podmioty z sekcji G oraz F. Jedynie w sekcji C występuje zdecydowana różnica, w której ze względu na specyfikę gminy Powidz (gmina turystyczna) liczba przedsiębiorstw jest zdecydowanie mniejsza niż w grupie porównawczej.

Tabela 5.2. Liczba podmiotów gospodarczych według sekcji PKD 2007

Sekcja PKD 2007	Gmina Powidz		Grupa porównawcza	
	2009	2016	2009	2016
A – rolnictwo, leśnictwo, łowiectwo i rybactwo	16	13	19	20
C – przetwórstwo przemysłowe	16	14	23	26
F – budownictwo	23	34	20	24
G – handel	28	27	37	37
H – transport i gospodarka magazynowa	7	8	11	14
S i T – pozostała działalność usługowa	13	17	10	15
pozostałe	45	72	32	43

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS.

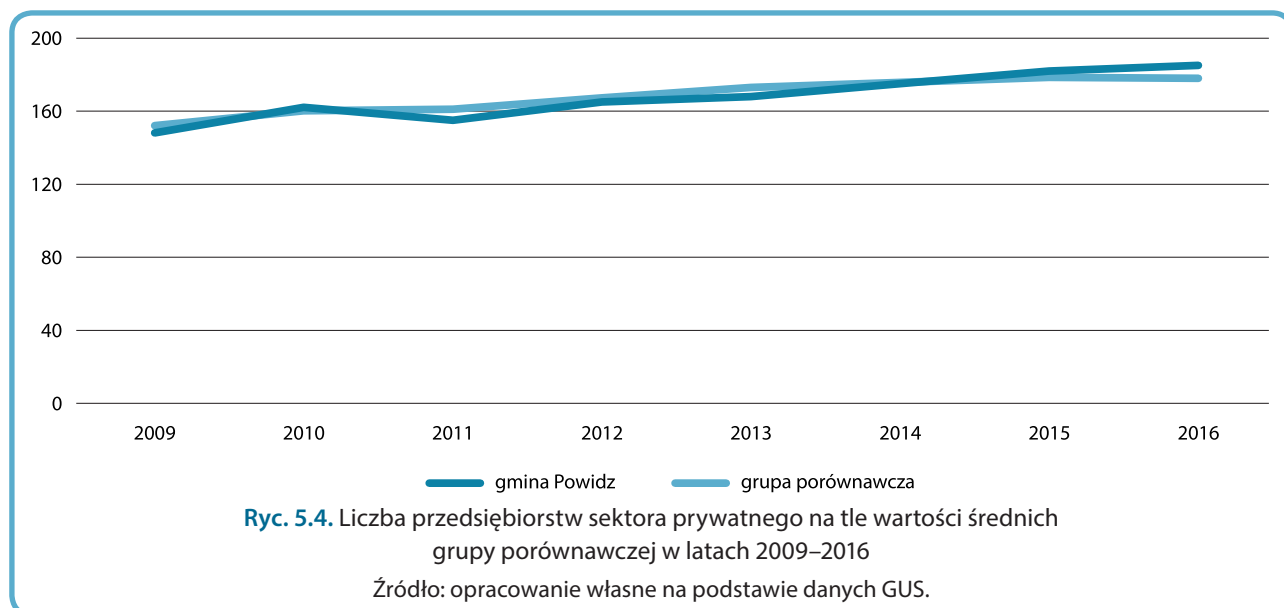

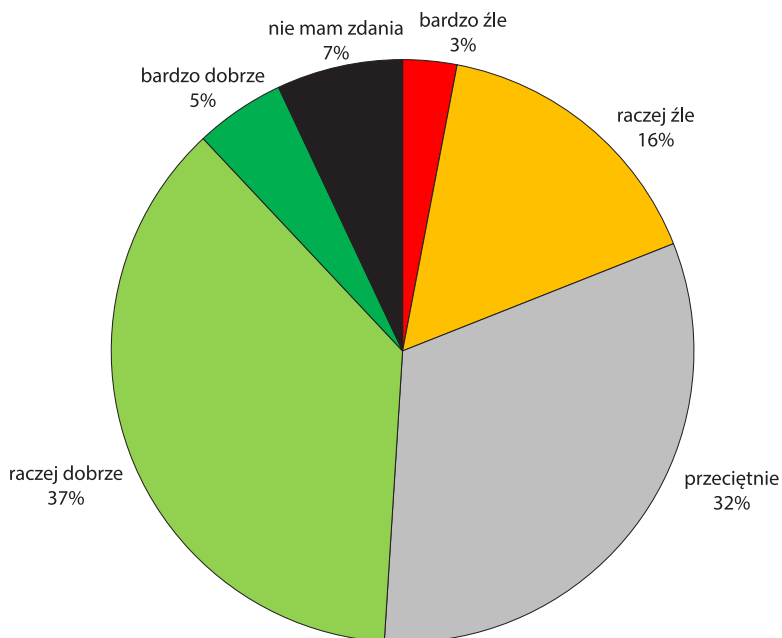
W gminie Powidz w latach 2009–2016 można zauważyć niewielkie wahania w zmianie liczby przedsiębiorstw sektora publicznego (ryc. 5.3). W 2009 r. zanotowano 11 zarejestrowanych przedsiębiorstw, a w grupie porównawczej 10. Przez cały badany okres gmina Powidz cechuje się niewiele większą liczbą przedsiębiorstw w stosunku do grupy porównawczej.

W gminie Powidz przeważają przedsiębiorstwa sektora prywatnego. Największą liczbę zanotowano w 2016 r. i wynosiła ona 185 (ryc. 5.4). Od 2009 r. liczba przedsiębiorstw wzrosła o 37. Badany obszar cechuje się powolnym, ale systematycznym wzrostem liczby prywatnych przedsiębiorstw.

Respondenci uczestniczący w badaniu kwestionariuszowym oceniali w pięciostopniowej skali, jak podmioty gospodarcze wpływają na rozwój gminy Powidz. Około 37% z nich uznało, że „raczej dobrze”, 33% – „przeciętnie”, a 16% – „raczej źle” (ryc. 5.5). Jedynie 5% uważa, że podmioty gospodarcze zlokalizowane na badanym terenie wpływają „bardzo dobrze” na rozwój gminy Powidz. Średnia ocen z uzyskanych odpowiedzi wynosi 3,28, na tle pozostałych aspektów oddziaływanie podmiotów gospodarczych zostało ocenione przeciętnie.

Kolejne pytanie, które było zadawane mieszkańcom gminy Powidz, dotyczyło oceny wykorzystania przedsiębiorstw gminy w kreowaniu rozwoju

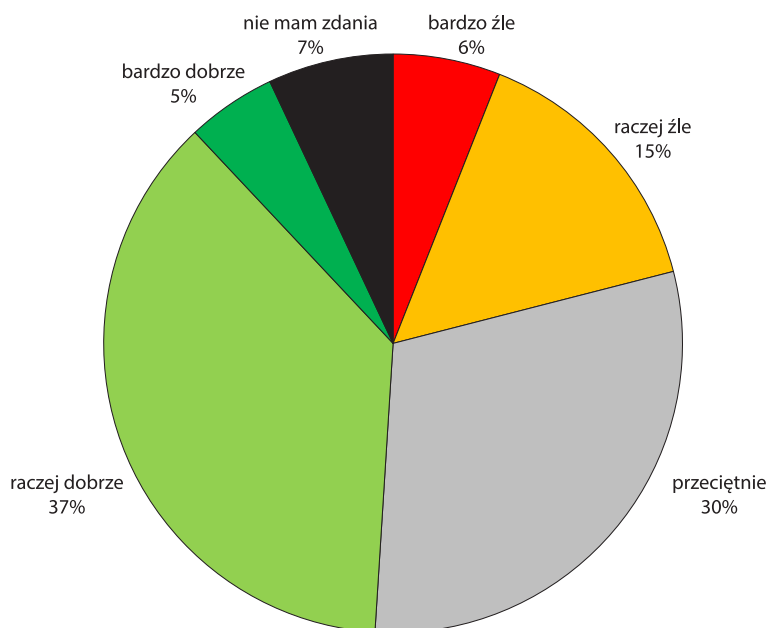
Ryc. 5.5. Jak Pani/Pana zdaniem podmioty gospodarcze wpływają na rozwój gminy Powidz?

Źródło: opracowanie własne na podstawie wywiadu kwestionariuszowego.

lokalnego – 36% z nich opowiedziało się za stwierdzeniem „raczej dobrze”, a 30% „przeciętnie”, 7% ankietowanych uważa, że „bardzo źle”, zaś jedynie 5% – „bardzo dobrze” (ryc. 5.6). Średnia ocen z uzyskanych odpowiedzi wyniosła 3,21. Wpływ podmiotów

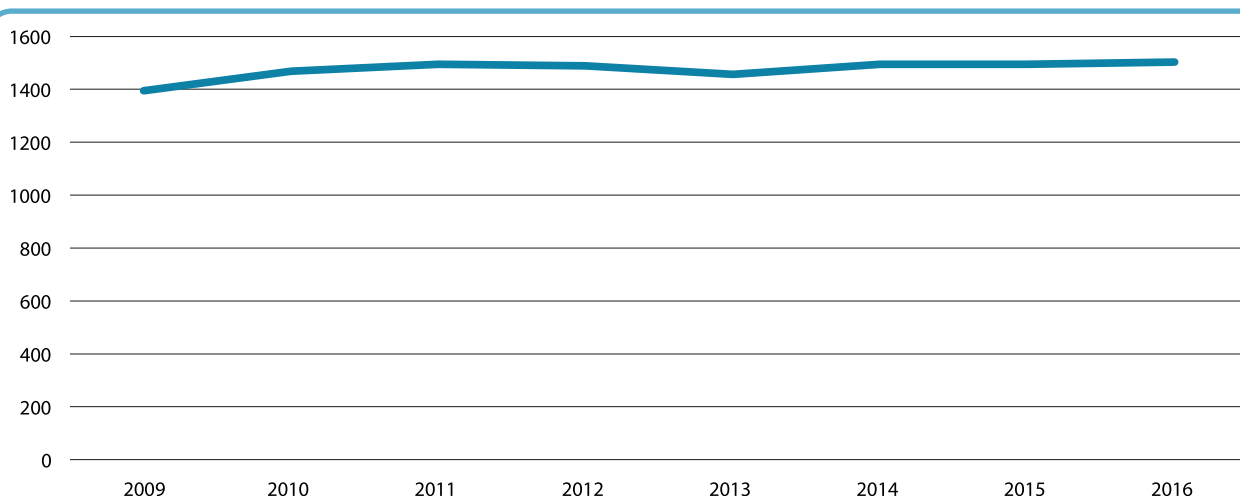
gospodarczych został najniżej oceniony spośród wszystkich aspektów do wyboru, które oddziałują na rozwój lokalny.

Rynek pracy w gospodarce rynkowej regulowany jest poprzez prawo popytu i podaży. Wielkość

Ryc. 5.6. Jak ocenia Pani/Pan wykorzystanie przedsiębiorstw w kreowaniu rozwoju lokalnego?

Źródło: opracowanie własne na podstawie wywiadu kwestionariuszowego.

Ryc. 5.7. Ludność w wieku produkcyjnym mieszkająca na terenie gminy Powidz w latach 2009–2015

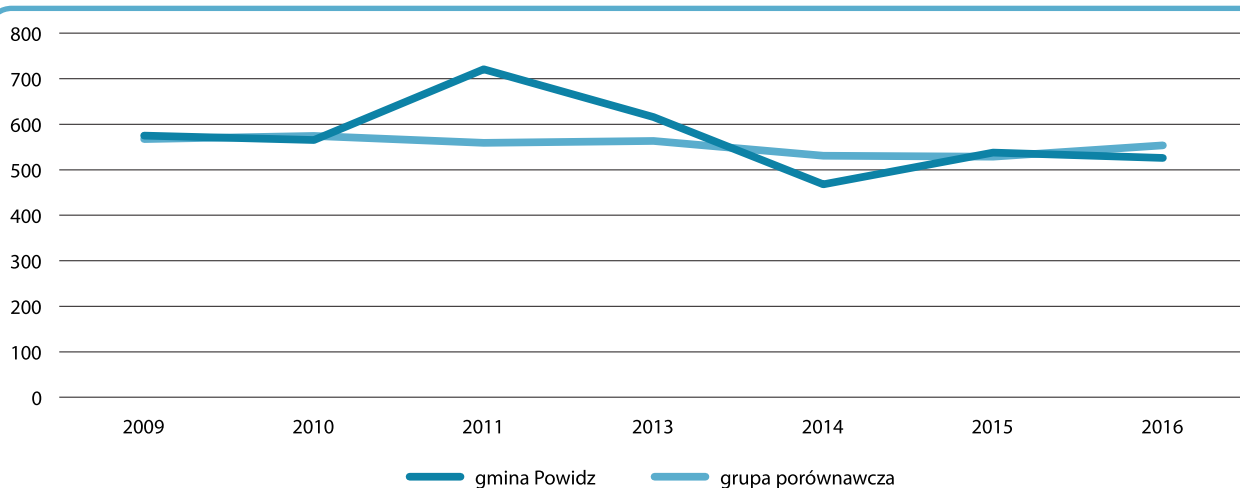
Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS.

popytu uwarunkowana jest liczbą osób poszukujących pracy, a wielkość podaży poprzez liczbę miejsc pracy. Nadwyżka podaży nad popytem jest zjawiskiem występującym naturalnie. Efektem braku równowagi między podażą a popytem na pracę jest załamanie się rynku pracy i w rezultacie wzrost bezrobocia (Churski 1997).

Istnieje wiele przyczyn dysproporcji między podażą a popytem na rynku pracy. Najważniejszą jest stan gospodarki. Jeśli sytuacja gospodarcza się pogarsza, ma to wpływ na malejące zapotrzebowanie na produkty. Konsekwencją jest zmniejszenie produkcji, a co za tym idzie – zwolnienie pracowników. Drugą z kolei przyczyną dysproporcji są różnice strukturalne

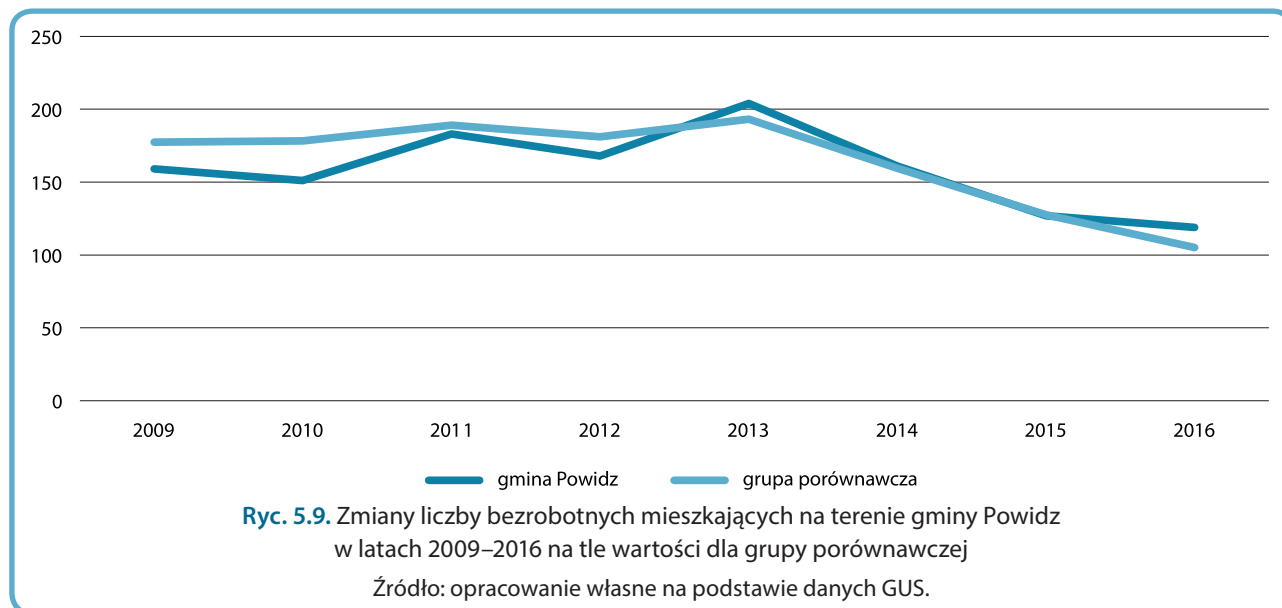
w momencie, gdy bezrobotni są reprezentantami danej grupy zawodowej, a na rynku pracy jest zapotrzebowanie na przedstawicieli innego zawodu.

Miernikiem, który najlepiej obrazuje wielkość bezrobocia, jest stopa bezrobocia, czyli „odsetek siły roboczej, która nie ma pracy, lecz jest zarejestrowana jako chcąca i będąca w stanie pracować” (Begg i in. 1998). Wielkość ta jest zróżnicowana w poszczególnych częściach Polski. Województwo wielkopolskie, w którym znajduje się gmina Powidz, charakteryzuje się najniższą stopą bezrobocia – 5% (dla porównania – w województwie warmińsko-mazurskim wskaźnik ten wynosi aż 14,2%). W 2015 r. w powiecie słupeckim wskaźnik bezrobocia wyniósł 11,3%, a w gminie

Ryc. 5.8. Liczba miejsc pracy na 1000 osób w wieku produkcyjnym w gminie Powidz w latach 2009–2015 na tle wartości dla grupy porównawczej

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS.

Powidz – 14,7%, przez co można stwierdzić, że gmina na tle województwa nie wypada korzystnie.

W Polsce występują trzy podstawowe grupy wiekowe analizowane z punktu widzenia rynku pracy: ludność w wieku przedprodukcyjnym (0–17 lat), ludność w wieku produkcyjnym (18–59 lat w przypadku kobiet, 18–64 w przypadku mężczyzn) oraz ludność w wieku poprodukcyjnym (60/64 i więcej). W okresie 2009–2015 zauważalny był w gminie Powidz wzrost liczby osób w wieku produkcyjnym – z 1,4 do 1,5 tys. (ryc. 5.7).

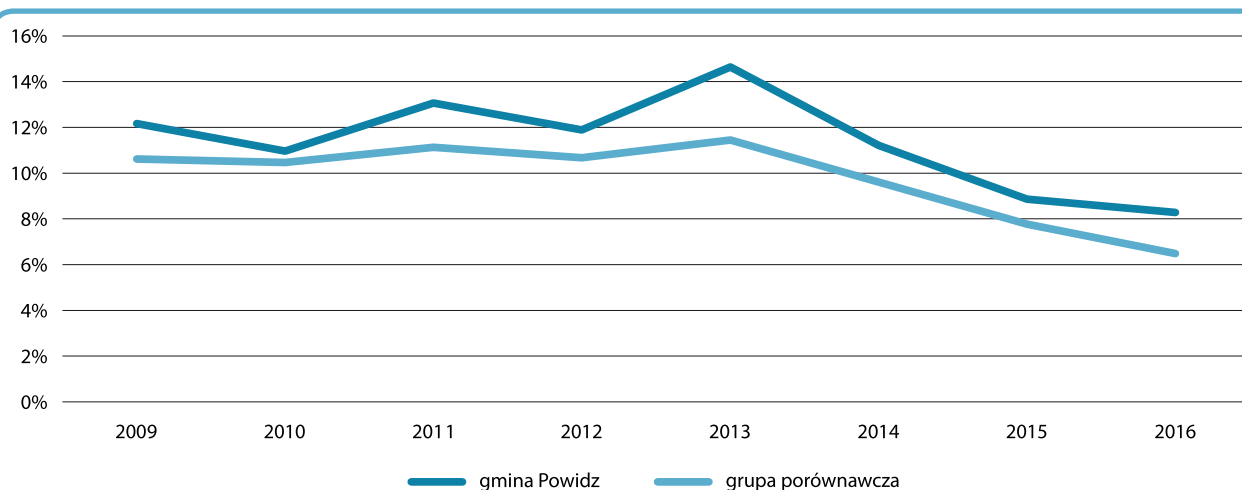
W gminie Powidz największy udział mają pracujący w sektorze rolniczym, następnie w przemysłowym i handlowym. Według danych publikowanych przez GUS w 2015 r. było 245 miejsc pracy, w których pracowało 115 kobiet i 130 mężczyzn. Od 2009 r. liczba miejsc pracy w gminie Powidz się wahała (ryc. 5.8). Do 2011 r. wzrastała, a od 2011 r. aż do 2016 r. widać tendencję spadkową. Związane to było z dużą liczbą osób przyjętych do pracy w jednostce wojskowej. Na tle grupy porównawczej w ostatnich dwóch latach gmina Powidz wypada niewiele gorzej.

Od 2009 r. zaobserwowano fluktuacje liczby bezrobotnych: w Powidzu tak samo jak w miejscowościach z grupy porównawczej do 2013 r. liczba ta wzrastała (ryc. 5.9). Jednak po 2013 r. znacznie się ona zmniejszyła. W gminie Powidz w 2013 r. liczba bezrobotnych wynosiła 204 osoby (w tym 106 mężczyzn i 98 kobiet), a w grupie porównawczej – 193 osoby. Do 2016 r. w obu przypadkach liczba ta zmniejszyła się o około 44%.

Udział bezrobotnych w liczbie ludności w wieku produkcyjnym w gminie Powidz jest na wyższym poziomie niż w gminach z grupy porównawczej (ryc. 5.10). Poziom bezrobocia od 2013 r. stopniowo spada. W 2016 r. w gminie Powidz wynosił 8,3% i był wyższy w porównaniu do pozostałych gmin o 2,8%.

Pomimo zauważalnego spadku liczby bezrobotnych problem bezrobocia w gminie jest jedną z dysfunkcji w przypadku rozwoju lokalnego. Powoduje on odpływ młodych ludzi do dużych miast oraz do pracy za granicą. Ponadto uwarunkowania przyrodnicze gminy Powidz wpływają na osiedlanie się osób w wieku poprodukcyjnym oraz występowanie dużej liczby osób, które względnie szybko odchodzą na emeryturę, a są jeszcze zdolne do wykonywania pracy (tzw. emeryci mundurowi).

Mieszkańcy uważają, że bezrobocie jest jednym z głównych problemów rozwoju gminy (w przeprowadzonym wywiadzie kwestionariuszowym). Ich zdaniem znalezienie pracy w gminie jest trudne ze względu na niewielką liczbę podmiotów gospodarczych. W jednym z pytań respondenci zostali poproszeni o ocenę zwalczania bezrobocia w gminie na pięciostopniowej skali (wartości skali to: 1 – bardzo źle, 2 – raczej źle, 3 – przeciętnie, 4 – raczej dobrze, 5 – bardzo dobrze). Tylko 7% respondentów zaznaczyło odpowiedź bardzo dobrze, jednak znaczna ich część stwierdziła, że jest przeciętnie lub bardzo źle. Średnia ocen z uzyskanych odpowiedzi wynosi 2,9, na tle pozostałych aspektów zwalczanie bezrobocia zostało ocenione negatywnie.

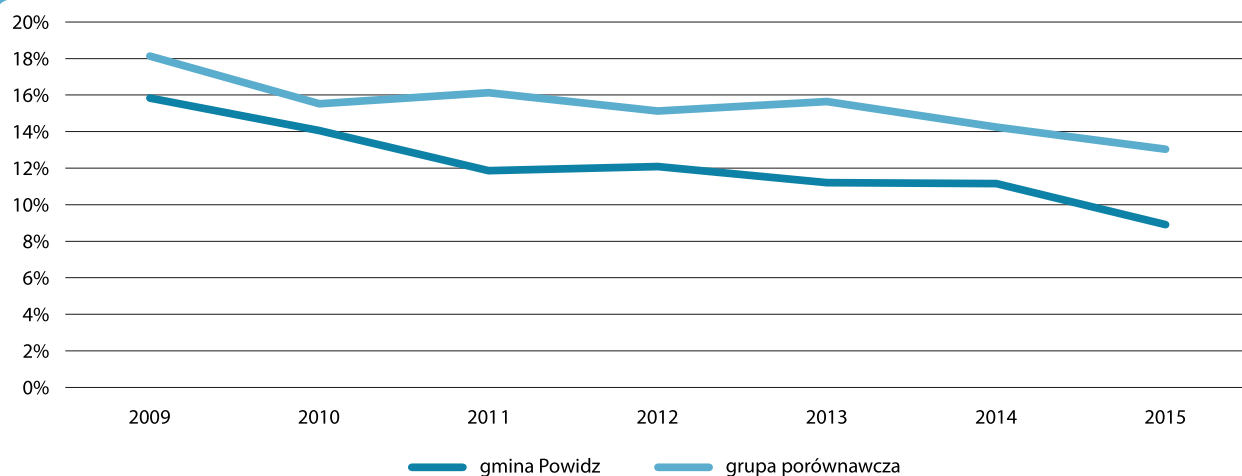

Ryc. 5.10. Udział bezrobotnych w liczbie ludności w wieku produkcyjnym w gminie Powidz w latach 2009–2016 na tle wartości średnich dla grupy porównawczej

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS.

Korzystanie ze środków pomocy społecznej, wynikające najczęściej z bezrobocia, jest kolejnym istotnym zagadnieniem związanym z konsekwencjami nierównowagi na rynku pracy. Liczba korzystających z tej możliwości wsparcia w gminie Powidz od 2009 r. spada (ryc. 5.11). Zjawisko to zauważalne jest również w grupie porównawczej, jednak Powidz znajduje się poniżej tej średniej, co odbierane jest bardzo pozytywnie. Liczba bezrobotnych spada, co powoduje też spadek liczby osób pobierających świadczenia pomocy społecznej. Z pewnością oznacza to, że jakość życia mieszkańców gminy się polepsza.

Skutkiem nierównowagi występującej na rynku pracy w analizowanej gminie są migracje związane z przyjazdami oraz wyjazdami do pracy. Zasięg codziennych intensywnych dojazdów do pracy określa zasięg przestrzenny lokalnego rynku pracy (Churski 1997). W gminie Powidz zjawisko przemieszczania się pracowników jest dość powszechne. Liczba osób wyjeżdżających do innych miejscowości do pracy w ciągu 5 lat niewiele się zmieniła (tab. 5.3). Mieszkańcy gminy wyjeżdżają do najbliższych położonych miejscowości, takich jak: Gniezno, Witkowo, Słupca i Poznań. Ich liczba jest niewielka, bo to zaledwie 80

Ryc. 5.11. Udział osób korzystających z pomocy społecznej w ludności ogółem (%) w gminie Powidz w latach 2009–2015 na tle wartości dla grupy porównawczej

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS.

Tabela 5.3. Liczba osób wyjeżdżających do pracy poza gminę Powidz w latach 2006 i 2011

Gmina pracy	Liczba osób	
	2006	2011
Gniezno	20	27
Witkowo (miasto)	16	24
Słupca	21	23
Poznań	23	28

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS.

osób, w 2006 r. Do 2011 r. liczba ta niewiele wzrosła, a dokładnie do 102 osób.

Bardziej dyskusyjnym zjawiskiem są migracje związane z przyjazdem osób pracujących do gminy Powidz. Są to znacznie większe liczby niż w przypadku wyjeżdżających. Analizując dane dla dwóch roczników, należy stwierdzić, że relacja tych dwóch zmiennych zwiększyła się wyraźnie, a już w 2006 r. saldo dojazdów do pracy było znacząco dodatnie, tzn. liczba przyjeżdżających do pracy do gminy Powidz była większa od liczby wyjeżdżających i wynosiła 780 (tab. 5.4). Warto jednak dodać, że byli to mieszkańcy trzech powiatów wielkopolskich: gnieźnieńskiego, słupeckiego i wrzesińskiego. W 2011 r. liczba ta drastycznie wzrosła (do 1231 osób – zob. tab. 5.5), czemu towarzyszyła również zmiana zasięgu dojazdów.

Spora liczba dojeżdżających do pracy pochodzi z województwa kujawsko-pomorskiego oraz z położonych dalej powiatów województwa wielkopolskiego. Zmiany te są wynikiem rozwoju tutejszej bazy

Tabela 5.4. Liczba osób przyjeżdżających do pracy do gminy Powidz w 2006 r.

Gmina zamieszkania	Liczba osób
Gniezno	105
Niechanowo	11
Witkowo (miasto)	506
Witkowo (obszar wiejski)	58
Słupca	26
Orchowo	14
Ostrowite	10
Strzałkowo	38
Września (miasto)	12

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS.

wojskowej oraz reorganizacji jednostek w innych lokalizacjach.

„Współcześnie turystyka jest nie tylko ważnym aspektem życia dużej grupy ludzi, ale również silną dziedziną gospodarki...” (Kulczyk 2013, s. 5). Intensywny rozwój gałęzi usług, jaką jest turystyka, jest wynikiem rosnącego dobrobytu społeczeństwa. Panująca w obecnych czasach „moda” na zrównoważony rozwój oraz na ochronę środowiska widoczna jest w dokumentach strategicznych uchwalanych przez władze samorządowe, „... które mają sprzyjać budowaniu silnych podstaw turystyki jako działu gospodarki...” (Cieszewska 2009, s. 44).

Główny czynnik rozwoju gospodarczego gminy Powidz to turystyka, która uwarunkowana jest doskonałymi walorami środowiska przyrodniczego, a zwłaszcza występowaniem znacznych obszarów leśnych oraz jezior. Omawiana w tym rozdziale gałąź usług ma szansę stać się fundamentem, na którym gmina może opierać dalszy rozwój. Ważnym zadaniem stojącym przed samorządem gminy

Tabela 5.5. Liczba osób przyjeżdżających do pracy do gminy Powidz w 2011 r.

Gmina zamieszkania	Liczba osób
Białe Błota	23
Dobrcz	10
Osielsko	33
Sicienko	15
Nakło nad Notecią (miasto)	10
Bydgoszcz	302
Gniezno (miasto)	87
Gniezno (gmina wiejska)	12
Witkowo (miasto)	477
Witkowo (obszar wiejski)	59
Kleczew (obszar wiejski)	12
Słupca (miasto)	39
Orchowo	24
Ostrowite	16
Słupca (gmina wiejska)	14
Strzałkowo	41
Śrem (miasto)	18
Września (miasto)	11
Konin	17
Poznań	11

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS.

Tabela 5.6. Szlaki turystyczne znajdujące się w gminie Powidz

Szlak	Długość	Rodzaj	Trasa
Dookoła Jeziora Powidzkiego	35 km	rowerowy	Powidz–Przybrodzin–Ostrowo–Anastazewo–Kania–Skrzynka–Naprusewo–Kosewo–Giewartów–Kochowo–Polanowo–Powidz
Dookoła Jeziora Niedzięgiel	25 km	rowerowy	OW Skorzęcin–Wylatkowo–Powidz–Charbin–Wiekowo–Skorzęcin
Leśny Ring	16 km	rowerowy	Wylatkowo–Zielątkowo–Gruby Dąb–Smolniki Powidzkie–Hutka–Wylatkowo
Wokół Osich Gór	6 km	pieszy/rowerowy	Rynek–Kościelna–Piaski–Strzałkowska–Skośna–Nowa–Witkowska–Kolejowa–Widokowa–29 Grudnia–Rynek
Wśród Polanowskich Pól	8 km	pieszy/rowerowy	Rynek–Warszawska–Strzałkowska–droga na Polanowo–Rudunek–Dzika Plaża Powidz–promenada–rynek
Dwa Jeziora	11 km	rowerowy	Rynek–Warszawska–Witkowska–Ługi–Widokowa–Kazimierza Jagiellończyka–Jeziorna–Jabłona–Góra Zamkowa–Rynek

Źródło: opracowanie własne na podstawie przewodnika po gminie Powidz.

i mieszkańcami będzie właściwe kreowanie polityki lokalnej dostosowanej do występujących uwarunkowań. Jest to gmina, którą cechuje cisza oraz spokój, a przyjeżdżający turyści mogą tu odpocząć, korzystając z bogatych zasobów środowiska przyrodniczego, tj. zróżnicowanego krajobrazu oraz kompleksów leśnych i wodnych. Na jakość tych walorów niewątpliwie wpływa brak sąsiedztwa głównych ciągów komunikacyjnych oraz dużych ośrodków osadniczych, przez co gmina cechuje się niską antropopresją.

Na terenie gminy występuje duża liczba zbiorników wodnych, do których zaliczyć można między innymi: Jezioro Powidzkie, Jezioro Powidzkie Małe oraz Jezioro Smolnickie. Umożliwiają one aktywne spędzanie czasu wolnego przez mieszkańców oraz turystów. Jeziora charakteryzują się wyjątkowo czystą wodą, która zachęca do kąpieli oraz do uprawiania sportów wodnych. Kitesurfing, windsurfing, wioślarstwo, kajakarstwo oraz nurkowanie przyciągają wielu sympatyków wodnych atrakcji i rozrywek nie tylko z najbliższej okolicy, lecz także z całego kraju.

Na Jeziorze Powidzkim obowiązuje zakaz używania łodzi z silnikami spalinowymi. Zapis ten nie dotyczy służb ratunkowych i porządkowych. Wymienione wyżej jeziora ściągają do gminy osoby zajmujące się żeglarstwem. Według szacunków lokalnych liderów, z największego zbiornika korzysta od 350 do 400 jachtów różnego rodzaju. Infrastruktura techniczna

związana z obsługą łodzi nie jest dostatecznie rozwinięta. Widocznym mankamentem jest brak nowoczesnej maryny żeglarskiej, która obsługiwałaby jachty znajdujące się na akwenuie.

Kolejną popularną formą wypoczynku nad wodą jest wędkarstwo, cieszące się w gminie dużą popularnością. Wody zasobne są w wiele gatunków ryb, których połów możliwy jest poprzez wykupienie zezwoleń u dzierżawcy jeziora (Powidzkie Gospodarstwo Rybackie „Barrakuda”, stan na listopad 2017 r.).

W Powidzu znajdują się również bardzo ciekawe i urokliwe plaże. Jedną z nich jest Dzika Plaża położona w zachodniej zatoce jeziora, która wyposażona jest między innymi w przystań dla jachtów. Pomiedzy omawianym miejscem a restauracją „Jabłona” znajduje się powidzka promenada, która przebiega wzdłuż brzegu jeziora. W najbliższych latach planowana jest rozbudowa tego ciągu komunikacyjnego.

W celu ułatwienia turystom dotarcia do najciekawszych miejsc wyznaczono łącznie około 240 km różnych szlaków turystycznych (tab. 5.6). Na obszarze gminy znajdują się szlaki rowerowe, które wykorzystywane są nie tylko przez rowerzystów, ale również przez biegaczy oraz fanów nordic walking.

Pierwszą z tras jest niebieski szlak rowerowy, który nosi nazwę „Dookoła Jeziora Powidzkiego” i ma długość 35 km. Przebiega przez wszystkie najatrakcyjniejsze miejscowości wypoczynkowe położone

nad jeziorem. Drugi – szlak czarny o długości 25 km, nazwany „Dookoła Jeziora Niedzięgiel”, łączy Skorzęcin z Powidzem. Trzeci – szlak zielony o długości 16 km – „Leśny Ring” lub „Leśna Pętla Wschodnia” przebiega przez Wylatkowo, Zielątkowo, Gruby Dąb, Smolniki Powidzkie, Hutkę, Wylatkowo. Czwarty – „Dwa Jeziora” o długości 11 km – rozpoczyna się na rynku, skąd przebiega przez ul. Warszawską oraz Strzałkowską, drogę na Polanowo, Rudunek, następnie przez Dziką Plażę w Powidzu, kończąc swój bieg na promenadzie i rynku w Powidzu. Kolejnym typem ciągów turystycznych są szlaki pieszo-rowerowe. Na terenie gminy Powidz znajdziemy ścieżki oznaczone kolorami, takie jak: zielona „Wokół Osich Gór” (6 km), czerwona „Wśród Polanowskich Pól” (8 km), pomarańczowa oraz czarna dla wypoczywających w Ostrowie, Wylatkowie i Anastazewie.

Istotną rolę w funkcjonowaniu powidzkiej turystyki odgrywa Powidzki Ośrodek Sportu i Rekreacji sp. z o.o. zarządzający terenami rekreacyjnymi i turystycznymi w Powidzu (Łazienki i Dzika Plaża) i Przybrodzinie nad Jeziorem Powidzkim (pola namiotowe, campingowe, usługi noclegowe, 3 strzeżone miejsca wykorzystywane do kąpieli), dbający o estetykę tych terenów.

Liczne zabytki oraz miejsca przypominające historię regionu są istotnymi walorami wpływającymi na atrakcyjność gminy Powidz. Do tej grupy zaliczyć można między innymi gród historyczny (Góra Zamkowa), zabytkowy zespół kościelny, rynek powidzki, figury Ducha Świętego oraz Michała Archanioła na cmentarzu powidzkim. Warte uwagi są również miejsca pamięci (skwer 770-lecia Powidza czy obelisk upamiętniający mieszkańców Wylatkowa, którzy zostali rozstrzelani przez hitlerowców w 1939 r.). W centrum Powidza znajduje się rynek, od którego odchodzą ulice z zabudową w większości z XIX w. Charakterystyczne są małe domy z kalenicą skierowaną równoległe do osi drogi, które oddają średniowieczny układ urbanistyczno-architektoniczny. Zabytkowy zespół kościelny powstały w drugiej połowie XIX w., składający się z kościoła pw. św. Mikołaja, domu pogrzebowego oraz dawnego domu sióstr zakonnych, znajduje się na południe od parku Powstańców Wielkopolskich, a ślady pierwszego kościoła w tym miejscu datowane są na XI w.

W gminie Powidz możemy również znaleźć ruiny wiatraka-koźlaka, który funkcjonował do 1950 r. Obiekt ten stanowił dawniej element dużej grupy

wiatraków usytuowanej w zachodniej części Powidza. Kolejnymi zabytkami są: pałac w Charbinie, dworek w Rzymachowie oraz położony wśród lasów współczesny zamek, wzorowany na średniowiecznych warownych konstrukcjach.

Znaczny obszar gminy znajduje się w granicach Powidzkiego Parku Krajobrazowego. Został on utworzony 16 grudnia 1998 r., jego powierzchnia wynosi 24 887 ha i jest położony na terenie siedmiu gmin (Kleczew, Orchowo, Ostrowite, Powidz, Słupca, Wilczyn i Witkowo). „Park tworzy się w celu ochrony środowiska przyrodniczego, swoistych cech krajobrazu oraz zabezpieczenia wartości historycznych i kulturowych tego regionu”⁶. Do zadań ochronnych parku należy między innymi ochrona krajobrazu młodoglacjalnego o dużym zróżnicowaniu form, którego główną składową są polodowcowe jeziora rynnowe (Basiński 2013). Ważnym aspektem jest również umożliwianie rozwoju wszelkich rodzajów turystyki i wypoczynku.

W skład parku wchodzi nie tylko dwa największe i stosunkowo najczystsze jeziora Wielkopolski (Jezioro Powidzkie, jezioro Niedzięgiel, potocznie nazywane Skorzęcińskim), ale także 15 mniejszych zbiorników wodnych. Według raportu o stanie środowiska w Wielkopolsce w roku 2015 jeziora znajdujące się na terenie gminy Powidz cechują się dobrym stanem chemicznym wód oraz spełniają wymagania dla obszarów chronionych. Warty odnotowania jest fakt, że w Polsce coraz większą popularnością cieszy się turystyka jeziorna, która związana jest nie tylko z wodą i sportami wodnymi, ale także z tym, co oferują tereny otaczające (Goossen 2003).

Odpowiednie gospodarowanie walorami przyrodniczymi w połączeniu z racjonalną polityką lokalną może stanowić znaczny potencjał rozwojowy opisywanej jednostki terytorialnej. Niekorzystnym zjawiskiem, które może wystąpić na terenie parku, jest nadmierna antropopresja. Brak działań związanych ze zmniejszeniem oddziaływania człowieka na środowisko może prowadzić do zdegradowania środowiska przyrodniczego.

Kolejnym ciekawym walorem gminy Powidz jest unikatowa w skali kraju linia kolejki wąskotorowej, która ciągnie się od Gniezna do wsi Ostrowo. Jej całkowita długość wynosi 34 km, a pokonanie trasy

⁶ Rozporządzenie nr XVIII Wojewody Konińskiego z dnia 16 grudnia 1998 r. w sprawie utworzenia Powidzkiego Parku Krajobrazowego.

zajmuje około 3 godzin. Aktualnie linia kolejowa nie jest wykorzystywana, co wynika głównie ze złego stanu technicznego torowiska. Wójt gminy Powidz prowadzi rozmowy z organami odpowiedzialnymi za działanie kolejki w celu ponownego uruchomienia połączeń.

W gminie Powidz znajduje się wiele mniejszych miejscowości o dużym potencjale turystycznym. Do grupy tej można zaliczyć między innymi wsie, takie jak: Przybrodzin, Charbin, Polanowo, Wylatkowo oraz Anastazewo. Przybrodzin cieszy się dużą popularnością wśród miłośników żeglarstwa. W przytoczonej miejscowości znaleźć można pole namiotowe oraz kompleks boisk sportowych (głównie do siatkówki plażowej), które są miejscem odbywania się wielu imprez zarówno rangi lokalnej, jak i krajowej. Charbin to kolejna urokliwa miejscowość, która położona jest nad jeziorem Niedzięgiel. Na jej terenie usytuowany jest zabytkowy zespół pałacowy, wpisany do rejestru zabytków. Pałac i otaczający go park z końca XIX w. są niewątpliwie ciekawą atrakcją, która przyciąga różne grupy wiekowe turystów z całego regionu. Kolejną osadą wiejską jest Polanowo, na zachodnim brzegu Jeziora Powidzkiego, nieopodal zlokalizowane jest stanowisko archeologiczne z czasów kultury łużyckiej. Znalezione tam eksponaty można obejrzeć w Izbie Muzealnej w powidzkim Domu Kultury. Warto wyróżnić walory turystyczne wsi Ostrowo, która dzięki malowniczoemu położeniu w obrębie półwyspu, rozdzielającego Jezioro Powidzkie i Powidzkie Małe, przyciąga dużą grupę turystów. W miejscowości tej znajduje się hotel oraz dawny wiatrak, który obecnie został przebudowany na obiekt letniskowy. Wieś jest również końcowym przystankiem Gnieźnieńskiej Kolejki Wąskotorowej. Wylatkowo to kolejna urokliwa wieś na terenie gminy. Osada ta charakteryzuje się rozproszoną zabudową oraz szeroką linią brzegową. Z inicjatywy Stowarzyszenia Właścicieli Nieruchomości we Wsi Wylatkowo powstała niewielka przystań żeglarska, która wykorzystywana jest z roku na rok przez coraz większą liczbę użytkowników. Miejsce, w którym przebiegała granica między Prusami a Rosją w czasach rozbioru Polski, to wieś Anastazewo, położona w pobliżu Jeziora Budziśławskiego. Obecnie w miejscowości tej można obejrzeć zrekonstruowane przejście graniczne z 1901 r. oraz zespół zabudowań stacji kolei wąskotorowej z początku XX w.

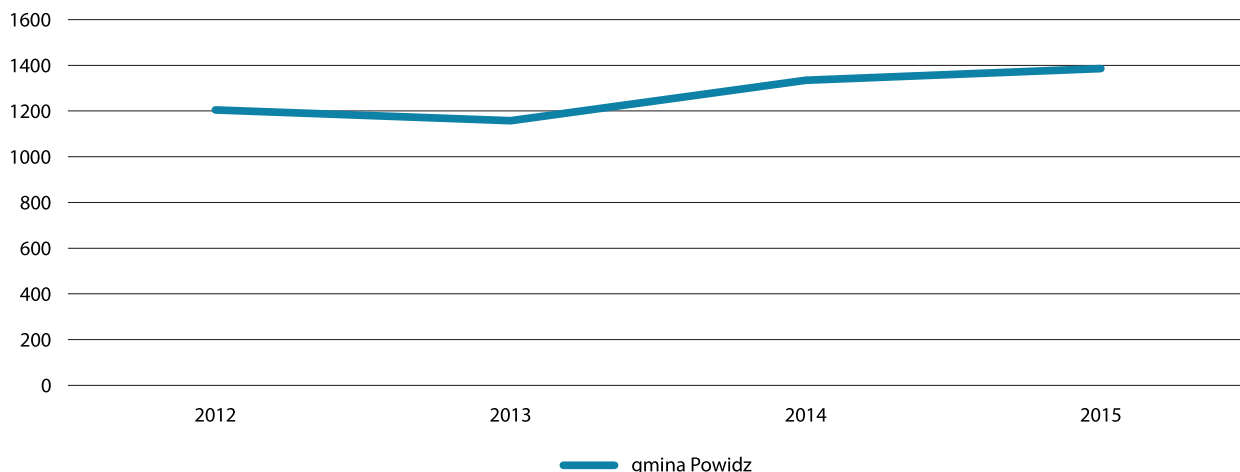
Znaczącym atutem wpływającym na atrakcyjność gminy jest duża liczba organizowanych

imprez kulturalnych. Do tej gałęzi możemy zaliczyć liczne festiwale muzyczne, koncerty plenerowe czy zloty fanów motoryzacji. Popularnym wydarzeniem ściągającym wielu gości, miłośników muzyki oraz dobrej zabawy są Dni Powidza. Impreza stała się symbolem i wizytówką gminy oraz wydarzeniem, na które mieszkańcy i turyści czekają cały rok. Tworzą ją nie tylko koncerty muzyczne, ale także bogaty wachlarz dodatkowych atrakcji. Dni Powidza odbywają się tradycyjnie w drugi weekend lipca. Kolejną imprezą ważną dla regionu jest Powidz Jam Festiwal. Wydarzenie to jest największym tego typu festiwalem muzycznym w zachodniej części Polski. Podczas tego eventu działa nie tylko pięć scen, na których można usłyszeć muzykę różnych gatunków, ale organizowane są także atrakcje sportowe, takie jak np. zumba na plaży. W czasie festiwalu Powidz zostaje podzielony na obszary tematyczne: strefa chillout, blok kabaretów, pokaz motocykli czy aktywne poranki. Na terenie gminy odbywa się również trzydniowy zlot miłośników volkswagenów (garbusów i transporterów). Impreza ma charakter otwarty i przyciąga fanów motoryzacji z całej Polski, którzy mogą obejrzeć ponad 150 zabytkowych samochodów.

Znaczny wpływ na rozwój gminy Powidz ma lokalizacja 3 Skrzydła Lotnictwa Transportowego oraz 33 Bazy Lotnictwa Transportowego, która dysponuje m.in. samolotami transportowymi Lockheed C-130 Hercules. Jednostka ta organizuje Dzień Otwartych Koszar, na którym możemy obejrzeć pokazy lotnicze oraz sprzęt wojskowy. Wojska amerykańskie stacjonujące w Powidzu w trakcie trwania tej imprezy organizują przejazd kolumny pojazdów militarnych. Jest to okazja do zapoznania się z funkcjonowaniem jednostki i sprzętem przez nią użytkowanym.

Najprostszym sposobem pokazania poziomu zagospodarowania turystycznego jest zobrazowanie liczby obiektów i miejsc noclegowych (Uglis, Jęczmyk 2015). Liczba miejsc noclegowych, dostępnych m.in. w hotelach, pensjonatach, ośrodkach wypoczynkowych i gospodarstwach agroturystycznych w gminie Powidz, wykazuje tendencję wzrostową (ryc. 5.12). Od 2012 do 2013 r. nastąpił spadek miejsc noclegowych w gminie z 1200 do 1150 miejsc. Jednakże od 2013 do 2015 r. liczba ta stale wzrastała i w ostatnim badanym okresie osiągnęła wartość około 1400 miejsc.

Porównując liczbę udzielonych noclegów na polach biwakowych w gminie Powidz od 2005 do 2013 r. można zauważyć ich wyraźne wahania (ryc.

Ryc. 5.12. Liczba miejsc noclegowych w gminie Powidz w latach 2012–2015

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS.

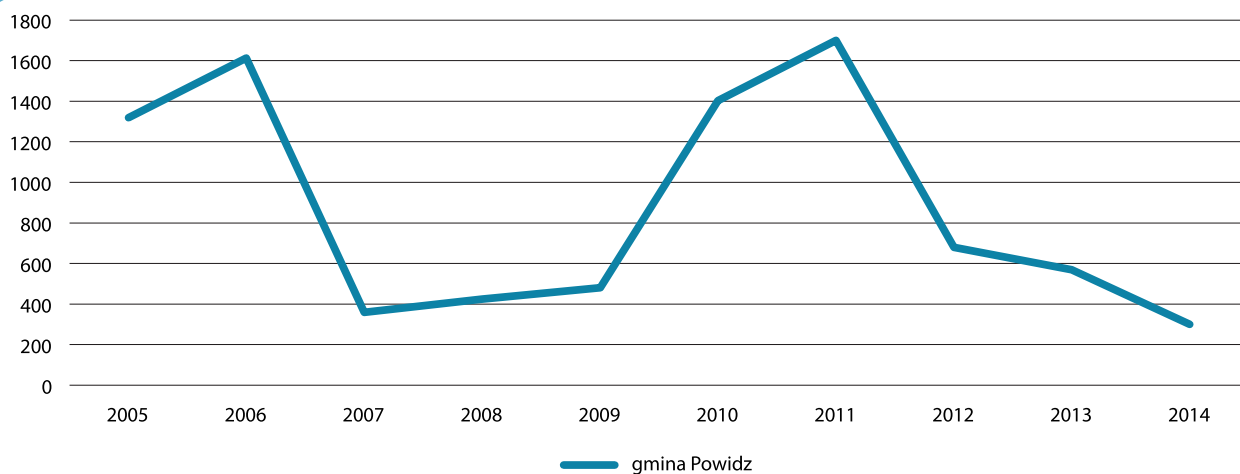
5.13). Okresami szczególnie intensywnego wykorzystania tego rodzaju infrastruktury były lata 2005–2006 i 2009–2010 (1300–1700 noclegów). Z kolei w latach 2007–2008 oraz 2011–2013 liczba udzielonych noclegów biwakowych zmniejszyła się do około 300–400, co spowodowane jest spadkiem zainteresowania tym rodzajem turystyki w Polsce.

Porównując gminę Powidz z gminami Osiek, Konarzyny, Bytnica oraz Ostrowice pod względem zmiany liczby obiektów noclegowych w latach 2012–2015, można zauważyć, że zmiany te w opisywanej gminie są dynamiczniejsze niż w gminach porównawczych (ryc. 5.14).

W latach 2012–2014 liczba obiektów noclegowych w gminie Powidz ulegała nieznacznym zmianom

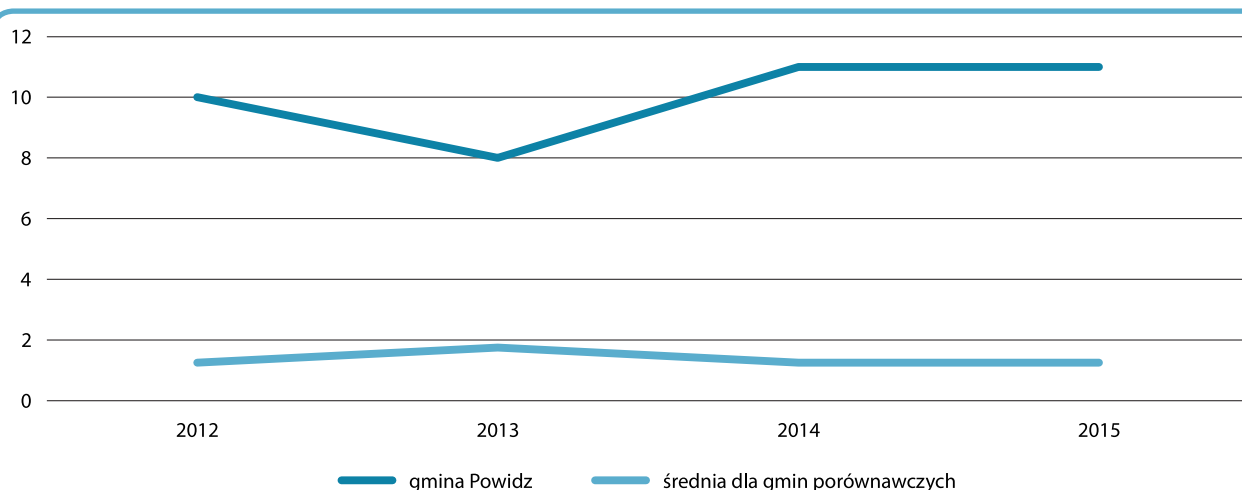
(spadek w 2013 r., wzrost w 2014 r.). W 2015 r. liczba ich była stała i wynosiła 11 obiektów. W gminach porównawczych w latach 2012–2014 pojawia się sytuacja odwrotna (wzrost w 2013 r., spadek w 2014 r.). W grupie gmin porównawczych liczba obiektów noclegowych ustabilizowała się na bardzo niskim poziomie. Ilość placówek oferujących noclegi w 2015 r. była znacznie niższa niż w gminie Powidz.

Kolejną przeanalizowaną kwestią były zmiany liczby miejsc noclegowych w okresie 2012–2015 (ryc. 5.15). W gminach porównawczych utrzymuje się ona na stałym poziomie. W 2015 r. w gminach tych istniało około 100 miejsc noclegowych. Z kolei w gminie Powidz około 1400 miejsc, gdzie od 2013 r. można odnotować wzrost ich liczby.

Ryc. 5.13. Liczba udzielonych noclegów na polach biwakowych w gminie Powidz

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS.

Ryc. 5.14. Zmiany liczby obiektów noclegowych w porównywanych gminach w latach 2012–2015

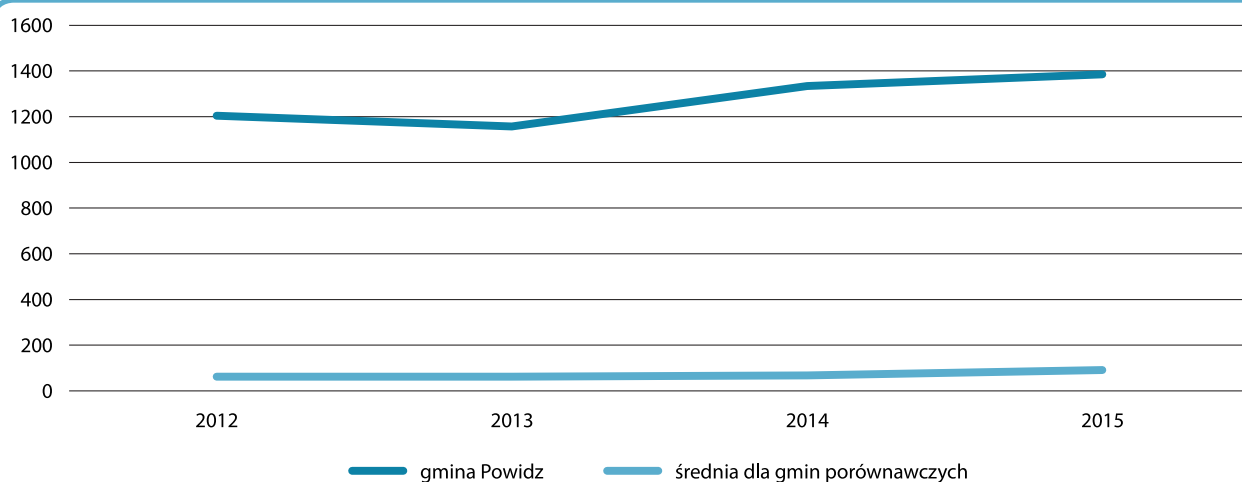
Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS.

Baza noclegowa w gminie ma charakter okresowy, tzn. dostępna jest głównie w okresie letnim. Dotyczy to aż 68% wszystkich dostępnych miejsc noclegowych. Większość gości przybywa właśnie w tym okresie i są to głównie turyści jednodniowi oraz kilkudniowi. Bazę całoroczną tworzy około 325 miejsc noclegowych. Podobna sytuacja występuje w odniesieniu do lokali gastronomicznych. Obiekty sezonowe stanowią 80% wszystkich miejsc oferujących usługi gastronomiczne, a całoroczne zaledwie 20%.

Zdaniem wszystkich badanych grup społecznych turystyka powinna być głównym kierunkiem rozwoju gminy, nastawionym głównie na turystów kilkudniowych oraz letników. Przynoszą oni proporcjonalnie więcej korzyści finansowych, a także dbają

o przestrzeń i porządek. Mniejszą wagę według badanych powinno się przykładac do przyciągania turystów jednodniowych, gdyż powodują oni więcej szkód, m.in. związanych z degradacją środowiska naturalnego. Dodatkowo w opinii urzędników i jednostek organizacyjnych oraz przedsiębiorców należy dążyć do stworzenia atrakcyjnej całorocznej oferty turystycznej.

Rozpatrując kwestię rozwoju polskiej i amerykańskiej bazy wojskowej, należy stwierdzić, że wszystkie grupy badanych były zgodne w zakresie wielkości ich potencjału gospodarczego (w tym szczególnie zagadnień dotyczących turystyki). Rozbudowa baz przyczynić się może do powstawania nowych punktów usługowych oraz działalności nastawionych na

Ryc. 5.15. Zmiany liczby miejsc noclegowych w porównywanych gminach w latach 2012–2015

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS.

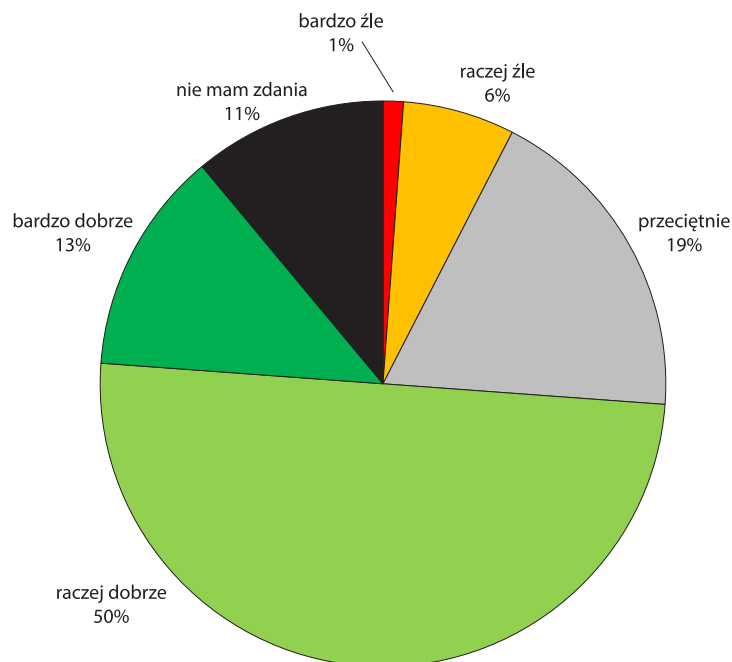
obsługę jednostki wojskowej. Z drugiej strony większość respondentów obawia się przejścia polskiej bazy wojskowej przez wojska amerykańskie. Fakt ten oznaczałby utratę miejsc pracy przez żołnierzy polskich oraz pracowników związanych z funkcjonowaniem bazy. Lokalni przedsiębiorcy uważają, że takie działanie mogłoby skutkować osłabieniem gospodarczym gminy. Lokalni liderzy obawiają się, że w przypadku konfliktu zbrojnego gmina stanie się głównym celem ataków. Podkreślili ponadto, że baza wojskowa generuje wysokie wpływy do budżetu gminy i jest miejscem rozpoznawalnym w skali kraju. Zdaniem przedstawicieli organizacji publicznych i niepublicznych lokalizacja oraz rozwój bazy wojskowej stanowi okazję do promocji gminy, a także zachęca do przyjazdu wielu gości z całej Polski. Większość respondentów twierdzi, że gmina powinna ściślej współpracować z wojskiem. W ich opinii stacjonowanie wojsk amerykańskich może prowadzić do wzmocnienia analizowanej jednostki, wymiany kulturowej oraz w większym stopniu przyczynić się do nauki języka obcego.

Na pytanie dotyczące niepełnego wykorzystania zasobów wpływających na rozwój gminy wszystkie grupy respondentów wskazały na niedostatecznie wykorzystany potencjał turystyczny jeziora. Szczególnie uwzględniono brak odpowiedniej

infrastruktury dla rozwoju sportów wodnych. Zwrócono również uwagę na konieczność rozbudowy infrastruktury rowerowej. Często wspomniano także o niedostatecznym zagospodarowaniu terenów nadbrzeżnych. Dla przedsiębiorców istotnym elementem jest promocja lasów zlokalizowanych na obszarze gminy Powidz. Przedstawiciele organizacji publicznych i niepublicznych podkreślali też problem niedostatecznego wyeksponowania miejsc historycznych, w tym m.in. dawnej kolejki wąskotorowej czy zatopionego grodu. Zdaniem samych urzędników i przedstawicieli jednostek organizacyjnych w gminie brakuje cyklicznych festiwali i szeroko pojętej rozrywki. Wskazali na duży potencjał turystyczny bazy wojskowej w zakresie organizowania dni otwartych i pokazów lotniczych.

Analizując odpowiedzi mieszkańców gminy Powidz na pytania dotyczące wykorzystania polskiej bazy wojskowej w kreowaniu rozwoju lokalnego (ryc. 5.16), można zauważyć, że 50% z nich ocenia ją raczej dobrze. Dla 19% ankietowanych baza wojskowa przeciętnie kreuje rozwój analizowanego regionu. Zdażały się również nieliczne odpowiedzi oceniające jednostkę w sposób bardziej krytyczny (6%).

Podobnie prezentują się odpowiedzi na temat wykorzystania amerykańskiej bazy wojskowej

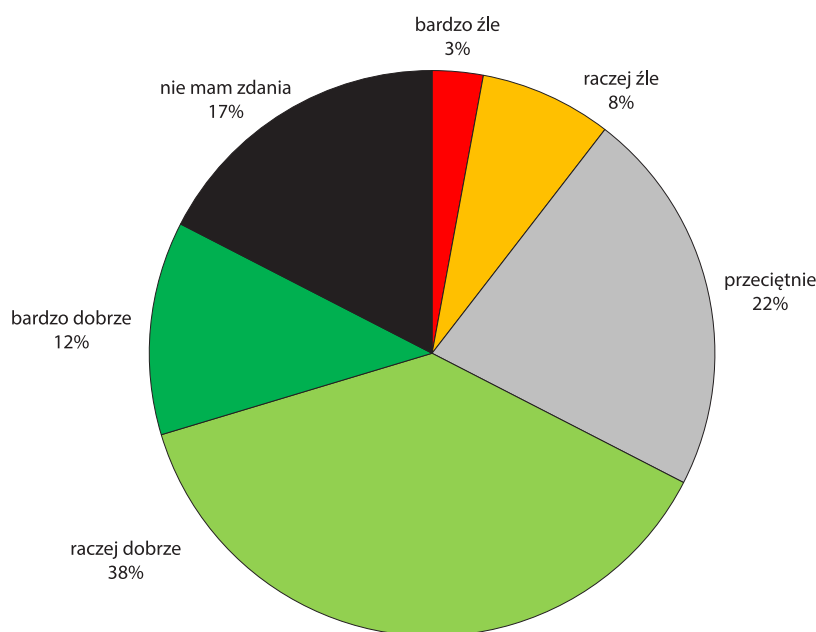

Ryc. 5.16. Wykorzystanie polskiej bazy wojskowej w kreowaniu rozwoju lokalnego według mieszkańców gminy Powidz

Źródło: opracowanie własne na podstawie wywiadu kwestionariuszowego.

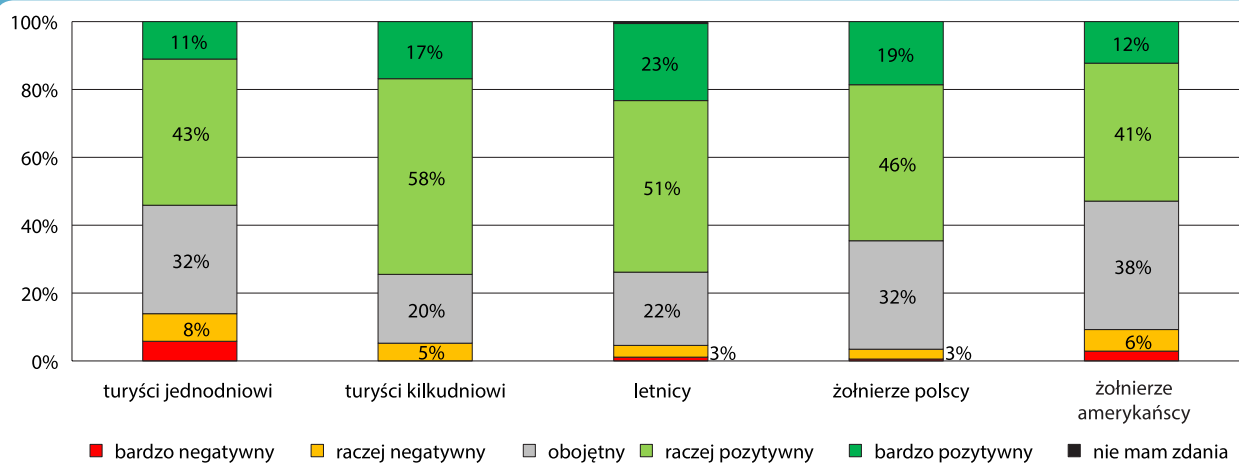
w kształtowaniu rozwoju gminy (ryc. 5.17). Tak jak w przypadku polskiej bazy wojskowej największa liczba respondentów oceniła raczej dobrze możliwości jej wykorzystania (38%). W dalszej kolejności 22% badanych mieszkańców uważa, że baza w sposób przeciętny przyczynia się do rozwoju gminy. Duży odsetek badanych nie wyraża zdania na ten temat (17%). Dla 11% respondentów amerykańska baza wojskowa raczej nie stanowi potencjału rozwojowego gminy.

Ważnym zagadnieniem dla rozwoju turystyki w gminie Powidz jest stosunek mieszkańców do tzw. zewnętrznych grup społecznych przebywających na jej terenie (ryc. 5.18). Zauważalny jest negatywny stosunek do turystów jednodniowych przyjeżdżających nad jezioro. Spowodowane jest to tym, że turyści jednodniowi nie generują wystarczających dochodów dla gminy, ponadto zostawiają wiele odpadów i zanieczyszczają jeziora. W sposób neutralny o obecności turystów jednodniowych i żołnierzach

Ryc. 5.17. Wykorzystanie amerykańskiej bazy wojskowej w kreowaniu rozwoju lokalnego według mieszkańców gminy Powidz

Źródło: opracowanie własne na podstawie wywiadu kwestionariuszowego.

Ryc. 5.18. Stosunek mieszkańców do wybranych grup społecznych przebywających na terenie gminy Powidz

Źródło: opracowanie własne na podstawie wywiadu kwestionariuszowego.

polskiej jednostki wojskowej wypowiedziało się około 3% ankietowanych. Niewiele więcej badanych wyraża podobne opinie o żołnierzach przebywających w amerykańskiej jednostce wojskowej. Część mieszkańców wypowiada się w negatywny sposób o amerykańskich żołnierzach. Przynotować można takie wypowiedzi, które dotyczą pytania o problemy w gminie wymagające najpilniejszego rozwiązania, między innymi: „Brak panowania nad nowymi mieszkańcami gminy (Amerykanie). Prawo stosowane jest do wszystkich, tylko nie do nich”. Mieszkańcy obawiają się, że lokalne władze nie będą mogły wpływać na zachowanie „gości” z zagranicy, co spowodować może pojawienie się negatywnych zjawisk społecznych. Około 2% jest również neutralnych w stosunku do turystów kilkudniowych oraz letników. Największa liczba respondentów wyraża swój pozytywny stosunek do turystów kilkudniowych (ok. 6%), w dalszej kolejności letników (5%), a następnie żołnierzy polskiej oraz amerykańskiej bazy wojskowej i turystów jednodniowych (4%). Bardzo pozytywne podejście wykazuje około 2% ankietowanych, którzy przychylnie oceniają letników.

Podczas badań terenowych podjęto również działania mające na celu zebranie opinii na temat gminy Powidz, artykułowanej przez amerykańskich żołnierzy stacjonujących na jej terenie. W tym celu przeprowadzono kilkanaście wywiadów pogłębionych z przedstawicielami armii amerykańskiej.

Uczestnicy wywiadów pochodzili z różnych stanów USA, a ich przedział wiekowy wahał się od 21 do 30 lat. Większość wojskowych przed przyjazdem do Polski nie wiedziała o naszym kraju nic. Wśród badanych występowały osoby, które nie kryły się też z brakiem wiedzy na temat położenia geopolitycznego naszego państwa. Wszyscy żołnierze spodziewali się zimniejszego klimatu, ponieważ często kojarzyli nasz region z Rosją. Po przyjeździe do Powidza każdy z badanych był pozytywnie zaskoczony zastanym miejscem, zwłaszcza pięknem krajobrazu oraz spokojem panującym w gminie. W rozmowach podkreślali, że cenią sobie w Powidzu przede wszystkim otwartą społeczność, która (jak wynika z przeprowadzonych wywiadów) jest bardzo przyjazna i pozytywnie do nich nastawiona. Ciekawym stwierdzeniem, które pojawiło się podczas kilku wywiadów, było to, że Polacy są bardziej towarzyskim narodem niż Amerykanie. Zdecydowana większość stwierdziła,

że nie zmieniłaby w Powidzu nic, jednak brakuje im tutaj bardziej zróżnicowanej oferty gastronomicznej i dostępu do produktów „zza oceanu”. Średni czas stacjonowania żołnierzy na misji w Polsce wynosi około 8 miesięcy, co powoduje, że każdy z badanych tęskni za rodziną i domem.

Podczas rozmów z Amerykanami zauważono, że grupa ta w dużym stopniu utożsamia się z polską kulturą, a większość ceni sobie nasze tradycyjne potrawy. W czasie wolnym znaczna część stacjonujących na terenie gminy żołnierzy zwiedza nasz kraj, zwłaszcza duże miasta, takie jak: Warszawa, Poznań, Gdańsk i Gniezno. Wszyscy respondenci wyrazili chęć ponownego odwiedzenia naszego kraju po powrocie do swojej ojczyzny. Pojawiły się nawet głosy, które mówiły o chęci zamieszkania w Polsce ze swoją rodziną po przejściu na emeryturę.

Obecność lotniska wojskowego wiąże się z generowaniem hałasu, który może wpływać negatywnie na komfort życia i wypoczynku, nie tylko mieszkańców, ale i przyjezdnych. Turyści zarówno jedno-, jak i kilkudniowi w większości uważają, że hałas generowany przez sprzęt wojskowy emitowany podczas ćwiczeń nie przeszkadza im w wypoczynku oraz korzystaniu z oferty turystycznej gminy. Możemy zaobserwować wręcz pozytywny wydźwięk tego zjawiska, objawiający się chęcią oglądania maszyn oraz manewrów wykonywanych przez pilotów, których nie sposób zobaczyć na co dzień w innych częściach kraju. Jest to pewnego rodzaju atrakcja turystyczna towarzysząca wypoczynkowi nad wodą. Inne zdanie na ten temat mają letnicy, którzy uważają, że hałas emitowany przez sprzęt wojskowy jest uciążliwy i zakłóca im wypoczynek. Na ogół są to mieszkańcy dużych miast, którzy chcą odpocząć od miejskiego zgiełku, a co za tym idzie – oczekują od takiego miejsca ciszy. Największym natężeniem hałasu charakteryzują się obszary na przedłużeniu pasa startowego. Hałas związany z ruchem lotniczym oddziałuje głównie na mieszkańców stref podejścia, wznoszenia oraz krążenia nad lotniskiem. Zdarzają się dni, w których liczba startów i lądowań liczona jest w dziesiątkach, a fakt ten wpływa negatywnie na osoby zamieszkujące najbliższe otoczenie i nie pozwala na spokojny wypoczynek. Władze lokalne nie odnotowują oficjalnych skarg na działalność lotniska, jednak zdarzają się nieliczne uwagi dotyczące nocnych przelotów śmigłowców, które najsilniej zakłócają ciszę.

Paweł Motek

Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu

**Kinga Jagielska, Malwina Maciejewska, Anna Skalska, Karolina Stolarska,
Karolina Szulczewska, Aleksandra Walkówka, Anna Wąsalska**

Studentki WNGiG UAM

6. Komunalne, infrastrukturalne i finansowe czynniki rozwoju gminy Powidz

Decentralizacja władzy publicznej powoduje, że gmina staje się jednym z najważniejszych podmiotów, który odpowiada za planowanie i pobudzenie rozwoju lokalnego. Wśród instrumentów ekonomiczno-finansowych oraz planistycznych, które gmina może wykorzystać do wspierania rozwoju społeczno-gospodarczego, należy wymienić m.in. infrastrukturę techniczną, prowadzoną politykę wydatkową oraz dochodową, a także przestrzenną wyrażającą się w uchwalanych dokumentach, takich jak studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy oraz miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego. W niniejszym rozdziale przedstawiono gospodarkę komunalną, infrastrukturę techniczną, planowanie przestrzenne oraz sytuację finansową gminy Powidz.

6.1. Gospodarka komunalna i infrastruktura techniczna

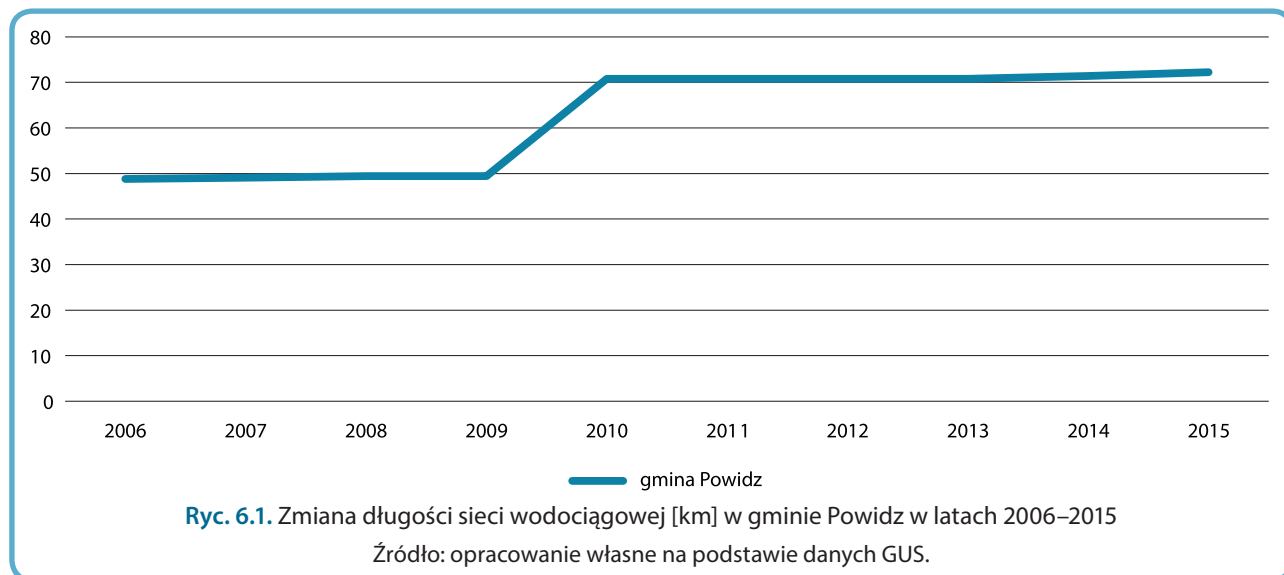
Gospodarka komunalna według Denczewa (2004) stanowi dział gospodarki narodowej zarządzany przez samorząd terytorialny (wojewódzki, powiatowy, gminny), a jej celem jest zaspokojenie potrzeb

materialno-bytowych ludności w miastach poprzez świadczenie usług materialnych i niematerialnych. Tworzą ją sektory inżynieryjne, do których zalicza się wodociągi i kanalizację, elektrykę, ciepło, gaz, telekomunikację, drogi, komunikację, odpady, zielenią miejską i melioracje miejskie. Gospodarka komunalna polega na wykonywaniu zadań własnych gminy, szczególnie o charakterze użyteczności publicznej, których celem jest zaspokajanie potrzeb mieszkańców oraz tworzenie możliwie najlepszych warunków życia (ustawa z dnia 20 grudnia 1996 r. o gospodarce komunalnej⁷). Zgodnie z art. 7 ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym⁸ do zadań gminy należą sprawy z zakresu wodociągów i zaopatrzenia w wodę, kanalizacji, usuwania i oczyszczania ścieków komunalnych, utrzymania czystości i porządku oraz urządzeń sanitarnych, wysypisk i unieszkodliwiania odpadów komunalnych, zaopatrzenia w energię elektryczną i ciepłą oraz gaz.

Jednym z ważniejszych elementów tworzących lokalne warunki życia jest gospodarka

⁷ Tj. Dz.U. 2017, poz. 827.

⁸ Tj. Dz.U. 2017, poz. 1875.

wodno-ściekowa. Za zbiorowe zaopatrzenie w wodę i zbiorowe odprowadzenia ścieków w gminie Powidz odpowiada Urząd Gminy Powidz. Władze samorządowe, realizując zadania z tego zakresu, zmierzają do poprawy stanu środowiska naturalnego i utrzymania go na wysokim poziomie.

Sieć wodociągowa w gminie Powidz rozwinięta jest w wystarczającym stopniu. W 2006 r. długość czynnej sieci rozdzielczej wynosiła niespełna 50 km, a w 2015 r. ponad 70 km (ryc. 6.1). W przeciągu 10 lat gęstość sieci wodociągowej zwiększyła się o około 50%. Liczba mieszkańców korzystających z instalacji wodociągowej stanowi około 94% ogółu ludności i od 2006 r. wzrosła o około 350 osób (tab. 6.1). Jest

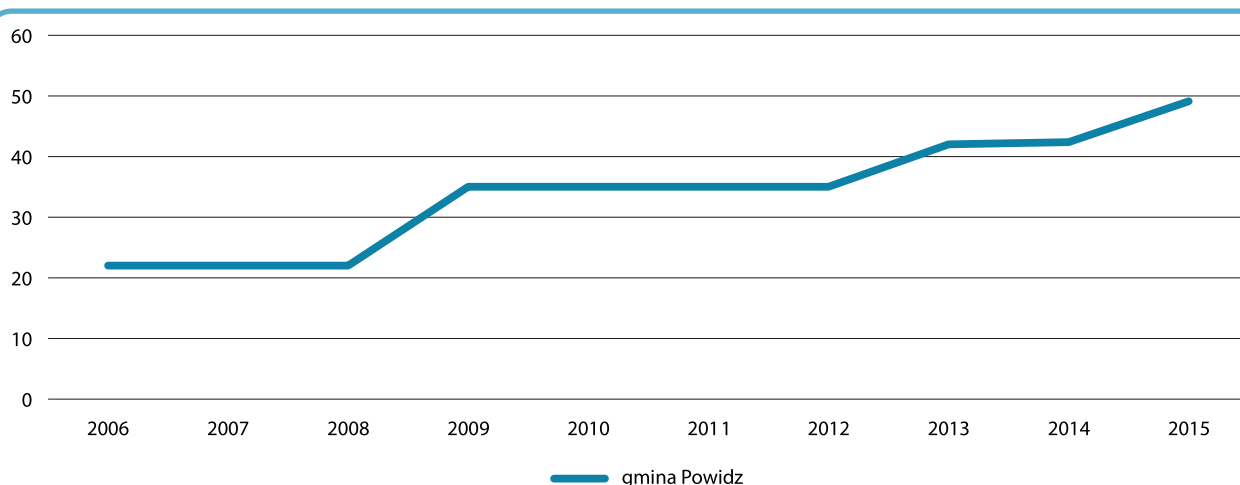
to wynik zadowalający, odpowiadający wartościom obserwowanym na poziomie powiatu (ok. 96%). W zestawieniu z grupą gmin porównawczych udział ludności korzystającej z sieci wodociągowej w ogólnej liczbie mieszkańców charakteryzuje się podobnymi wartościami.

W 2015 r. pobór wody ze stacji wodociągowych wynosił około 600 m³/dobę, a jej sprzedaż gospodarstwu domowemu kształtowała się na poziomie 300 m³/dobę. Na podstawie uchwały nr XXII/134/16 Rady Gminy Powidz z dnia 19 maja 2016 r. w sprawie zatwierdzenia taryf dla zbiorowego zaopatrzenia w wodę i zbiorowego odprowadzania ścieków oraz uchwały nr XXII/135/16 Rady Gminy Powidz z dnia 19 maja 2016 r. w sprawie dopłat do taryf dla zbiorowego zaopatrzenia w wodę i zbiorowego odprowadzania ścieków ustalono stawki opłat za wodę i ścieki. Cena za 1 m³ zimnej wody dla gospodarstw domowych wynosi 2,53 zł brutto, a za odprowadzanie 1 m³ ścieków 4,37 zł brutto. Dla odbiorców w domkach letniskowych stawka za odprowadzenie 1 m³ ścieków wynosi 7,20 zł brutto, a opłata za 1 m³ zimnej wody 5,38 zł brutto. Najważniejsze i najbardziej kosztowne inwestycje w infrastrukturę wodociągową zostały już w gminie zrealizowane, a ich zdolność eksploatacyjna pokrywa w znacznym stopniu potrzeby mieszkańców. W ostatnich latach dokonano optymalizacji układów technologicznych stacji uzdatniania wody w Powidzu i Anastazewie. Ponadto powstały sieci wodociągowe wraz z przyłączami w miejscowościach Powidz Osiedle, Ługi, Charbin, Polanowo, Smolniki Powidzkie, Wylatkowo i Ostrowo.

Tabela 6.1. Sieć wodociągowa w gminie Powidz oraz jednostkach porównawczych w 2015 r.

Gmina	% mieszkańców korzystających z sieci wodociągowej	Długość czynnej sieci rozdzielczej w km
Ostrowice	100	49
Wapno	97	55
Bytnica	96	33
Wymiarki	95	21
Konarzyny	95	58
Dominowo	94	79
Powidz	94	72
Czajków	91	74
Osiek	31	17

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS.

Ryc. 6.2. Zmiana długości sieci kanalizacyjnej [km] w gminie Powidz w latach 2006–2015

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS.

Gmina Powidz dysponuje systemem kanalizacji zbiorczej zbierającej ścieki z obszarów gminy do oczyszczalni znajdującej się w miejscowości Ługi. Jest to oczyszczalnia typu „Lemna”. W ostatnich latach zrealizowane zostały inwestycje związane z rozbudową sieci kanalizacyjnej. Dalszy jej rozwój powinien objąć wsie w następujących sołectwach: Wylatkowo, Powidz Osiedle oraz Anastazewo. W latach 2006–2015 (ryc. 6.2) powstało około 27 km sieci kanalizacyjnej, co skutkowało zwiększeniem liczby mieszkańców korzystających z sieci o blisko 750 osób. Obecnie długość czynnej sieci kanalizacyjnej w gminie Powidz osiąga 49,1 km i charakteryzuje się zdecydowanie wyższą wartością w porównaniu z gminami referencyjnymi

(tab. 6.2). Skutkuje to również znacząco wyższym udziałem osób korzystających z sieci kanalizacyjnej, wynoszącym prawie 88%. Porównując stawki opłat za wodę i ścieki w gminie Powidz z grupą gmin referencyjnych można zauważyć, że są one stosunkowo niskie (tab. 6.3).

Na terenie gminy Powidz sprawami związanymi z gospodarką odpadami zajmuje się Zakład Gospodarki Komunalnej i Mieszkaniowej w Kleczewie. Do jego zadań należy odbiór, transport oraz zagospodarowanie odpadów komunalnych zarówno z nieruchomości zamieszkałych, jak i niezamieszkałych. W miejscowości Ługi zlokalizowany jest

Tabela 6.2. Sieć kanalizacyjna w gminie Powidz oraz jednostkach porównawczych w 2015 r.

Gmina	% mieszkańców korzystających z sieci kanalizacyjnej	Długość czynnej sieci kanalizacyjnej w km
Powidz	88	49
Konarzyny	80	48
Ostrowice	76	30
Wapno	66	29
Dominowo	64	9
Bytnica	46	28
Osiek	26	12
Wymiarki	6	2
Czajków	b.d.	b.d.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS.

Tabela 6.3. Stawki opłat za wodę i ścieki w gminie Powidz oraz jednostkach porównawczych w 2016 r.

Gmina	Stawki opłat [zł/m ³]		
	woda	ścieki	razem
Konarzyny	2,48	5,40	7,88
Wymiarki	3,97	6,57	10,54
Osiek	2,84	5,45	8,29
Czajków	2,48	3,78	6,26
Ostrowice	4,49	9,41	13,90
Bytnica	4,48	7,75	12,23
Dominowo	3,44	6,75	10,19
Powidz	2,53	4,37	6,90
Wapno	b.d.	b.d.	b.d.

Źródło: opracowanie własne na podstawie uchwał rad gminy.

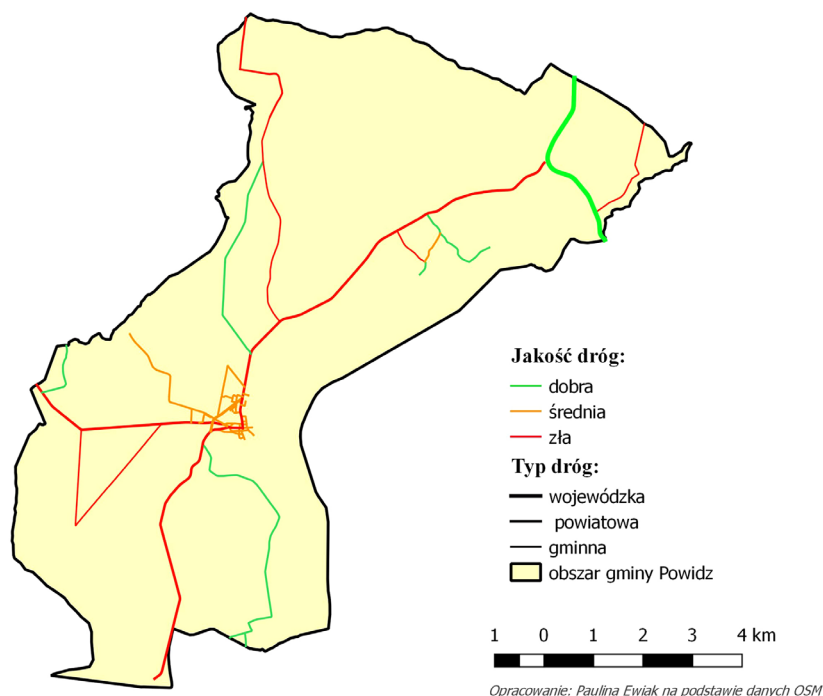
Punkt Selektywnej Zbiórki Odpadów Komunalnych (PSZOK). W ramach opłaty za wywóz nieczystości przyjmowane są różnego rodzaju frakcje odpadów komunalnych z gminy Powidz. Odbiór odpadów dla terenów zamieszkałych realizowany jest raz w miesiącu. Wyjątkiem są osoby prowadzące działalność gospodarczą, dla których wywóz odpadów odbywa się z częstotliwością dwóch razy w miesiącu. Wiąże się to z koniecznością poniesienia dodatkowych kosztów. Na terenie nieruchomości zamieszkałych opłata dla odpadów segregowanych wynosi 9 zł na 1 osobę w rodzinie, a dla niesegregowanych 17 zł na 1 osobę w rodzinie. W odniesieniu do terenów niezamieszkałych, na których znajdują się domki letniskowe, lub innych nieruchomości wykorzystywanych na cele rekreacyjno-wypoczynkowe stosuje się opłaty ryczałtowe, które w przypadku odpadów zbieranych w sposób selektywny wynoszą 240 zł, a w przypadku odpadów zbieranych w sposób nieselektywny 360 zł. Niezależnie od liczby osób przebywających w tych nieruchomościach zachowywana jest ta sama stawka opłaty ryczałtowej.

Gmina Powidz ma dobrze rozwiniętą sieć infrastruktury drogowej. Najmniejszą długość (ok. 4 km) mają drogi wojewódzkie. Jest to krótki odcinek drogi

nr 262 (Kwieciszewo–Gębice–Orchowo–Smolniki Powidzkie–Anastazewo) przebiegającej w północno-wschodniej części gminy. Duży udział w ciągach komunikacyjnych gminy Powidz mają drogi powiatowe. Ich długość wynosi 28 km. Sieć drogową uzupełniają drogi gminne o długości około 50 km, a także drogi prywatne i gruntowe.

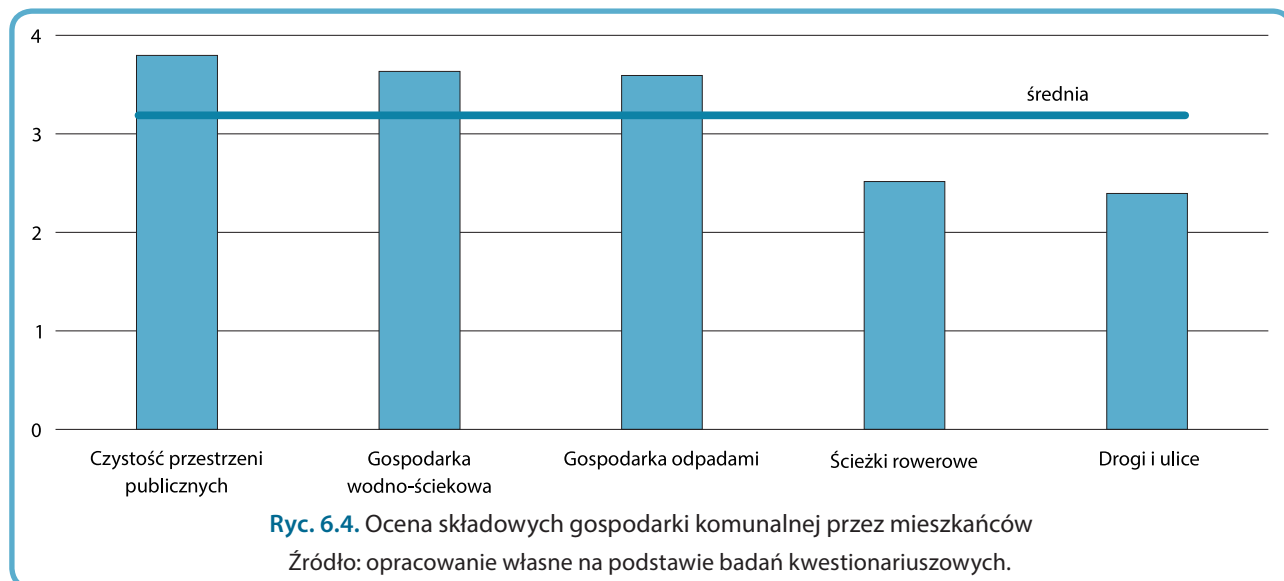
Droga wojewódzka jest w dobrym stanie technicznym. Najpilniejszej modernizacji wymagają drogi powiatowe relacji: Strzałkowo–Smolniki Powidzkie, Witkowo–Powidz oraz Wylatkowo–Przybrodzin. Ich stan jest zły lub bardzo zły. Drogi gminne charakteryzują się średnią jakością nawierzchni i wymagają niezbędnego remontu, głównie w okolicy rynku w Powidzu (ryc. 6.3).

W sierpniu 2015 r. swoją działalność zakończyła Gnieźnieńska Kolej Wąskotorowa. Jej trasa przebiegała z miejscowości Gniezno do wsi Ostrowo, częściowo wzdłuż Jeziora Powidzkiego, co czyniło ją atrakcyjną turystycznie. Ze względu na długi czas przejazdu, niewielką prędkość i wyeksploatowaną infrastrukturę kolejową przestała ona funkcjonować. Wyniki badań kwestionariuszowych przeprowadzonych wśród mieszkańców gminy wskazują, że kolejka wąskotorowa stanowiła potencjał dla rozwoju

Ryc. 6.3. Stan infrastruktury drogowej gminy Powidz w 2017 r.

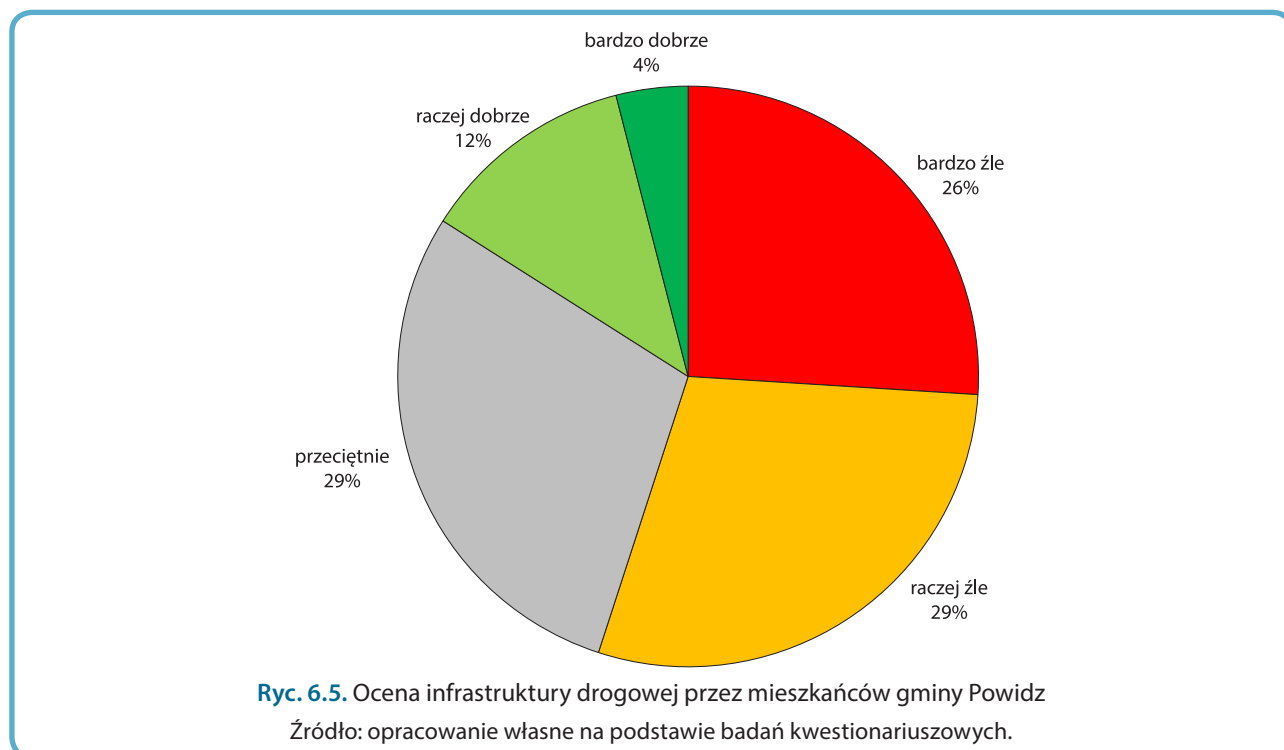
Źródło: opracowanie własne.

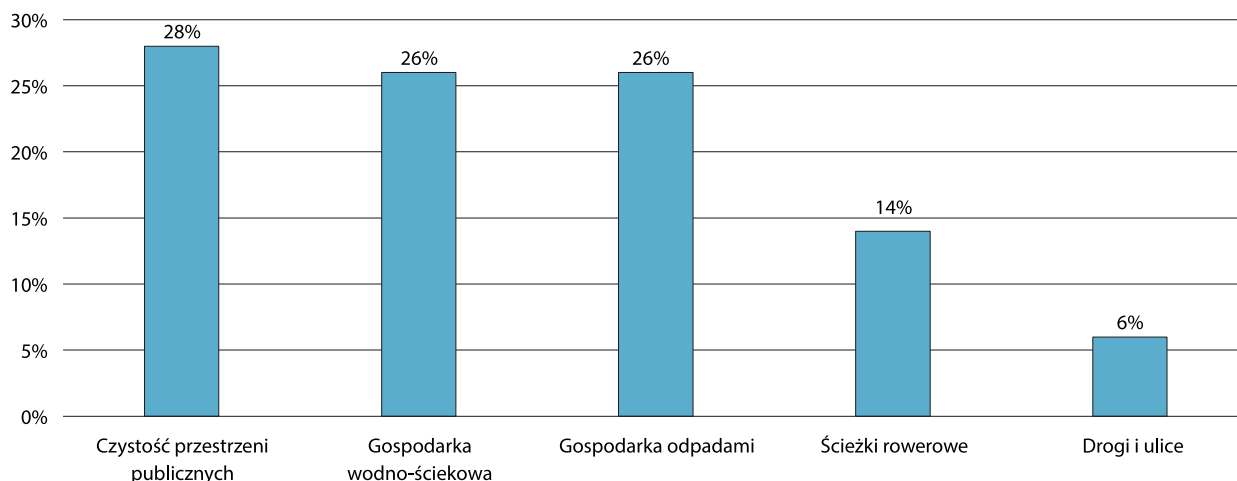

turystyki. Ponadto mieszkańcy uważają ją za element charakterystyczny dla tego obszaru. Przywrócenie ruchu na linii kolejki wąskotorowej jest poważnym wyzwaniem, którego koszt szacuje się na kilka lub kilkanaście milionów złotych. Dodatkową przeszkodą w przywróceniu ruchu na linii wąskotorowej są nieuregulowane kwestie własnościowe.

Mieszkańcy gminy Powidz w przeprowadzonym badaniu kwestionariuszowym oceniali funkcjonowanie: gospodarki wodno-ściekowej, gospodarki

odpadami, czystość przestrzeni publicznych, ścieżek rowerowych oraz dróg i ulic (ryc. 6.4). Średnia ocena gospodarki komunalnej i infrastruktury technicznej wynosi około 3,2. Jest to wynik powyżej wartości przeciętnej (3,0). Zdecydowanie najgorzej oceniana jest infrastruktura drogowa (średnia ocen: 2,39). Aż 26% mieszkańców określa jakość ciągów komunikacyjnych bardzo źle, a 29% raczej źle (ryc. 6.5). Negatywne opinie wiążą się ze złym stanem nawierzchni dróg, wąskimi ulicami, brakiem chodników (zwłaszcza

Ryc. 6.6. Najwyżej ocenione przez mieszkańców gminy Powidz składowe gospodarki komunalnej (udział ocen bardzo dobrych)

Źródło: opracowanie własne na podstawie badań kwestionariuszowych.

odcinek relacji Przybrodzin–Wylatkowo). Natomiast z dość pozytywnymi opiniami spotkała się ocena czystości przestrzeni publicznych, gospodarki wodno-ściekowej oraz gospodarki odpadami (ryc. 6.6). Jednym z najczęściej wskazywanych deficytów w zakresie infrastruktury technicznej jest także niewystarczająca długość ścieżek rowerowych (2,52). Respondenci podkreślali konieczność realizacji takich inwestycji. Ich zdaniem budowa ścieżek rowerowych wpłynęłaby korzystnie na rozwój zarówno sieci infrastruktury komunikacyjnej, jak i na popularyzację aktywnego sposobu spędzania czasu wolnego oraz rozwój turystyki.

6.2. Gospodarka przestrzenna

Dla gmin o bogatych walorach środowiska przyrodniczego i krajobrazu szczególnie ważne jest prowadzenie odpowiedzialnej polityki przestrzennej. Jej celem jest racjonalne zagospodarowanie obszaru poprzez właściwe użytkowanie przestrzeni, zapewniające utrzymanie ładu przestrzennego, które nie prowadzi do degradacji środowiska przyrodniczego.

Znaczące w tworzeniu gospodarki przestrzennej w skali lokalnej i regionalnej jest wyróżnienie podstawowych kierunków działania. Wśród zasadniczych celów wymienić należy:

- ukształtowanie pożądanego, społeczno-ekonomicznej struktury przestrzennej danego obszaru, która stanowi gwarancję maksymalnie korzystnego

rozwoju gospodarki oraz relatywnie najlepszych warunków życia mieszkańców,

- kształtowanie możliwie najbardziej funkcjonalnego układu osadniczego, który zapewni zaspokojenie podstawowych potrzeb społecznych i zagwarantuje dobrą dostępność przestrzenną placówek usługowych różnych kategorii,
- wprowadzenie modelu użytkowania terenów w sposób najbardziej efektywny i oszczędny,
- utrzymanie właściwych i korzystnych dla mieszkańców relacji społecznych, techniczno-ekonomicznych i ekologicznych, dążenie do ładu przestrzennego oraz zagwarantowanie funkcjonalności i estetyki danego obszaru,
- koordynowanie działań różnego rodzaju podmiotów gospodarczych, które ma prowadzić do maksymalizacji efektów ogólnospołecznych oraz łagodzenia występujących konfliktów pomiędzy mieszkańcami i podmiotami gospodarczymi (Parysek 2001). Realizowane przez samorządy cele i działania powinny mieć spójny charakter, w czym pomaga odpowiednio zorganizowany system planowania przestrzennego.

W wyniku transformacji politycznej i gospodarczej od 1989 r. znacznie zmienił się system planowania przestrzennego w Polsce. W miejsce obowiązującego scentralizowanego systemu planowania przestrzennego wprowadzono mechanizmy gospodarki rynkowej, a terenowe organy administracji państwowej

odpowiedzialne za planowanie przestrzenne zostały zastąpione przez struktury samorządu terytorialnego (Parysek 2001; Szczepańska 2011).

Wskutek reformy administracyjnej w 1999 r. wprowadzono trójstopniową strukturę samorządu terytorialnego, co wpłynęło również na kształt systemu planowania. Planowanie przestrzenne odbywa się na szczeblu krajowym, wojewódzkim i gminnym, natomiast powiaty mają w stosunku do nich charakter subsydiarny. Na szczeblu powiatowym mogą być prowadzone analizy i studia dotyczące zagospodarowania przestrzennego, jednak nie stanowią one sformalizowanych aktów prawa miejscowego ani aktu kierownictwa wewnętrznego (Niewiadomski 2002; Gaczek 2003).

Na szczeblu krajowym zasady polityki przestrzennej zostały określone w Koncepcji Przestrzennego Zagospodarowania Kraju (tab. 6.4). Dokument ten nie jest aktem prawa miejscowego. Wskazuje on zasady realizowania działalności człowieka w przestrzeni. Traktuje rozwój przestrzenny kraju w sposób kompleksowy.

Na poziomie regionalnym politykę przestrzenną kreuje plan zagospodarowania przestrzennego wybranego województwa. Stanowi on ogólną koncepcję zagospodarowania regionu, pełniąc funkcję koncepcyjną planowania, jest aktem planowania wewnętrznego (Parysek 2006).

Podstawowymi dokumentami kreującymi politykę przestrzenną gminy są: studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego oraz miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego. Studium stanowi zbiór wytycznych, które określają w sposób ogólny politykę przestrzenną i lokalne zasady zagospodarowania. Dokument ten nie jest aktem prawa miejscowego, dlatego też na jego podstawie nie mogą być wydawane decyzje administracyjne. Studium służy koordynacji ustaleń miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego (ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym⁹). Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego stanowi akt prawa miejscowego. Zarysowuje kierunki oraz określa przyszły kształt zagospodarowania przestrzennego gminy (Parysek 2006). Wskazuje przeznaczenie, warunki zagospodarowania i zabudowy terenu, a także rozmieszczenie inwestycji celu publicznego.

W gminie Powidz zasady prowadzenia gospodarki przestrzennej zostały określone przede wszystkim w: planie zagospodarowania przestrzennego województwa wielkopolskiego z dnia 26 kwietnia 2010 r. (uchwała nr XLVI/690/10 Sejmiku Województwa Wielkopolskiego), studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Powidz z dnia 8 kwietnia 1998 r. (uchwała nr XXVI/234/98, zmieniona uchwałami: XLI/268/06 z dnia 21 września 2006 r., XXVIII/170/13 z dnia 31 stycznia 2013 r. oraz XXXV/211/13 z dnia 4 października 2013 r.), miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego oraz decyzjach administracyjnych.

Plan zagospodarowania przestrzennego województwa wielkopolskiego podkreśla bogate walory przyrodnicze oraz rekreacyjne Jeziora Powidzkiego, które jest największym akwenem w województwie wielkopolskim. Dokument ten określa następujące kierunki rozwoju dla gminy Powidz:

- gazyfikację gminy poprzez budowę stacji wysokiego ciśnienia w rejonie Trzemeszna,
- modernizację lotniska Powidz jako infrastrukturę dla wzmocnienia sił NATO.

Kierunki rozwoju przestrzennego gminy zapisane są w studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Powidz, które zostało przyjęte w kwietniu 1998 r. Uchwalona we wrześniu 2006 r. zmiana studium dotyczyła ustalenia kierunków zagospodarowania dla siedmiu obszarów, w skład których wchodziły m.in.:

- obszar 1 (obręb Powidz): tereny rozwoju rekreacji,
- obszar 2 (obręb Przybrodzin): tereny rozwoju rekreacji,
- obszar 3 (obręb Ostrowo): tereny rozwoju rekreacji,
- obszar 4 (obręb Smolniki): tereny rozwoju rekreacji,
- obszar 5 (obręb Powidz): tereny rozwoju aktywizacji gospodarczej,
- obszar 6 (obręb Powidz): tereny rozwoju aktywizacji gospodarczej,
- obszar 7 (obręb Powidz): tereny rozwoju aktywizacji gospodarczej oraz tereny obiektów obsługi komunikacji samochodowej (ryc. 6.7).

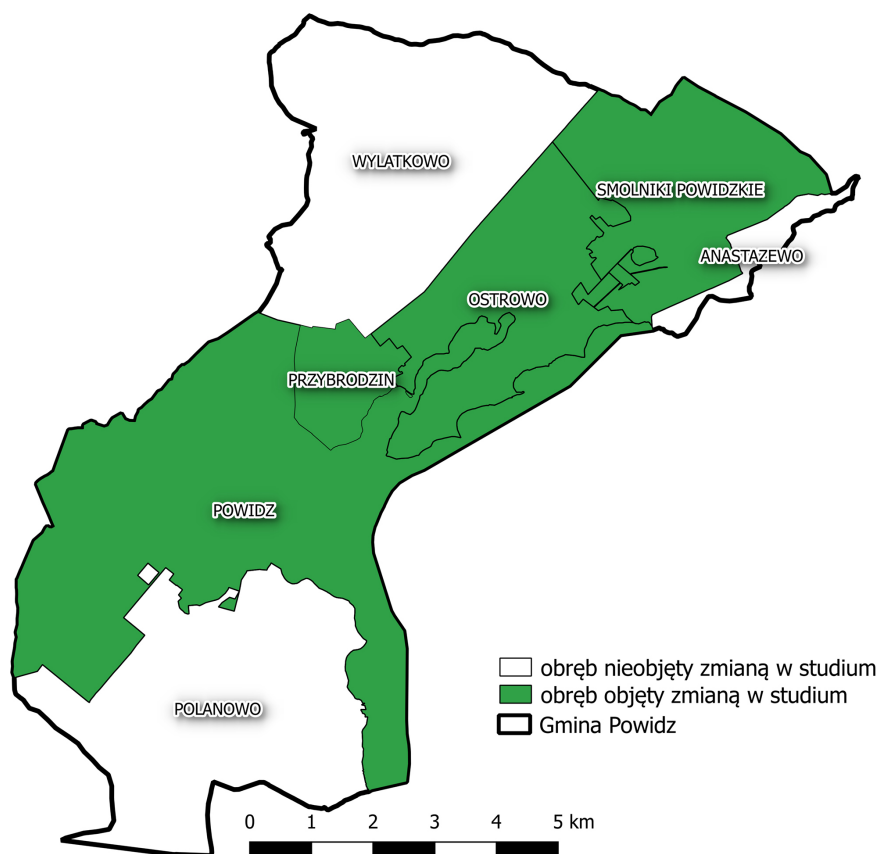
Kolejną zmianę studium przyjęto w styczniu 2013 r., która rozszerzyła zakres kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy. W październiku tego samego roku uchwalono następną zmianę tego

⁹ Tj. Dz.U. 2017, poz. 1073 z późn. zm.

Tabela 6.4. Opracowania planistyczne na różnych szczeblach podziału administracyjnego kraju

Poziom podziału administracyjnego	Rodzaj opracowania	Sporządzanie	Opiniowanie	Uzgadnianie	Przyjmowanie, uchwalanie
Kraj	Koncepcja Przestrzennego Zagospodarowania Kraju (KPZK)	minister właściwy ds. rozwoju regionalnego	Rada Ministrów, Państwowa Rada Gospodarki Przestrzennej, Główna Komisja Urbanistyczno-Architektoniczna		Sejm
	programy zadań rządowych	ministrowie i centralne organy administracji państwowej	sejmiki wojewódzkie	–	Rada Ministrów
Województwo	plan zagospodarowania przestrzennego województwa	organy samorządu województwa	minister właściwy ds. budownictwa, gospodarki przestrzennej i mieszkaniowej, organy gmin i powiatów, Wojewódzka Komisja Urbanistyczno-Architektoniczna (opiniuje)		sejmik województwa
	programy wojewódzkie	zarząd województwa	–	–	sejmik województwa
Powiat	analizy i studia z zakresu zagospodarowania przestrzennego powiatu	zarząd powiatu	–	–	rada powiatu
Gmina	studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy	wójt, burmistrz, prezydent miasta	starosta powiatowy, gminy sąsiednie, właściwe organy wojskowe oraz inne organy właściwe do opiniowania na podstawie przepisów szczególnych, Gminna Komisja Urbanistyczno-Architektoniczna	wojewoda, zarząd województwa	rada gminy
	miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego gminy	wójt, burmistrz, prezydent miasta	wójtowie, burmistrzowie gmin, albo prezydenci miast graniczących z obszarem objętym planem, Gminna Komisja Urbanistyczno-Architektoniczna	wojewoda, zarząd województwa, zarząd powiatu, właściwe zarządy dróg i organy wojskowe oraz inne organy właściwe do uzgodnień na podstawie przepisów szczególnych	rada gminy

Źródło: Kil (2011).

Ryc. 6.7. Obręby, które zostały objęte zmianą studium uchwaloną we wrześniu 2006 r.

Źródło: opracowanie własne na podstawie uchwały nr XLI/268/06 z dnia 21 września 2006 r.

dokumentu, a jego zapisy objęły zmiany w zakresie wcześniej ustalonych kierunków zagospodarowania przestrzennego. Polityka przestrzenna wynikająca ze studium określa następujące kierunki rozwoju:

- istniejące obiekty i urządzenia sportowe należy utrzymać, sukcesywnie modernizować i rozbudować oraz likwidować towarzyszące im bariery architektoniczne,
- należy dążyć do uporządkowania i zakomponowania terenu zielenią wraz z elementami małej architektury, powierzchniami utwardzonymi oraz oświetleniem, w oparciu o całościowy projekt,
- teren usług sportu i rekreacji służyć będzie przede wszystkim okolicznym mieszkańcom, a sposób zagospodarowania należy dostosować do indywidualnych, lokalnych potrzeb,
- dopuszcza się łączenie funkcji sportowo-rekreacyjnej z innymi usługami, z wyłączeniem funkcji negatywnie oddziałujących na środowisko,
- eksploatacja kruszywa naturalnego w zakresie określonym w koncesjach na wydobycie,
- tereny eksploatacji należy zagospodarować zielenią, tak aby zminimalizować uciążliwości pochodzące z tego terenu, poprawić walory krajobrazowe oraz podkreślić strukturę przestrzenną i podziały funkcjonalne,
- należy zachować odpowiednie szerokości pasów ochrony od terenów znajdujących się poza obszarem zmiany studium,
- należy zachować odpowiednią odległość wyrobiska od pasa drogowego w celu utrzymania stabilności korpusu drogowego,
- maksymalne nachylenie skarp wykopów powinno zapewniać stateczność i ograniczenie procesów erozyjnych,
- po zakończeniu eksploatacji teren należy zrekultywować.

Tabela 6.5. Miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego (mpzp) w gminie Powidz

	Gmina Powidz	Średnia dla grupy porównawczej
Obowiązujące mpzp [szt.]	37	5
Powierzchnia objęta mpzp [ha]	116	176
Powierzchnia gruntów rolnych, dla których zmieniono w mpzp przeznaczenie na cele nierolnicze [ha]	116	76
Powierzchnia gruntów leśnych, dla których zmieniono w mpzp przeznaczenie na cele nieleśne [ha]	0	3
Udział powierzchni mpzp w powierzchni gminy ogółem [%]	1,4	1,7
Średnia powierzchnia przypadająca na jeden mpzp [ha]	3,1	35,2

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych BIP gminy Powidz oraz GUS.

Pod koniec maja 2017 r. ogłoszono przystąpienie do sporządzenia zmiany studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Powidz (uchwała nr XXVII/170/16 z dnia 24 listopada 2016 r.).

Podstawowym instrumentem realizacji polityki przestrzennej gminy jest plan miejscowy. Jego celem jest ustalenie przeznaczenia obszaru, a także określenie sposobów jego zagospodarowania i zabudowy.

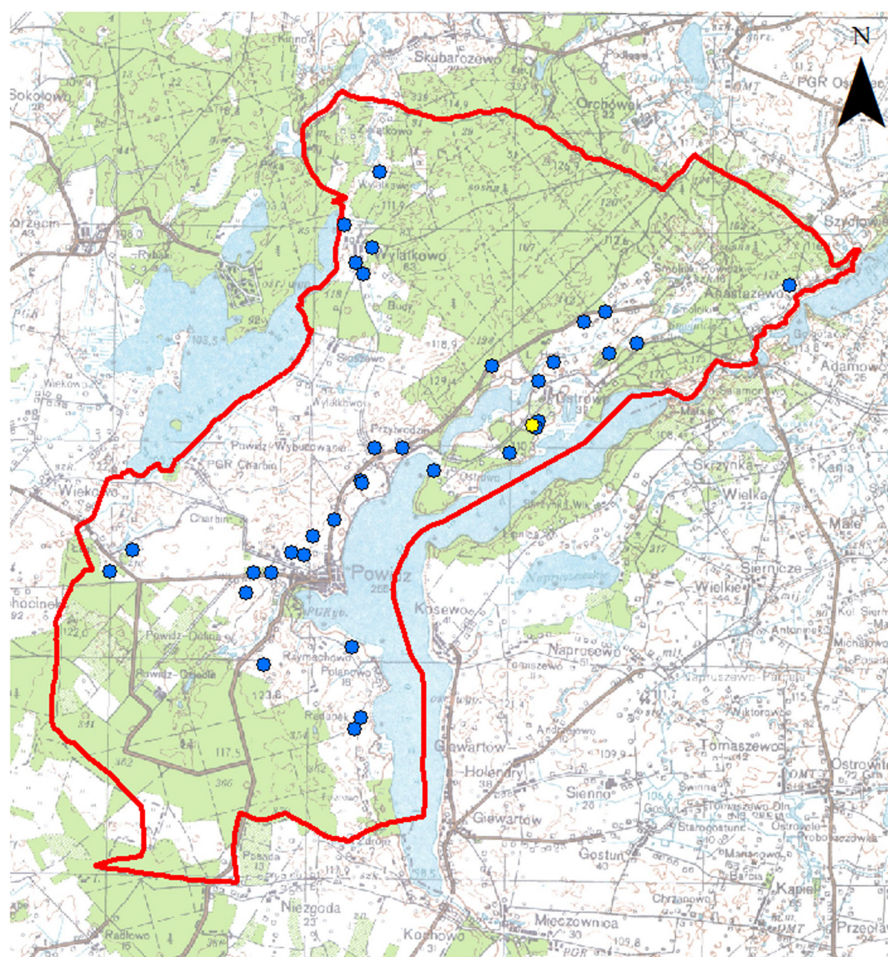
W gminie Powidz obowiązują w sumie 37 planów miejscowych (tab. 6.5). Obejmują one 116 ha, co stanowi niemal 1,5% powierzchni gminy. Dla porównania średnia liczba obowiązujących planów dla gmin grupy referencyjnej, porządkujących zagospodarowanie przestrzenne, wynosi pięć i obejmują one średnio 1,66% powierzchni gminy (ok. 176 ha). Można zauważyć, że akty prawa miejscowego w gminie Powidz są uchwalane dla obszarów o stosunkowo niewielkiej powierzchni (średnio na jeden plan miejscowy przypada 3 ha, podczas gdy w gminach porównawczych ponad 35 ha). Wiąże się to z tym, że zakres przestrzenny uchwalonych planów w gminie Powidz często obejmował pojedyncze działki.

W drugiej połowie maja 2017 r. przystąpiono do sporządzenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego terenu miejscowości Ostrowo. Plan ten znajduje się w opracowaniu i swoją powierzchnią obejmuje jedną działkę o stosunkowo niewielkiej powierzchni.

Rozkład przestrzenny uchwalonych i opracowywanych planów miejscowych wykazuje pewne prawidłowości (ryc. 6.8). Największa koncentracja planów

miejscowych występuje wzdłuż linii brzegowej jezior, co może być związane z dużą presją ze strony właścicieli zmierzającą do ich zagospodarowania i ochrony przed kolejnymi inwestycjami. Tereny objęte planami najczęściej przeznaczone są pod zabudowę lotniskową.

Niewielki udział powierzchni gminy Powidz pokrytej miejscowymi planami zagospodarowania przestrzennego prowadzi do stosunkowo dużej liczby wydawanych decyzji administracyjnych, dotyczących warunków zabudowy oraz lokalizacji inwestycji celu publicznego. Liczba wydanych decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego w gminie Powidz jest znacznie wyższa od średniej liczby decyzji wydanych w gminach referencyjnych (tab. 6.6). Podobnie jest w przypadku decyzji o warunkach zabudowy (tab. 6.7). W porównaniu do wartości uśrednionych dla ośmiu gmin zauważyć można, że wartości te znacznie od siebie odbiegają (nawet ponad czterokrotnie, w przypadku roku 2015). Sytuacja ta może być spowodowana faktem niskiego pokrycia obszaru gminy miejscowymi planami zagospodarowania przestrzennego. W latach 2009–2015 w gminie Powidz wydano łącznie 595 decyzji o warunkach zabudowy. W analizowanym okresie liczba wydanych decyzji utrzymywała się na podobnym poziomie. Znaczny spadek odnotowano w 2011 r., kiedy to wydanych zostało jedynie 56 decyzji, co prawdopodobnie jest wywołane zmniejszeniem zainteresowania inwestowaniem w nieruchomości prywatne (może to być następstwo kryzysu gospodarczego z 2008 r., w wyniku którego

- obowiązujące plany miejscowe
- plany miejscowe w opracowaniu
- granica administracyjna gminy Powidz

0 2 4 km

Ryc. 6.8. Przestrzenny rozkład miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego gminy Powidz (stan na czerwiec 2017 r.)

Źródło: opracowanie własne na podstawie mapy topograficznej z geoportal.gov.pl oraz danych udostępnionych przez Urząd Gminy Powidz.

Tabela 6.6. Liczba decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego wydanych w gminie Powidz oraz średnia w grupie porównawczej w latach 2009–2015

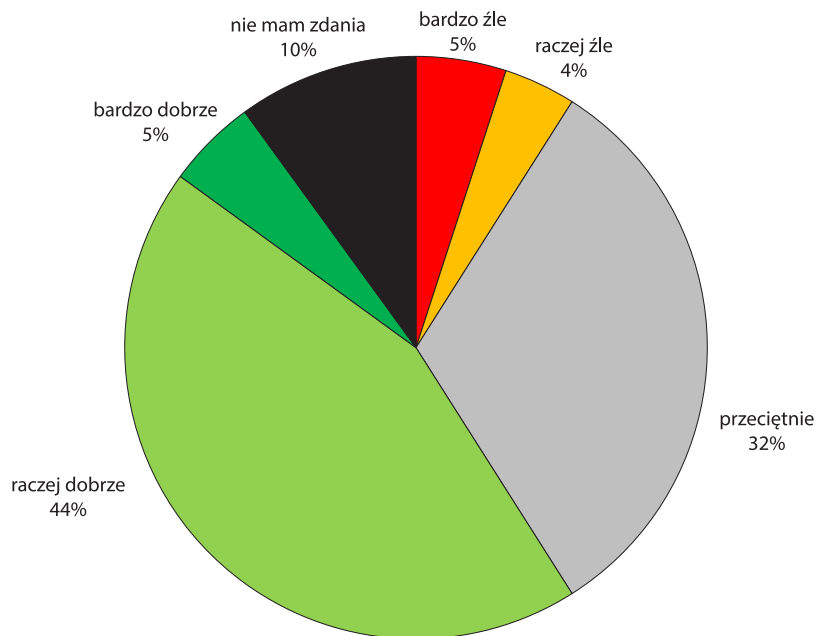
Gmina	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Powidz	5	10	4	8	8	9	6
Średnia	2	3	5	3	2	3	3

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych UG Powidz i GUS.

Tabela 6.7. Liczba decyzji o warunkach zabudowy wydanych w gminie Powidz oraz średnia w grupie porównawczej w latach 2009–2015

Gmina	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Powidz	97	85	56	93	63	88	113
Średnia	22	28	29	24	25	26	24

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS.

Ryc. 6.9. Ocena ładu przestrzennego w gminie Powidz w świetle opinii mieszkańców

Źródło: opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych ankiet.

na rynku nieruchomości wystąpił spadek cen oraz liczby transakcji).

Ważnym aspektem związanym z gospodarką przestrzenną jest ład przestrzenny, o którego ocenę poproszone zostały osoby ankietowane. Blisko połowa ankietowanych (48%) ocenia ten aspekt

jako raczej dobry lub bardzo dobry. 31% respondentów uznało, że poziom ładu przestrzennego gminy Powidz jest przeciętny, a jedynie 9% ankietowanych oceniło ten aspekt negatywnie. 12% ankietowanych nie udzieliło odpowiedzi na powyższe pytanie (ryc. 6.9). Średnia ocen ładu przestrzennego dla gminy Powidz wynosi 3,45 (tab. 6.8).

Przyglądając się poszczególnym średnim ocenom ładu przestrzennego dla każdego z sołectw, zauważyć można, że został on oceniony najniżej przez mieszkańców sołectwa Ostrowo (1,7). Najwyższe wartości osiągnęły natomiast sołectwa Polanowo i Smolniki Powidzkie, otrzymując odpowiednio średnią ocenę 4 i 4,5. Należy jednak zwrócić uwagę, że ze względu na niską liczbę osób, wśród których przeprowadzono badanie ankietowe na terenie obu sołectw, wyniki te mogą być obciążone błędem.

Tabela 6.8. Średnia ocena ładu przestrzennego gminy Powidz oraz poszczególnych sołectw

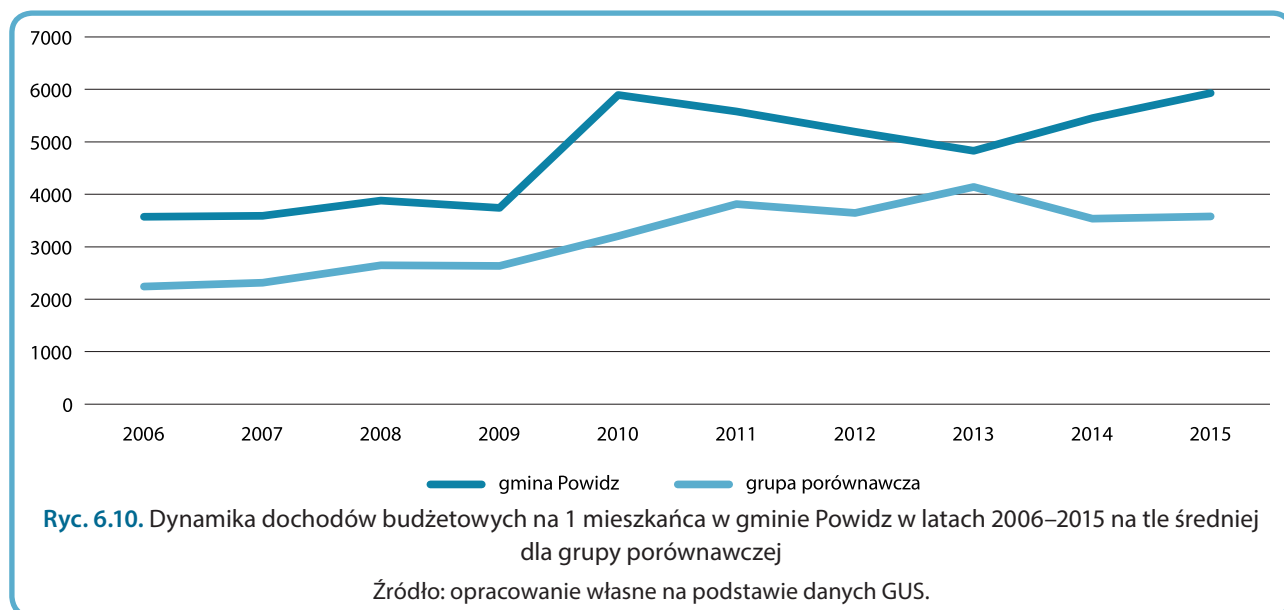
Sołectwo	Wartość średnia
Polanowo	4,5*
Smolniki Powidzkie	4,0*
Anastazewo	3,7
Wylatkowo	3,6
Przybrodzin	3,6
Charbin	3,5
Powidz	3,5
Inne	3,4
Ostrowo	1,7
Gmina Powidz	3,45

*dane mogą być obciążone błędem ze względu na fakt, że w badaniu kwestionariuszowym wzięły udział po 2 osoby

Źródło: opracowanie własne na podstawie badań kwestionariuszowych.

6.3. Sytuacja finansowa

Kluczowym czynnikiem wpływającym na zrównoważony rozwój społeczno-gospodarczy każdej gminy jest system finansów publicznych. Pełni on rolę fundamentalnego instrumentu, który pozwala zaspokoić podstawowe potrzeby mieszkańców. Formułowanie celów rozwojowych, a przede wszystkim ich późniejsza realizacja w dużej mierze determinowane

są poprzez finansowe możliwości danej jednostki samorządowej. Efektywność funkcjonowania samorządu warunkuje stabilność sytuacji finansowej, czyli przede wszystkim utrzymywanie równowagi między dochodami jednostki a jej wydatkami. Pojęcie sytuacji finansowej samorządu jest jednak pojęciem dość złożonym, a jej opis stanowi często subiektywną ocenę sytuacji społeczno-gospodarczej jednostki. Ze względu na trudność jednoznacznego określenia sytuacji finansowej samorządu Swianiewicz (2004) wyróżnił dwa podejścia do jej zobiektywizowania. Pierwszym sposobem określenia sytuacji finansowej jest zwrócenie uwagi na zmianę wysokości dochodów w porównaniu z zakresem (wartością) realizowanych zadań, co pozwala wskazać tendencję poprawy bądź pogorszenia stanu finansów. Druga metoda jasno definiuje sytuację finansową jako dobrą lub złą z uwagi na nadwyżkę bądź deficyt budżetu bieżącego.

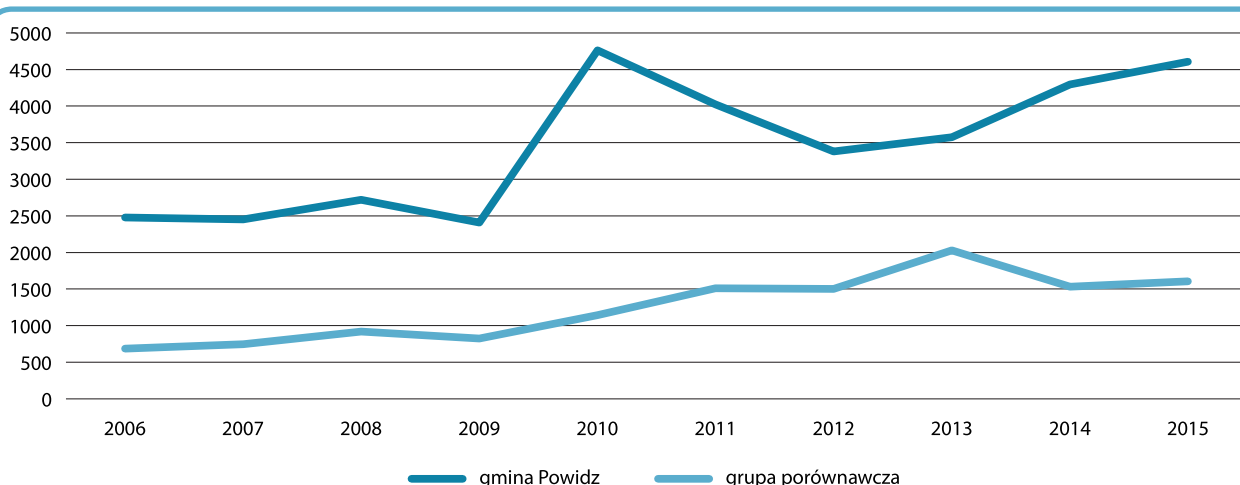
W celu diagnozy sytuacji finansowej gminy Powidz przeprowadzone zostały analizy określające stan:

- dochodów ogółem,
- dochodów własnych,
- dochodów z tytułu podatku od nieruchomości,
- dochodów z tytułu podatku PIT,
- wydatków majątkowych inwestycyjnych,
- salda dochodów i wydatków budżetowych,
- udziału zobowiązań (zadłużenie gminy).

Dochody ogółem gminy Powidz w 2015 r. wyniosły nieco ponad 13,5 mln zł, co w przeliczeniu

na 1 mieszkańca pozwoliło uzyskać kwotę około 4,5 tys. zł – jest to ponad 80-procentowy wzrost w porównaniu z rokiem 2006. Obserwując dynamikę wysokości dochodów budżetowych w odniesieniu do liczby mieszkańców (ryc. 6.10) na przestrzeni ostatniej dekady (2006–2015), zarejestrować można tendencję wzrostową. Gwałtowny skok nastąpił w roku 2010 i w latach 2014–2015. W zestawieniu z wynikami średniej dla grupy porównawczej dochody w gminie Powidz są wyraźnie wyższe i w odróżnieniu od gmin z grupy referencyjnej w ostatnich latach wzrastają.

W przypadku wysokości dochodów własnych gminy w relacji do liczby mieszkańców, podobnie jak przy dochodach budżetowych, dynamika zorientowana jest na wzrost. Różnice między badaną jednostką a grupą referencyjną są wyższe niż zidentyfikowane różnice po stronie dochodowej budżetów. Obie analizy wykazują podobne tendencje rozwojowe, jednak w zestawieniu z grupą porównawczą gmina Powidz odnotowuje zdecydowanie wyższe wartości dochodów własnych, co wskazuje na szybszy i dynamiczniejszy rozwój, czego wskaźnikiem jest osiągnięcie 86-procentowego wzrostu dochodów własnych w ciągu ostatnich 10 lat. Największy skok dochodów własnych miał miejsce w roku 2010, kiedy to dochód własny na 1 mieszkańca wyniósł blisko 4,8 tys. zł – wzrost o 97,4%. Według zebranych informacji sytuacja ta miała bezpośredni związek ze znacznymi wpływami uzyskanymi z jednorazowej wycinki drzew na terenie gminy Powidz (ryc. 6.11).

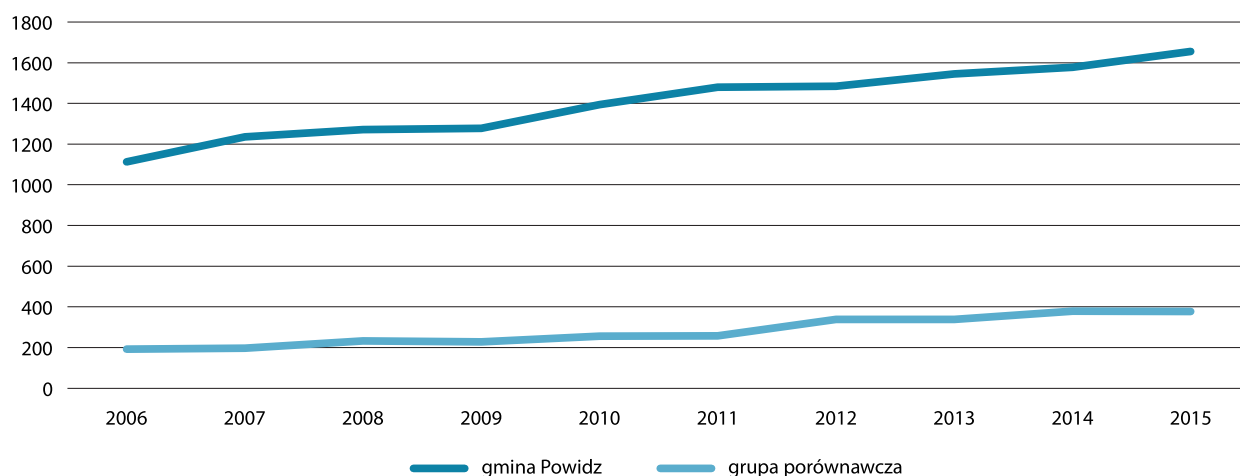
Ryc. 6.11. Dynamika dochodów własnych na 1 mieszkańca gminy Powidz w latach 2006–2015 na tle średniej dla grupy porównawczej

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS.

Według zebranych danych najważniejszym źródłem dochodów budżetowych gminy Powidz jest podatek od nieruchomości. Dochody z tego tytułu w relacji do liczby mieszkańców (ryc. 6.12) w latach 2006–2015 wzrosły o blisko 550 zł, co stanowiło 49-procentowy wzrost. W przypadku grupy referencyjnej średni wzrost przychodu w tym samym okresie wyniósł jedynie 184 zł. Dynamika dochodów z tytułu podatku od nieruchomości na 1 mieszkańca jest analizą wykazującą największą rozbieżność między gminą Powidz a gminami porównawczymi – różnica wysokości przychodów w 2015 r. wyniosła blisko 1280 zł.

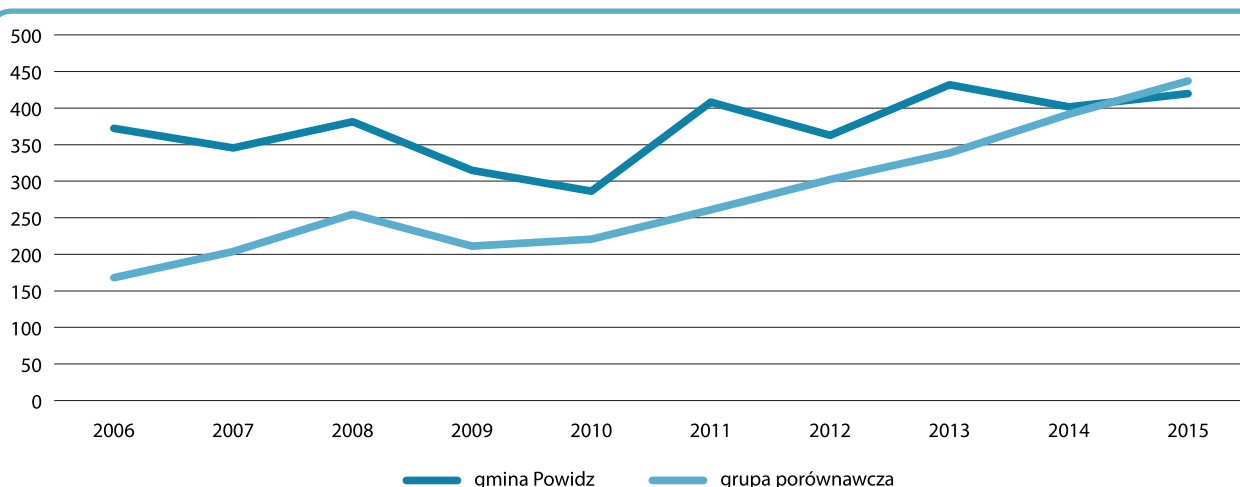
Kolejnym istotnym źródłem dochodów dla gminy są wpływy z tytułu udziału w podatku dochodowym od osób fizycznych (ryc. 6.13). Dynamika tych dochodów w latach 2006–2015 na tle średniej dla grupy porównawczej jest rosnąca, jednak nie jest to wzrost jednostajny. Znaczne spadki wartości zostały odnotowane w latach 2009, 2010 i 2012. Najwyższą wartość zidentyfikowano w roku 2013 – była to kwota 432 zł na 1 mieszkańca, zaś najniższą w 2010 – 286 zł w przeliczeniu na 1 mieszkańca.

Wydatki majątkowe inwestycyjne ponoszone przez gminę są znacznie wyższe niż średnia kwota

Ryc. 6.12. Dynamika dochodów z tytułu podatku od nieruchomości na 1 mieszkańca w gminie Powidz w latach 2006–2015 na tle średniej dla grupy porównawczej

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS.

Ryc. 6.13. Dynamika dochodów z tytułu podatku PIT na 1 mieszkańca w gminie Powidz w latach 2006–2015 na tle średniej dla grupy porównawczej

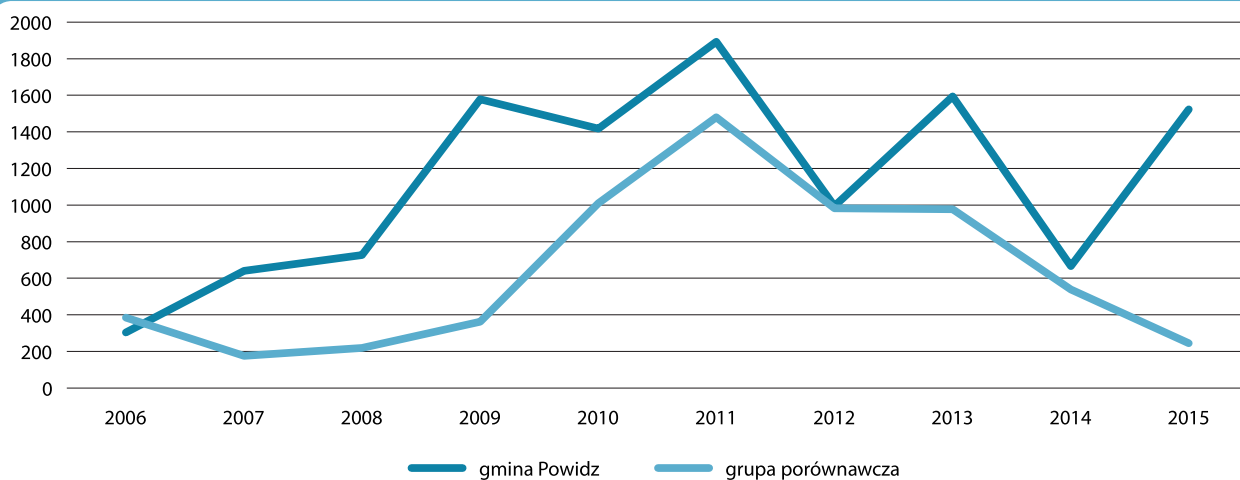
Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS.

wydatków gmin z grupy porównawczej (ryc. 6.14). Zauważyć można zdecydowany wzrost realizowanych inwestycji po roku 2008. W okresie 2006–2015 w gminie Powidz wydatki te wzrosły pięciokrotnie, z 304 zł w 2006 r. do 1523 zł w 2015 (w przeliczeniu na 1 mieszkańca). Największe inwestycje realizowane były w latach 2009, 2011, 2013 i 2015, natomiast te relatywnie małe zostały przeprowadzone w latach 2006–2008 oraz w roku 2012 i 2014.

W okresie objętym analizą (2006–2015) wzrastały zarówno dochody, jak i wydatki budżetowe gminy. W 2015 r. odnotowano dodatni bilans dochodów i wydatków, który wyniósł około 71 tys. zł.

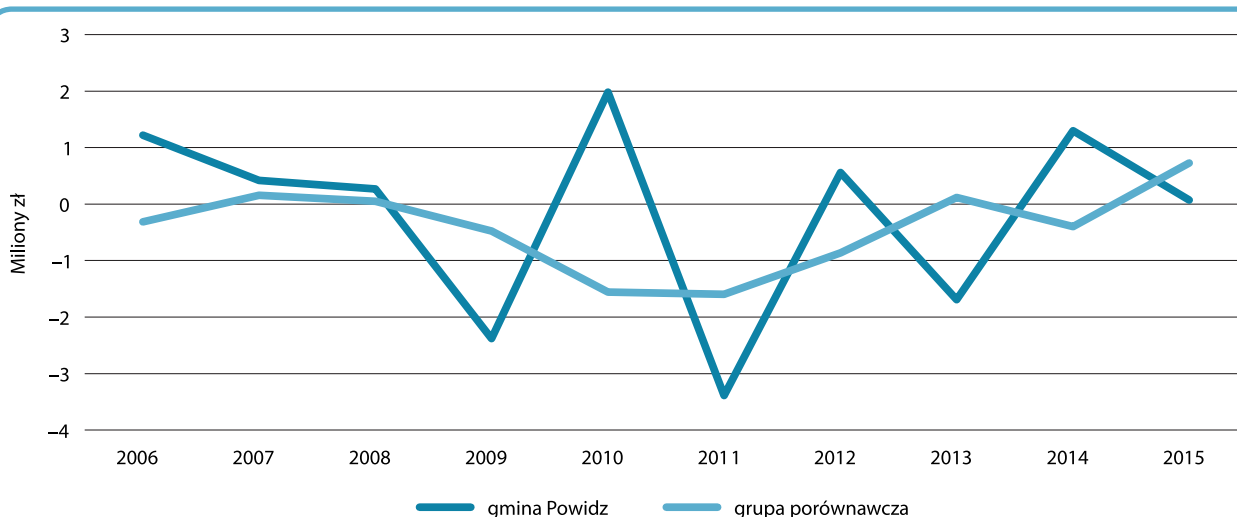
Najniższe – ujemne – salda budżetowe wystąpiły w latach 2009, 2011 oraz 2013, co związane było z wysokimi wydatkami inwestycyjnym na terenie gminy (ryc. 6.15).

W celu diagnozy sytuacji finansowej gminy Powidz przeprowadzono analizę poziomu zadłużenia tej gminy, która wykazała dużo niższą wysokość zobowiązań niż w przypadku gmin z grupy referencyjnej. Największa wartość zadłużenia osiągnięta została w 2013 r. – 1833 zł w relacji na 1 mieszkańca, co było jednak relatywnie niską wartością w porównaniu do średniego zadłużenia dla grupy porównawczej, które w tym samym roku wyniosło 2784 zł na 1 mieszkańca

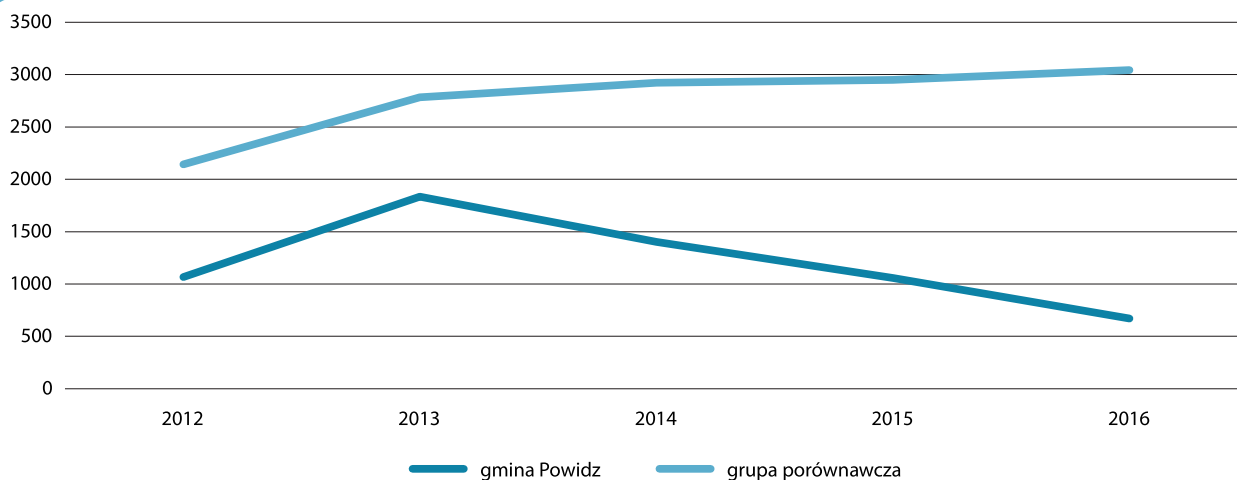
Ryc. 6.14. Dynamika wydatków majątkowych inwestycyjnych na 1 mieszkańca w gminie Powidz w latach 2006–2015 na tle średniej dla grupy porównawczej

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS.

Ryc. 6.15. Saldo budżetowe gminy Powidz w latach 2006–2015 na tle średniej dla grupy porównawczej

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS.

Ryc. 6.16. Dynamika poziomu zadłużenia na 1 mieszkańca w gminie Powidz w latach 2012–2016 na tle średniej dla grupy porównawczej

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Ministerstwa Finansów (www.mf.gov.pl; dostęp: 7.06. 2017).

(ryc. 6.16). Po 2013 r. zaobserwować można stały spadek zadłużenia gminy Powidz, przy jednoczesnym wzroście zadłużenia dla gmin z grupy porównawczej. Na przełomie lat 2013–2015 poziom zadłużenia obniżył się o 36,6%.

Spadek zaciągniętych zobowiązań wraz ze stale rosnącymi dochodami gminy, przy bardzo wysokim poziomie dochodów własnych (głównie z podatku

od nieruchomości), uznać należy za ustawicznie poprawiającą się sytuację finansową gminy. Jest to pozytywna prognoza rozwojowa na najbliższe lata, która pozwoli zrealizować projektowane cele i zadania, zapewniając tym samym dynamiczny rozwój społeczno-gospodarczy jednostki samorządowej oraz gwarantując należyty poziom życia mieszkańcom gminy w dalszej perspektywie czasowej.

Bartłomiej Kołsut

Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu

Łukasz Gromala, Natalia Perlińska, Weronika Rzanna

Studenci WNGiG UAM

7. Syntetyczna ocena czynników rozwoju gminy Powidz

Określone na wstępie *a priori* czynniki rozwoju gminy Powidz podlegały ocenie z wykorzystaniem opisanych wcześniej metod i technik badawczych. W niniejszym rozdziale ocena ta zostanie podsumowana poprzez 1) identyfikację subiektywnego postrzegania znaczenia poszczególnych czynników rozwoju przez różne grupy lokalnych interesariuszy oraz 2) syntezę ustaleń szczegółowych, dokonanych zarówno w formie badań społecznych, jak i tzw. zewnętrznych analiz ilościowych i jakościowych zrealizowanych przez zespół badawczy. W ten sposób zostaną wyodrębnione kluczowe mocne, słabe strony oraz szanse i zagrożenia, jakie stoją przed gminą Powidz w perspektywie najbliższych kilku-kilkunastu lat. Tak sporządzona synteza oceny czynników rozwoju gminy była punktem wyjścia do dokonania wyborów strategicznych i określenia głównych kierunków rozwoju gminy, sformułowanych w wizji, celach i projektach.

Identyfikacja subiektywnego postrzegania roli poszczególnych czynników rozwoju została dokonana przy wykorzystaniu metod i technik socjologicznych (badania terenowe, wywiady kwestionariuszowe i indywidualne wywiady pogłębione). Wyniki analiz zostaną przedstawione w ramach poszczególnych grup interesariuszy. Grupa mieszkańców gminy mogła wypowiedzieć swoje uwagi i refleksje w wywiadach kwestionariuszowych. Ich przebieg,

sposób doboru i wielkość próby przedstawiono w rozdziale „Metodologia i zakres badań nad czynnikami i kierunkami rozwoju gminy Powidz”. W kolejnych rozdziałach zostały przedstawione wybrane, szczegółowe wyniki analiz. Natomiast przedmiotem niniejszego opracowania jest podsumowanie auto-diagnozy i oceny poszczególnych czynników w rozwoju gminy Powidz dokonanej przez mieszkańców i pozostałe grupy lokalnych interesariuszy.

7.1. Ocena czynników rozwoju dokonana przez mieszkańców gminy Powidz

Syntetyczna ocena poszczególnych czynników dokonana przez mieszkańców gminy Powidz została przedstawiona w tabeli 7.1. Mieszkańcy dość jednoznacznie uznali, że największym lokalnym zasobem oraz kluczowym czynnikiem rozwoju gminy są zasoby i walory środowiska przyrodniczego (syntetyczna ocena: 4,44). Przewaga tego elementu nad kolejnym jest bardzo duża i wynosi ponad 0,5. Bardzo wysokie oceny miejscowej przyrody dominowały w zasadzie we wszystkich grupach wiekowych i były dość zbieżne (od 4,32 w grupie wieku 18–30 do 4,51 w grupie wieku 51–60 lat). Pokazuje to dość jednoznacznie, jaki jest główny i dość powszechnie

podzielany lokalny zasób. Warto dodać, że wśród zasobów przyrodniczych szczególnie dobrze oceniane było Jezioro Powidzkie oraz krajobraz.

Drugim najlepiej ocenianym przez mieszkańców gminy Powidz lokalnym czynnikiem rozwoju jest turystyka i baza wojskowa, czyli dwie specyficzne okoliczności dopasowane do charakteru gminy

(średnia ocena na poziomie 3,93). Zagadnienia związane z turystyką były podczas badań dość często związane ze środowiskiem przyrodniczym, które zostało uznane za kluczowy zasób gospodarczy przyciągający do gminy turystów (ocena 4,44). Różnice w ocenie tych dwóch czynników wynikają najpewniej ze stosunkowo niskiego poziomu wykorzystania

Tabela 7.1. Ocena czynników rozwoju gminy Powidz dokonana przez mieszkańców

Wybrane czynniki rozwoju	Opis czynników rozwoju	Syntetyczna ocena mieszkańców gminy Powidz
Zasoby i walory środowiska przyrodniczego	<ul style="list-style-type: none"> - struktura użytkowania ziemi - główne zasoby przyrodnicze gminy - formy ochrony przyrody i ich znaczenie dla zachowania odpowiedniej jakości środowiska - możliwości gospodarczego wykorzystania zasobów i walorów środowiska przyrodniczego 	4,44
Turystyka i baza wojskowa	<ul style="list-style-type: none"> - infrastruktura turystyczna - ruch turystyczny - walory i zasoby turystyczne - efekty mnożnikowe lokalizacji baz wojskowych - ocena potencjału baz wojskowych dokonana przez mieszkańców 	3,93
Edukacja, kultura i aktywność społeczna	<ul style="list-style-type: none"> - bilans dochodów i wydatków na edukację - zmiany liczby uczniów i wielkości oddziałów - infrastruktura przedszkolna i edukacyjna - wyniki edukacyjne - działalność kulturalna - poziom aktywności mieszkańców 	3,92
Gospodarka przestrzenna	<ul style="list-style-type: none"> - uwarunkowania planowania przestrzennego w Polsce - polityka planistyczna gminy - ocena ład przestrzennego 	3,63
Demografia	<ul style="list-style-type: none"> - przyrost naturalny i saldo migracji - struktura ludności 	3,30
Gospodarka komunalna i infrastruktura techniczna	<ul style="list-style-type: none"> - dostępność do infrastruktury sieciowej - ceny na rynku usług wodno-kanalizacyjnych - stan infrastruktury drogowej - system gospodarowania odpadami komunalnymi 	3,28
Położenie geograficzne i dostępność transportowa	<ul style="list-style-type: none"> - odległość od głównych centrów i pasm rozwojowych - rola gminy Powidz w strukturze terytorialno-administracyjnej powiatu i województwa - dostępność czasowa do regionalnych i subregionalnych ośrodków miejskich 	3,27
Przedsiębiorczość i rynek pracy	<ul style="list-style-type: none"> - poziom przedsiębiorczości - struktura rodzajowa i wielkościowa gospodarki - popyt na pracę i podaż pracy - poziom bezrobocia - bilans lokalnego rynku pracy 	3,13

Źródło: opracowanie własne na podstawie wywiadów kwestionariuszowych.

zasobów przyrodniczych w sensie wartości dodanej dla sektora turystyki w lokalnej gospodarce, a także z nieco niżej ocenianego drugiego specyficznego czynnika, czyli polskiej i amerykańskiej jednostki wojskowej (składowa „wojskowa” tego czynnika oceniana była na 3,68, a składowa „turystyka” na 4,08). Mieszkańcy oceniający czynnik „turystyka i baza wojskowa” byli dość zgodni – odchylenie standardowe dla ocen wynosi około 0,05, przy wartości 0,06 w przypadku czynnika „środowisko przyrodnicze”. Z kolei oceny w poszczególnych grupach wiekowych kształtują się na poziomie od 3,88 w grupie wiekowej 41–50 lat do 4,03 w najstarszej grupie wiekowej, powyżej 60 lat.

Trzeci najlepiej oceniany czynnik rozwoju to „edukacja, kultura i aktywność społeczna”, czyli główne składowe kapitału ludzkiego i kapitału społecznego. Średnia ocen w przypadku tego czynnika kształtuje się na poziomie 3,92, a więc tylko nieznacznie różni się od czynnika turystyki i bazy wojskowej. Nieco większe jednak w tym wypadku jest wewnętrzne zróżnicowanie ocen (odchylenie standardowe na poziomie 0,09). Oceny w poszczególnych grupach kształtują się od 3,80 w grupie wiekowej 41–50 lat do 4,01 w grupie 51–60 i 4,00 w grupie najstarszej, powyżej 60 lat. Wpływ na taki rozrzut ocen może mieć uczestnictwo osób starszych w życiu społecznym wspólnoty (znacznie częstsze niż w przypadku grup wiekowych, które na ogół są w większym stopniu aktywne zawodowo). Spośród trzech składowych tego czynnika najlepiej oceniane są edukacja (4,03) i kultura (4,03), nieco gorzej aktywność społeczna (3,69), którą zdecydowanie najlepiej oceniają osoby najstarsze, powyżej 60 roku życia. Pokazuje to zatem deficyt w aktywności i samoorganizacji społecznej, szczególnie wyrażnie wskazywany przez osoby aktywne zawodowo (najbardziej krytycznie w tej kwestii wypowiedzieli się mieszkańcy w grupie 41–50 lat).

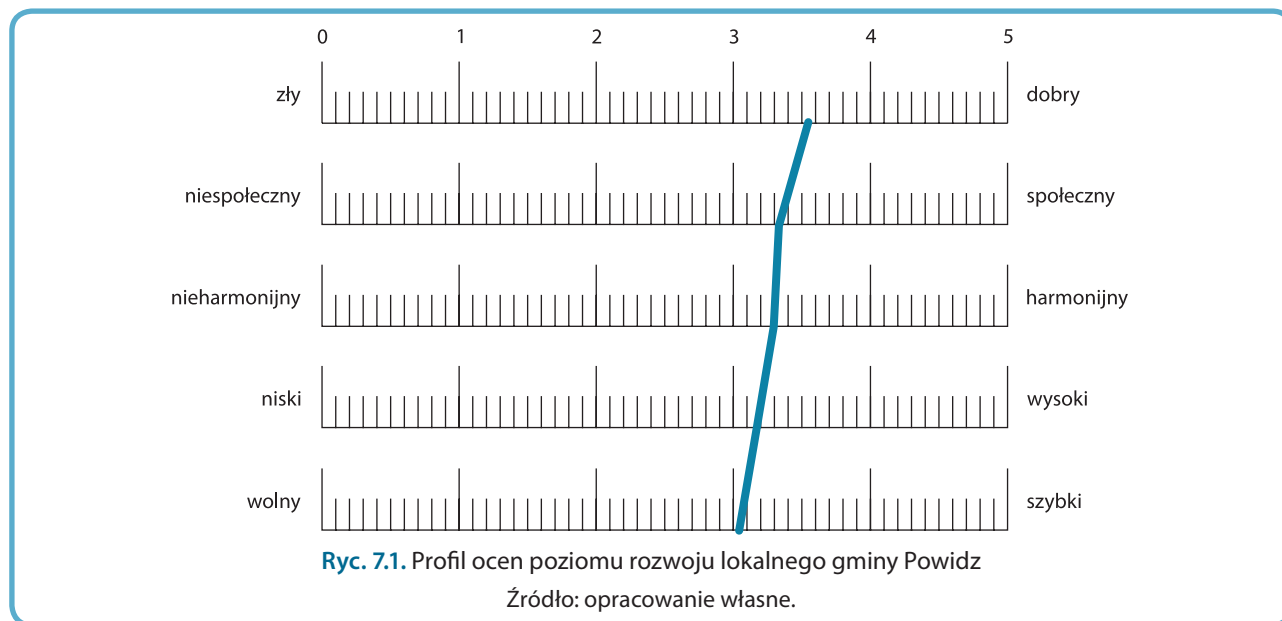
Znacznie niżej oceniany jest kolejny czynnik, tj. „gospodarka przestrzenna” (3,63). Wpływ na to miał z pewnością dość krytyczny stosunek mieszkańców do stanu ładu przestrzennego w gminie, szczególnie wśród najmłodszych respondentów w grupie 18–30 lat (3,47). W pozostałych grupach wiekowych oceny stanu polityki przestrzennej gminy były dość zbliżone – od 3,63 w grupie wiekowej powyżej 60 lat do 3,72 w grupie 31–40 lat. Krytyczny stosunek osób młodych do stanu ładu przestrzennego w gminie może mieć skutki w ich postrzeganiu poziomu jakości życia i późniejszych decyzjach związanych

z zamieszkaniem. Ład przestrzenny nigdy nie był główną determinantą decyzji o miejscu zamieszkania, jest jednak istotną składową jakości życia, która na te decyzje wpływa.

Kolejnymi, gorzej ocenianymi czynnikami są „demografia” (3,30), „gospodarka komunalna i infrastruktura techniczna” (3,28) oraz „położenie geograficzne i dostępność transportowa” (3,27). Trzeba jednak powiedzieć, że w przypadku demografii i położenia zanotowano dość duże różnice ocen w poszczególnych grupach wiekowych. Znacznie wyżej czynnik demograficzny i lokalizacyjny oceniają mieszkańcy w grupie wiekowej 31–40 lat (odpowiednio 3,50 w odniesieniu do czynnika „demografia” i 3,53 w odniesieniu do czynnika „położenie geograficzne i dostępność transportowa”). Dość wysokie oceny dawali także najmłodszy respondenci w wieku 18–30 lat. Z kolei wyraźnie krytyczne co do tych dwóch czynników są osoby powyżej 40 roku życia, szczególnie w grupie 41–50 lat, tutaj w obu przypadkach średnia ocen kształtuje się na poziomie 3,10. Natomiast w ramach czynnika „gospodarka komunalna i infrastruktura techniczna” wyraźnie nisko oceniana była składowa infrastruktury drogowej (2,39) – dość zbliżone opinie w tej sprawie przedstawiali mieszkańcy we wszystkich grupach wiekowych.

Ostatnim czynnikiem, który mieszkańcy gminy Powidz uznali za najmniej istotny, jest „przedsiębiorczość i rynek pracy” (3,13). Szczególnie krytycznie odnosili się oni do kwestii związanych z rynkiem pracy (2,90), co pokazuje, że mimo obiektywnie niskich wartości współczynnika bezrobocia, subiektywne odczucia mieszkańców na ten temat są nadal dość negatywne. Zaś ocena lokalnych podmiotów gospodarczych, która także nie jest wysoka (3,21), może potwierdzać wcześniejsze wyniki i uprawdopodobniać tezę o niewykorzystanym potencjale przyrodniczym przez miejscowy biznes turystyczny. Ponadto brak dużych, komercyjnych zakładów pracy może wśród mieszkańców wywoływać wrażenie, że na terenie gminy nie występują istotne podmioty gospodarcze – naturą małych i mikroprzedsiębiorstw jest dość mało widoczny sposób działania (często brak odrębnej lokalizacji i funkcjonowanie firmy w miejscu zamieszkania).

Oprócz oceny poszczególnych czynników rozwoju gminy Powidz, mieszkańcy w ramach wywiadów kwestionariuszowych dokonywali także syntetycznej oceny poziomu rozwoju lokalnego na

skali dyferencjału semantycznego Osgooda, przy niewielkim jej zmodyfikowaniu dla potrzeb prowadzonych badań (Kotus 2001). W przypadku tej metody respondenci proszeni są o wybranie między dwiema przeciwnymi postawami, stosując przy tym wyrażenia określające stopień intensywności między przeciwieństwami (Babbie 2004). Dyferencjał semantyczny charakteryzuje się większą ścisłością i ustrukturyzowaniem niż inne formaty badań kwestionariuszowych (Babbie 2013). W wywiadach kwestionariuszowych respondenci mieli określić swoją ocenę co do rozwoju gminy Powidz na każdej z pięciu skal cząstkowych, wyznaczonych przez pary opozycyjnych pojęć: dobry – zły, społeczny – niespołeczny, harmonijny – nieharmonijny, wysoki – niski, szybki – wolny. Na tej podstawie wykreślono profil rozwoju lokalnego gminy Powidz, który jest zbliżony do wartości pozytywnych (ryc. 7.1).

Ostatnim elementem oceny czynników lokalnego rozwoju gospodarczego dokonywanej przez mieszkańców była identyfikacja problemów rozwojowych w formie pytań otwartych, które mogły pomóc w pozyskaniu nowych informacji na temat badanego zagadnienia. Wśród udzielanych odpowiedzi zdecydowana większość mieszkańców jako problemy, które wymagają najpilniejszego rozwiązania, wskazywała na zły stan infrastruktury drogowej (co potwierdza wyniki wcześniej cytowanych badań), m.in. podkreślano potrzebę modernizacji dróg łączących Powidz z Przybrodzinem lub drogi powiatowej

między Słupcą, Powidzem i Smolnikami. Niewiele mniej respondentów wskazuje z kolei na potrzebę zainwestowania w polepszenie infrastruktury turystycznej i technicznej, w tym reaktywowanie kolei wąskotorowej, kontynuację promenady z Powidza w kierunku Przybrodzina, budowę nowych ścieżek rowerowych i chodników. Częstym problem wymienianym przez mieszkańców jest niewystarczający stopień skanalizowania obszaru gminy. Kilka osób zwróciło także uwagę na brak miejsc parkingowych. Zdaniem kilku uczestników badania w gminie brakuje miejsc pracy i źle funkcjonuje transport publiczny.

7.2. Ocena czynników rozwoju dokonana przez lokalnych liderów

Istotnym etapem oceny czynników rozwojowych przez pozostałe grupy lokalnych interesariuszy były indywidualne wywiady pogłębione. Celem każdego z nich było poznanie najważniejszych problemów gminy i potencjałów rozwojowych, a także przyszłych kierunków rozwoju gminy Powidz. Wywiad jakościowy jest w zasadzie rozmową, której prowadzący nadaje ogólny kierunek i kładzie szczególny nacisk na pewne tematy, poruszane przez respondenta (Babbie 2004). Zasadniczym celem tych rozmów było również nawiązanie relacji z osobami, które w przyszłości będą najpewniej w dużej mierze wpływały na

rozwój lokalny i realizowały wypracowany dokument strategiczny.

Zdecydowana większość wywiadów odbywała się bezpośrednio (zgodnie z zasadami prowadzenia badań terenowych), tylko nieliczne przeprowadzono telefonicznie. Osoby przeprowadzające wywiad starały się w jak najmniejszym stopniu ingerować w jego treść. Udało się odbyć łącznie 43 rozmowy z osobami reprezentującymi różne środowiska. Środowiska te podzielono ostatecznie na cztery grupy (zob. rozdział „Metodologia i zakres badań nad czynnikami i kierunkami rozwoju gminy Powidz”).

Pierwszą z grup, która została uwzględniona podczas wywiadów pogłębionych, byli radni i sołtysi z gminy Powidz. Łącznie w tej grupie przeprowadzono 11 rozmów. Największy potencjał rozwoju gminy wszyscy respondenci w tej grupie odnajdują w turystyce, znaczna większość podkreśla także walory przyrodnicze Powidza i okolic. Prawie połowa pytanym uważa, że kolejną możliwością rozwoju jest wojsko, a mianowicie wspólne inwestowanie w infrastrukturę drogową oraz stworzenie miejsc pracy dla mieszkańców. Padły również takie odpowiedzi, jak ekologiczna strefa ekonomiczna oraz rozwój lokalnych firm, które generowałyby nowe miejsca pracy. Z kolei za główny problem rozwoju gminy Powidz 6 osób uznało słabą infrastrukturę drogową, w tym m.in. brak ścieżek rowerowych, chodników i oświetlenia czy niski stan jakości nawierzchni oraz nieutwardzone drogi. Na drugim miejscu znalazł się brak funduszy na nowe inwestycje oraz zaspokojenie potrzeb mieszkańców. Innymi problemami (wskazywanymi przez pojedyncze osoby) są nieadekwatne i skomplikowane regulacje dotyczące odbioru odpadów z domów letniskowych oraz wpływ ciężkiego sprzętu wojskowego na stan infrastruktury drogowej.

Wśród drugiej grupy, tworzonej przez urzędników oraz reprezentantów podmiotów podlegających gminie (8 respondentów), przeważająca liczba osób za największy potencjał rozwojowy uważa zasoby naturalne, które tworzą warunki do aktywnego wypoczynku, a tym samym stanowią podstawę turystyki w Powidzu. Część z nich zauważa również pozytywny wpływ na ten aspekt położenia gminy w centralnej Polsce. Poza potencjałem turystycznym za szansę uważano rozbudowę bazy wojskowej oraz pręźnie działające organizacje pozarządowe na terenie gminy. Z kolei główny problem stanowi zły stan dróg oraz bardzo słabo rozwinięty

transport publiczny. Respondenci zauważają także brak kanalizacji w niektórych sołectwach oraz niski poziom inwestycji na terenie gminy. Innymi problemowymi kwestiami okazała się niedostateczna opieka medyczna (m.in. brak ginekologa, kardiologa oraz okulisty) i starzenie się społeczeństwa, spowodowane brakiem inwestycji na terenie gminy, a tym samym miejsc pracy.

W czasie prac terenowych przeprowadzono także 8 wywiadów z przedsiębiorcami prowadzącymi działalność w gminie Powidz. Wszyscy respondenci jako najważniejszy potencjał rozwojowy wskazali turystykę. Według nich to głównie na tym aspekcie władze lokalne powinny skupić swoje działania. Kilkakrotnie podkreślano walory przyrodnicze gminy jako podstawowy atut analizowanej jednostki. Dwóch przedsiębiorców, poza potencjałem turystycznym, widzi szansę rozwoju gminy w funkcjonowaniu tutejszej bazy wojskowej. Ich zdaniem, nowi żołnierze mogą przyczynić się do powstawania nowych działalności gospodarczych, które będą ich obsługiwać. Ponad połowa badanych przedsiębiorców jako podstawowy problem rozwoju identyfikuje brak odpowiedniej jakości infrastruktury drogowej. Poza tym dwie osoby wyróżniły takie bariery, jak występowanie obszarów chronionych na dużej części powierzchni gminy, które ograniczają możliwości dalszej rozbudowy. Wymieniano także takie problemy, jak negatywna struktura demograficzna i niska liczba mieszkańców gminy. Poruszano też temat braków w zagospodarowaniu turystycznym.

W ramach badań terenowych przeprowadzono 13 indywidualnych wywiadów pogłębionych z przedstawicielami innych organizacji publicznych oraz niepublicznych działających na terenie gminy Powidz. Głównym potencjałem wymienianym przez respondentów były walory turystyczne gminy, wspomniało o nim 9 z 13 osób. Dodatkowo podkreślano znaczenie Jeziora Powidzkiego jako najważniejszego waloru przyrodniczego. Kolejnym środowiskowym potencjałem jest Powidzki Park Krajobrazowy oraz lokalizacja jednostek wojskowych w gminie. Natomiast głównym problemem jest słabo rozwinięta infrastruktura drogowa, wodno-ściekowa oraz rekreacyjna i turystyczna. W kontekście problemów respondenci wymieniają także wyżej wspomnianą bazę wojskową, a dokładniej wzrost liczby żołnierzy i stanie się przez gminę terenem wojskowym. Wymieniane są też braki inwestycji lub ich nieracjonalność (np. budowa ścieżki

edukacyjnej Ryby Jeziora Powidzkiego), emigracja młodych mieszkańców, brak długoletniej wizji rozwoju gminy, mała liczba stałych mieszkańców oraz brak funduszy pozyskiwanych z UE. Badani zwrócili także uwagę na to, że obecnie potencjał gminy jest niewykorzystywany.

Ważnym generalnym wnioskiem płynącym z badań jakościowych jest fakt, że lokalni liderzy (w zasadzie we wszystkich grupach) zauważają te same problemy oraz potencjały rozwojowe co mieszkańcy uczestniczący w wywiadach kwestionariuszowych. Ich opinia jest spójna i dość zbieżna, może poza większym uwypukleniem roli czynnika turystyki w kreowaniu rozwoju lokalnego.

7.3. Synteza poszczególnych ocen w formie analizy SWOT

Po przeanalizowaniu wyników badań społecznych oraz rezultatów pozostałych analiz ilościowych i jakościowych zdecydowano się podsumować dokonane oceny w formie analizy SWOT. Metoda ta (dość powszechnie wykorzystywana w praktyce planowania strategicznego w gminie) pochodzi z nauk o zarządzaniu, a dokładniej z tej ich części, która służy wypracowaniu strategii rozwoju przedsiębiorstwa. Jest nieodłącznym instrumentem procedur zarządzania strategicznego. Najczęściej stosuje się ją w celu syntezy diagnozy wewnętrznych i zewnętrznych uwarunkowań funkcjonowania i rozwoju firm oraz różnego rodzaju jednostek terytorialnych. Analiza SWOT jest często włączana w procedury uspołeczniania procesu planowania (Parysek 1997; Dutkowski 2003, 2004). Przewaga tej metody polega na jednoczesnej analizie wnętrza jednostki oraz jej otoczenia. Niezależnie od przyjętej szkoły strategicznej otoczenie jest nieodłącznym elementem funkcjonowania każdej organizacji, w związku z czym wyraźne wyodrębnienie cech otoczenia (istotnych z punktu widzenia jej działalności) jest niezbędne w procesie opracowywania strategii (Dziemianowicz 2012).

Jej podstawowym elementem jest podsumowanie diagnozy poprzez zidentyfikowanie mocnych stron (*strengths*), słabych stron (*weaknesses*), szans (*opportunities*) i zagrożeń (*threats*) mogących wpłynąć na sytuację rozwojową gminy. Każdy z powyższych czynników można podzielić według dwóch kryteriów: charakteru oddziaływania oraz miejsca występowania. W przypadku charakteru oddziaływania

czynniki dzielimy na negatywne oraz pozytywne, natomiast miejsca występowania na wewnętrzne i zewnętrzne. Podczas konstruowania macierzy SWOT dla gminy Powidz przyjęto następujące ustalenia definicyjne:

- wewnętrzne czynniki pozytywne (*strengths*) – mocne lub silne strony gminy Powidz, czyli jej atuty; są to cechy, które wyróżniają gminę na tle innych jednostek i stanowią przewagę konkurencyjną na tle gmin sąsiednich lub tych o podobnej charakterystyce;
- wewnętrzne czynniki negatywne (*weaknesses*) – słabe strony gminy Powidz, będące ograniczeniami, wadami, barierami natury wewnętrznej;
- zewnętrzne czynniki pozytywne (*opportunities*) – szanse, wszystkie zewnętrzne tendencje korzystne dla gminy Powidz; właściwie wykorzystane stanowią dla niej istotny impuls rozwojowy;
- zewnętrzne czynniki negatywne (*threats*) – zagrożenia, wszystkie zewnętrzne niekorzystne tendencje, które mogą być poważną barierą rozwojową gminy Powidz; zagrożenia istniejące osłabiają wyraźnie także silne strony regionu oraz gminy, dodatkowo poważnie ograniczają możliwość wykorzystania pojawiających się szans rozwojowych (Dziemianowicz 2012).

Macierz SWOT dla gminy Powidz została skonstruowana przy uwzględnieniu określonej procedury. Na początku członkowie zespołu badawczego zidentyfikowali najistotniejsze mocne, słabe strony, szanse i zagrożenia gminy Powidz w oparciu o wyniki badań społecznych i pozostałych analiz jakościowych i ilościowych. W toku dalszych badań syntetyczną macierz zweryfikowano raz jeszcze pod kątem zgodności ze zdiagnozowanymi faktami i przyjętymi definicjami. Wyniki tak przeprowadzonej procedury poddano konsultacjom społecznym z różnymi grupami interesariuszy, a następnie po zakończeniu tej procedury – stworzono ostateczną wersję macierzy (tab. 7.2).

Proces diagnozowania gminy Powidz doprowadził do określenia 5 najważniejszych mocnych stron, tj. tych czynników, które stanowią atut, przewagę, zaletę gminy Powidz (sytuacja wewnętrzna gminy). Kluczowe są w tej grupie zasoby środowiska przyrodniczego, stanowiące potencjał turystyczny. Turystyka jest w zasadzie jedyną gałęzią gospodarki, która ma na tym terenie duże szanse rozwojowe.

Tabela 7.2. Syntetyczna macierz SWOT dla gminy Powidz

Mocne strony	Słabe strony
<ol style="list-style-type: none"> 1. potencjał turystyczny wynikający z zasobów środowiska przyrodniczego 2. obecność bazy wojskowej 3. aktywna społeczność lokalna 4. imprezy na terenie gminy (festiwale, turnieje, zloty) 5. wysoki poziom nauczania w szkole 	<ol style="list-style-type: none"> 1. zły stan techniczny infrastruktury drogowej 2. mało rozbudowana infrastruktura turystyczna (noclegi, gastronomia, szlaki turystyczne, ścieżki rowerowe, zagospodarowanie brzegów jeziora) 3. niedostatecznie rozwinięty transport publiczny 4. brak miejsc całorocznej rozrywki i usług dla mieszkańców, wojskowych i turystów 5. brak polityki planistycznej m.in. w zakresie kształtowania przestrzeni publicznych
Szanse	Zagrożenia
<ol style="list-style-type: none"> 1. pozyskanie zewnętrznych środków inwestycyjnych (UE, rząd, inne samorządy, przedsiębiorcy) 2. zwiększenie popytu na usługi rekreacyjno-turystyczne, wynikające m.in. z mody na agroturystykę i sportowy tryb życia 3. polityka inwestycyjna w zakresie obronności i rozbudowa bazy wojskowej 4. napływ nowych mieszkańców (głównie związanych z wojskiem i zamożniejszych mieszkańców miast) 	<ol style="list-style-type: none"> 1. niski poziom inwestycji drogowych samorządów wyższego szczebla (głównie powiatowego) w północnej części powiatu słupeckiego 2. niekorzystne zmiany klimatyczno-hydrologiczne (m.in. susze, ubytek wody w jeziorach, oddziaływanie odkrywki węgla brunatnego) 3. niewłaściwe zachowania turystów (szczególnie jednodniowych) wpływające m.in. na degradację środowiska naturalnego 4. potencjalne przejęcie polskiej bazy wojskowej przez wojska amerykańskie 5. konkurencyjność ościennych ośrodków wypoczynkowych

Źródło: opracowanie własne.

W ramach syntezy diagnozy gminy Powidz zidentyfikowano 5 słabych stron. Część z nich to trudne do rozwiązania problemy infrastrukturalne i transportowe, kluczowe dla wysokiej jakości życia. Niektóre słabe strony są również czynnikami szczególnie spowalniającymi procesy rozwojowe. W świetle rozwoju turystyki za kluczową słabą stroną należy uznać brak spójnego systemu przestrzeni publicznych oraz polityki przestrzennej dotyczącej terenów wokół jezior.

Najważniejsze szanse gminy Powidz leżą niewątpliwie w stosunkowo dużym pakiecie zewnętrznych środków finansowych, możliwych do pozyskania w najbliższej perspektywie finansowej. Dodatkowo jako istotne okazje rozwojowe wskazano zwiększający się w Polsce ruch turystyczny oraz rozwijające się usługi agroturystyczne. Wykorzystanie choć

części pojawiających się szans może wyraźnie podnieść poziom rozwoju i jakość życia w gminie.

W ramach syntezy ustaleń diagnostycznych zidentyfikowano również 5 zagrożeń dla gminy Powidz, w tym m.in. niski poziom inwestycji drogowych samorządów wyższego szczebla (głównie powiatowego) w północnej części powiatu słupeckiego, niekorzystne zmiany klimatyczno-hydrologiczne (m.in. susze, ubytek wody w jeziorach, oddziaływanie odkrywki węgla brunatnego), niewłaściwe zachowania turystów (szczególnie jednodniowych), wpływające na degradację środowiska naturalnego, potencjalne przejęcie polskiej bazy wojskowej przez wojska amerykańskie oraz konkurencyjność ościennych ośrodków wypoczynkowych.

Paweł Churski, Bartłomiej Kołsut, Paweł Motek

Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu

Bogumił Nowak

Instytut Meteorologii i Gospodarki Wodnej – Państwowy Instytut Badawczy

Natalia Delązek, Martyna Dłużyńska, Paulina Ewiak, Łukasz Gromala, Kinga Jagielska, Aleksandra Kilichowska, Agata Kordzi, Paulina Langner, Malwina Maciejewska, Artur Malicki, Magdalena Małachowska, Karolina Matuszak, Lidia Ostrowska, Bartosz Pankros, Natalia Perlińska, Weronika Rzana, Natalia Sierczyńska, Anna Skalska, Weronika Stasikowska, Karolina Stolarska, Zofia Szewczyk, Karolina Szulczewska, Aleksandra Walkówka, Joanna Wawrzyniak, Anna Wąsalska, Tomasz Wielec, Michał Wojcieszak

Studenci WNGiG UAM

8. Strategiczne kierunki rozwoju gminy Powidz

Ostatnim etapem prac było określenie strategicznych kierunków rozwoju gminy Powidz w perspektywie najbliższych dziesięciu lat. Zostały one wybrane w oparciu o trzy kryteria: 1) wyniki oceny poszczególnych czynników rozwoju gminy Powidz, 2) rekomendacje w zakresie preferowanych kierunków rozwoju artykułowane przez mieszkańców gminy i liderów lokalnych w badaniach społecznych, 3) wyniki przeprowadzonego warsztatu strategicznego oraz procesu konsultacji społecznych. Treści wynikające z pierwszego kryterium były przedmiotem wcześniejszych rozdziałów. W niniejszym rozdziale zostaną przedstawione przede wszystkim rekomendacje mieszkańców gminy Powidz oraz lokalnych liderów, a także ostateczne wyniki procedury wyboru strategicznych kierunków rozwoju gminy Powidz.

8.1. Rekomendacje mieszkańców gminy

W pierwszej kolejności zostaną przedstawione rekomendacje mieszkańców wyrażone w wywiadach kwestionariuszowych. Respondenci uczestniczący w badaniu określali w nim preferowane, główne kierunki rozwoju gminy. Stwierdzili oni dość zgodnie, że gmina Powidz powinna kontynuować rozwój działalności turystycznych – 92% z nich zaznaczyło odpowiedzi pozytywne („zdecydowanie tak” lub „raczej tak”) przy tej deklaracji. Kolejnymi kierunkami rozwoju o najwyższym stopniu akceptacji przez mieszkańców były rolnictwo (83% odpowiedzi „zdecydowanie tak” i „raczej tak”), rozwój nowych terenów mieszkaniowych (74% odpowiedzi pozytywnych) oraz

gospodarka leśna (74% odpowiedzi pozytywnych). Są to działalności stojące w dość niewielkiej kolizji z podstawowym kierunkiem rozwoju, czyli turystyką. Najmniej pozytywnie badani byli nastawieni do rozwoju przemysłu, który uzyskał 40% odpowiedzi pozytywnych oraz 36% odpowiedzi negatywnych („zdecydowanie nie” lub „raczej nie”). W przypadku każdego z ww. kierunków rozwoju gminy występuje więcej opinii pozytywnych niż negatywnych, choć – jak można było zauważyć – odsetki poszczególnych deklaracji różnią się od siebie dość znacznie.

Kolejną częścią diagnozy opinii społecznej na temat przyszłych zmian w działaniach na rzecz rozwoju gminy Powidz były deklaracje dotyczące kluczowych inwestycji. Jest to znacznie bardziej szczegółowy poziom przyszłych zmian, który wyznacza operacyjne czynności zmierzające do osiągnięcia wizji rozwoju oraz głównych celów strategicznych. Za najważniejsze inwestycje, które powinny być zrealizowane w ciągu kilku najbliższych lat, mieszkańcy w zdecydowanej przewadze uznali budowę i modernizację dróg, chodników i ścieżek rowerowych. Jest to bardzo często wyrażana opinia w badaniach społecznych dotyczących potencjalnych inwestycji (zob. Radni II kadencji... 1995; Oceny działalności... 2010; Kołsut, Dyba 2014). W opinii znacznej liczby ankietowanych należy poczynić duże inwestycje w celu podniesienia jakości infrastruktury turystycznej, która pozwoli na przyciągnięcie większej liczby wczasowiczów, a także przyczyni się do zwiększenia stopnia rozpoznawalności gminy. Kilkanaście osób zasugerowało budowę większej liczby placów zabaw, świetlic, miejsc usługowych. Mieszkańcy okolic Wylatkowa, Anastazewa i Polanowa wskazywali na potrzebę dokończenia sieci kanalizacyjnej. Poza tym w miejscowości Wylatkowo występuje potrzeba zamontowania oświetlenia ulicznego. Zwrócono również uwagę, że do inwestycji, które można by zrealizować w najbliższych latach, należy usprawnienie systemu komunikacji publicznej.

8.2. Rekomendacje liderów lokalnych

Kolejnym etapem diagnozy w zakresie rekomendacji przyszłych kierunków rozwoju gminy Powidz były indywidualne wywiady pogłębione. Jak wspomniano, uczestnikami tego badania byli reprezentanci władzy lokalnej, przedsiębiorcy oraz przedstawiciele różnego rodzaju publicznych i niepublicznych organizacji

działających na terenie gminy Powidz. Według pierwszej z grup (radnych i sołtysów) rozwój gminy powinien opierać się na turystyce, która z kolei bazuje na kluczowych walorach przyrodniczych (przede wszystkim Jezioro Powidzkie) i czystym powietrzu oraz na rozbudowie bazy sportowo-rekreacyjnej (np. przystań dla żaglówek, promenada, hotele). Mniejsza liczba badanych wskazała na współpracę z bazą wojskową oraz przyciągnięcie nowych mieszkańców do gminy przez np. stworzenie im dogodnych warunków pracy czy zapewnienie dostępu do usług.

Drugą grupą uczestniczącą w indywidualnych wywiadach pogłębionych byli urzędnicy oraz reprezentanci jednostek gminnych. W zasadzie wszyscy z nich jako główny kierunek rozwoju wskazali turystykę, w tym także jej szczególny rodzaj, tj. agroturystykę. Rekomendacje w zakresie turystyki opierają się jednak na różnych filarach. Dla części osób przyszłe działania powinny być nakierowane na rozbudowę infrastruktury okoturystycznej oraz oferty usługowej i kulturalnej. Mniejszość wskazuje tutaj turystykę proekologiczną lub pszczelarstwo.

Trzecią grupę lokalnych liderów stanowią przedsiębiorcy, a więc osoby kluczowe dla stymulowania lokalnego rozwoju gospodarczego. Wszyscy respondenci w tej grupie zdecydowanie wskazali turystykę jako główny kierunek, w którym powinien być prowadzony rozwój gminy. Według nich rozwój powinien opierać się na poprawieniu stanu szeroko rozumianej infrastruktury turystycznej, w tym bazy noclegowej, ścieżek rowerowych, szlaków pieszych czy promenad.

Ostatnia grupa liderów lokalnych była najbardziej zróżnicowana i tworzyli ją przedstawiciele innych niż ww. organizacji publicznych oraz niepublicznych działających na terenie gminy Powidz. Zdaniem osób wchodzących w skład tej grupy głównym kierunkiem rozwoju gminy powinna być turystyka. Aspektami, na które respondenci zwracali uwagę, była potrzeba działania na rzecz rozbudowy bazy noclegowej oraz zwiększenie wykorzystania turystycznego jezior i okolicznych terenów. Dodatkowym czynnikiem wpływającym na rozwój powinno być powstanie całorocznej infrastruktury turystycznej. Zauważono również rolę jednostki wojskowej w rozwoju gminy oraz potencjał gospodarczy w usługach obsługujących armię.

Analiza rekomendacji płynących z różnych grup lokalnych interesariuszy potwierdza także dokonane wcześniej ustalenia diagnostyczne. Miejscowa

społeczność, przedsiębiorcy, radni, sołtysi i pozostałe grupy liderów dość jednoznacznie widzą w turystyce kierunek przyszłego rozwoju gminy. Ten specyficzny sektor gospodarki powinien (zdaniem respondentów) opierać się głównie na zasobach i walorach przyrodniczych, jednak kluczowe będzie też wzbogacenie oferty turystycznej o elementy dodatkowe, wydłużające sezon także na okres jesienno-zimowy. Poza turystyką często wskazywanymi kierunkami przyszłych działań była współpraca z jednostką wojewódzką oraz rozbudowa i modernizacja podstawowej infrastruktury technicznej (w tym głównie drogowej).

8.3. Wizja rozwoju gminy Powidz

Często przy okazji opracowywania strategii rozwoju określonego terytorium wprowadza się określenie wizji rozwoju (por. Dziemianowicz i in. 2012, s. 51 i kolejne). Wizja formułowana w ramach strategii jest swego rodzaju projekcją przyszłości, do jakiej dąży samorząd i społeczność lokalna. Opisuje ona pożądaną stan docelowy w perspektywie kilku, kilkunastu lat. Dziemianowicz i in. (2012) formułują następujące funkcje wizji rozwoju:

- zobrazowanie stanu docelowego – można powiedzieć, że wizja stanowi cel całkowicie nadrzędny nad wszystkimi, zawierający w sobie pozostałe cele sformułowane w strategii;
- informowanie o aspiracjach osób formułujących wizję;
- jednoczenie wokół idei, co powoduje, że ludzie się z nią utożsamiają.

Wizja rozwoju gminy Powidz jest celem głównym strategii. Ostateczny kształt wizji został wypracowany podczas warsztatów z zespołem lokalnych ekspertów ds. strategii rozwoju gminy Powidz.

Gmina Powidz to otwarta przystań i przyjazny turystycznie zakątek, gdzie bogactwo natury łączy się z pielęgnowaniem lokalnych tradycji, a harmonijny rozwój zapewnia gościom i mieszkańcom warunki do wypoczynku i życia.

Wyrażenia zawarte w wizji mają następujące znaczenia:

- **Otwarta przystań** – jest miejscem dostępnym i bezpiecznym dla każdego, do którego chce się wracać.
- **Przyjazny turystycznie zakątek** – spokojna okolica, w której przyjezdni odnajdują ciszę i spokój. Gmina zapewnia infrastrukturę turystyczną na najwyższym poziomie.
- **Bogactwo natury** – malowniczo położone jeziora, zielone lasy, urokliwy krajobraz oraz świadoma społeczność, dbająca o środowisko naturalne.
- **Pielęgnowanie lokalnych tradycji** – rozumie się przez to podtrzymanie i wzbogacenie tradycji kulturowych oraz tożsamości mieszkańców. Gmina wspiera miejscowych wytwórców i rzemieślników oraz promuje tutejsze produkty.
- **Harmonijny rozwój** – współdziałanie sfer gospodarczej i społecznej z uwzględnieniem zasobów środowiska przyrodniczego oraz ładu przestrzennego.
- **Zapewnienie gościom i mieszkańcom warunków do wypoczynku i życia** – gmina Powidz to miejsce oferujące szeroki wachlarz usług dla mieszkańców i przyjezdnych, a nowoczesna infrastruktura drogowa i techniczna poprawia ich jakość życia. Wieloaspektowy rozwój spowodował trend wśród turystów, którzy coraz liczniej stają się mieszkańcami naszej gminy.

Następnym, po sformułowaniu wizji, etapem sporządzania strategii było wyznaczenie celów rozwojowych. Jest to etap kluczowy, ponieważ w nim dokonują się istotne wybory strategiczne, zarysowuje się droga, jaką musi przejść jednostka terytorialna, by zrealizować wizję rozwoju (a tym samym cel główny). Cele przy tym zawsze stanowią układ hierarchiczny, tj. cel niższego rzędu stanowi część celu wyższego rzędu. W strategii rozwoju gminy Powidz przyjęto trzy poziomowy, hierarchiczny układ celów (ryc. 8.1). Cel główny stanowić będzie wizja rozwoju. Kolejno, na niższym poziomie hierarchicznym, określone zostały cele strategiczne. Następnie każdy z celów strategicznych będzie realizowany poprzez cele niższego rzędu, które będą określane jako cele szczegółowe.

Każdy z wyznaczonych celów spełnia określone kryteria wynikające ze standardów metodycznych stosowanych w tego typu dokumentach, które nawiązują do ich:

- precyzyjności (ang. *specific*) – cele powinny być na tyle precyzyjne, aby nie mogły być interpretowane w odmienny sposób,
- mierzalności (ang. *measurable*) – cele powinny być tak formułowane, żeby można było liczbowo wyrazić stopień ich realizacji, przypisując im konkretne miary,
- akceptowalności (ang. *accepted*) – cele powinny być akceptowane przez podmioty, które będą dążyć do ich osiągnięcia (tj. podmioty realizujące strategię),
- realistyczności (ang. *realistic*) – cele powinny być określane realnie (strategia nie może być zbiorem „pobożnych życzeń”), tzn. tak by możliwe było ich osiągnięcie w zakładanej perspektywie czasowej,
- terminowości (ang. *time-dependent*) – cele muszą być zdefiniowane precyzyjnie w wymiarze czasowym po to, by móc określać poziom ich realizacji i prowadzić monitoring.

Formułowanie celów było przedmiotem jednego z warsztatów przeprowadzonych z zespołem lokalnych liderów. Ich ostateczny kształt był wynikiem dwóch spotkań, a procedura wyboru przebiegała w następujący sposób:

Cel strategiczny 1. **Poprawa warunków życia mieszkańców**

Pierwszym celem strategicznym wyznaczonym dla gminy Powidz jest poprawa warunków życia mieszkańców, w jego ramach określono następujące cele szczegółowe:

- 1.1. Modernizacja i rozbudowa dróg oraz poprawa dostępności transportu publicznego.
- 1.2. Gospodarka komunalna.
- 1.3. Rozwój sektora usług dla mieszkańców.
- 1.4. Ład przestrzenny i podniesienie jakości przestrzeni publicznej.

Poniżej znajduje się uzasadnienie sformułowanych celów szczegółowych.

Cel szczegółowy 1.1. **Modernizacja i rozbudowa dróg oraz poprawa dostępności transportu publicznego**

Dla każdej jednostki terytorialnej istotnym czynnikiem rozwoju jest odpowiednio rozwinięta sieć połączeń komunikacyjnych, która umożliwi przemieszczenie się do miejsca docelowego. Sprawność poruszania się jest uwarunkowana stanem technicznym infrastruktury drogowej. W ramach przeprowadzonych badań ankietowych i wywiadów pogłębionych respondenci i lokalni liderzy jako jeden z najważniejszych problemów, z jakim mierzą się mieszkańcy gminy Powidz, wskazali zły stan infrastruktury drogowej oraz niedostatecznie rozwinięty transport publiczny. W związku z tym cel ten będzie realizowany przez następujące działania:

- pozyskanie zewnętrznych środków finansowych (przede wszystkim z Ministerstwa Obrony Narodowej) na remonty, budowę i przebudowę dróg, z których korzystają jednostki wojskowe,
- kontynuację modernizacji dróg gminnych,
- zwiększenie dostępności komunikacyjnej miejscowości poprzez lobbowanie na rzecz optymalizacji połączeń transportu publicznego,
- rozbudowę ciągów pieszo-rowerowych, łączących poszczególne miejscowości gminy wraz z miejscami do odpoczynku i infrastrukturą

Fot. 1. Powidz i Jezioro Powidzkie z lotu ptaka
Źródło: zbiory Urzędu Gminy Powidz.

towarzyszącą (przede wszystkim ławki z przystankami rowerowymi, kosze na śmieci, stojaki na rowery).

Cel szczegółowy 1.2. **Gospodarka komunalna**

Pod pojęciem gospodarki komunalnej rozumie się w szczególności zadania gminy o charakterze użyteczności publicznej, które mają na celu bieżące i nieprzerwane zaspokajanie potrzeb zbiorowych społeczności poprzez świadczenie usług ogólnodostępnych. Polepszenie stanu infrastruktury sanitarnej zmniejszy negatywny wpływ człowieka na środowisko. Jest to szczególnie ważne dla obszarów o bogatych walorach przyrodniczych, do których zalicza się niewątpliwie gminę Powidz. Powody te stanowią przesłanki do podjęcia poniższych działań:

- kontynuacji rozbudowy sieci kanalizacyjnej (pod warunkiem odpowiedniej gęstości zabudowy),
- modernizacji infrastruktury wodno-ściekowej,
- zwiększenia przepustowości oczyszczalni ścieków,
- budowy sieci gazociągowej we współpracy z województwem,

- doskonalenia systemu gospodarowania odpadami,
- monitoringu zagrożeń w zakresie dzikich wysypisk śmieci, szczególnie na terenach leśnych,
- remontu budynków komunalnych w Powidzu-Osiedlu.

Cel szczegółowy 1.3. **Rozwój sektora usług dla mieszkańców**

Poprawa jakości życia ludności jest również zależna od możliwości zaspokojenia podstawowych potrzeb życia codziennego. W gminie Powidz znaczna część respondentów wskazywała na ubogą ofertę usług skierowanych do mieszkańców jednostki. Przede wszystkim zgłoszono problem braku dostępu do specjalistycznej opieki medycznej oraz niewystarczającą liczbę miejsc spotkań i integracji. Z tego względu sformułowano następujące działania:

- modernizacja i wyposażenie obiektu szkolno-oświatowego wraz z utworzeniem pracowni językowej,
- otwarcie polsko-angielskiej klasy językowej dla społeczności lokalnej i amerykańskiej,

Fot. 2. Jezioro Powidzkie i Półwysep Ostrowski z lotu ptaka
Źródło: zbiory Urzędu Gminy Powidz.

- rozszerzenie specjalistycznych usług medycznych z wykorzystaniem telemedycyny,
- uruchomienie Dziennego Ośrodka Pobytu dla osób starszych jako miejsca integracji,
- utworzenie Centrum Edukacyjno-Charytatywnego,
- zapewnienie miejsc spotkań i integracji mieszkańców m.in. poprzez budowę świetlic w sołectwach i wzbogacenie wyposażenia już istniejących obiektów tego typu,
- budowa świetlicy wiejskiej w miejscowości Anasztazewo,
- rozwój działalności biblioteki publicznej oraz wzbogacenie księgozbioru w książki obcojęzyczne,
- wspieranie organizacji pozarządowych i zacieśnianie współpracy w ramach wspólnot lokalnych,
- rozbudowa infrastruktury Ochotniczej Straży Pożarnej,
- poprawa dostępu do Internetu oraz telefonii komórkowej w gminie,

- zwiększanie możliwości spędzania czasu wolnego przez osoby starsze.

Cel szczegółowy 1.4.

Ład przestrzenny, rewitalizacja i podniesienie jakości przestrzeni publicznej

Jako ostatni, ale równie ważny aspekt wpływający na warunki życia mieszkańców, wskazano problematykę ładu przestrzennego, która jest podstawowym celem polityki przestrzennej jednostek terytorialnych. Ma ona istotny wpływ na jakość przestrzeni publicznej, w której na co dzień żyją i funkcjonują mieszkańcy. Ze względu na cenne walory środowiska przyrodniczego gminy Powidz wymagana jest odpowiednio prowadzona polityka przestrzenna. Jako problem zidentyfikowano niewielkie pokrycie obszaru miejscowymi planami zagospodarowania przestrzennego, które są uchwalane dla pojedynczych działek. Takie działania skutkują przedłożeniem interesu prywatnego nad dobro ogólnospołeczne poprzez niekontrolowane zagospodarowanie linii brzegowej jezior. Dążąc do poprawy działań planistycznych i jakości

Fot. 3. Regaty na Jeziorze Powidzkim
Źródło: zbiory Urzędu Gminy Powidz

przestrzeni publicznej w analizowanej jednostce, rekomenduje się:

- opracowanie studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego,
- aktywną politykę planistyczną dla terenów przybrzeżnych,
- ochronę lokalnych walorów środowiska przyrodniczego i krajobrazu – wprowadzenie stref ochronnych,
- rewitalizację rynku w Powidzu (parku Powstańców Wielkopolskich),
- poprawę estetyki przestrzeni publicznych poprzez wyposażenie w obiekty małej architektury,
- badania archeologiczne i zabezpieczenie obiektu zabytkowego Góry Zamkowej wraz z budową punktu widokowego z zapewnieniem dostępu dla osób niepełnosprawnych,
- zagospodarowanie budynków w Powidzu-Osie dlu,
- przebudowa ul. Lokacji Powidza 1243 r. w sposób uwzględniający historię miejscowości,

- opracowanie systemu informacji przestrzennej, uwzględniającego oznakowanie ulic, obiektów, atrakcji turystycznych,
- zniesienie barier architektonicznych dla niepełnosprawnych.

Cel strategiczny 2. **Zrównoważony rozwój turystyki**

Drugim celem strategicznym jest zrównoważony rozwój turystyki, którego zadaniem jest zminimalizowanie negatywnego oddziaływania turystyki na środowisko przyrodnicze i kulturę lokalną, przy jednoczesnym generowaniu możliwości zatrudnienia dla mieszkańców. Realizowany jest on przez niżej wymienione cele szczegółowe:

- 2.1. transport zrównoważony dla turystów/sieciowa infrastruktura turystyczna,
- 2.2. ochrona zasobów przyrodniczych przed degradacją,
- 2.3. zagospodarowanie terenów przybrzeżnych,
- 2.4. turystyka kwalifikowana i aktywny wypoczynek.

Fot. 4. Kąpielisko nad Jeziorem Powidzkim
Źródło: zbiory Bogumiła Nowaka.

Cel szczegółowy 2.1.

Transport zrównoważony dla turystów/sieciowa infrastruktura turystyczna

Pierwszym celem szczegółowym jest **transport zrównoważony dla turystów**. Cel ten zostanie osiągnięty poprzez:

- organizację kursów busów turystycznych – systemu międzygminnego transportu publicznego obsługującego mieszkańców i turystów jednodniowych z pobliskich miast (Witkowo, Słupca, Września), który m.in. przyczyni się do redukcji natężenia ruchu samochodowego oraz zmniejszenia obciążenia miejsc parkingowych usytuowanych w Powidzu,
- budowę parkingów buforowych w pobliżu obwodnicy znajdującej się przy ul. Kazimierza Jagiellończyka, w rejonie ul. Witkowskiej lub na

boisku niedaleko remizy Ochotniczej Straży Pożarnej,

- powstanie nowych szlaków turystycznych,
- oznakowanie już istniejących tras turystycznych,
- stworzenie map szlaków turystycznych w wersji online, a także w formie aplikacji mobilnej,
- budowę ścieżek rowerowych wzdłuż torów kolejki wąskotorowej,
- wznowienie ruchu drezyny (na odcinku wewnątrz gminy Powidz) i docelowe dążenie do przywrócenia ruchu kolejki wąskotorowej między Powidzem a Gniezmem przy uwzględnieniu potencjalnej lokalizacji Centralnego Muzeum Kolejnictwa w Gnieźnie, a także tworzenie obiektów usługowych (turystycznych) w oparciu o tę linię kolejową.

Fot. 5. Występ Cleo podczas Dni Powidza
Źródło: zbiory Urzędu Gminy Powidz

Cel szczegółowy 2.2. Ochrona zasobów przyrodniczych przed degradacją

Drugim celem szczegółowym jest **ochrona zasobów przyrodniczych przed degradacją**. Cel ten zostanie osiągnięty poprzez:

- zwiększenie liczby koszy przy pomostach i na terenach leśnych,
- edukację proekologiczną – wprowadzenie systemu oznaczeń i tablic informacyjnych, organizowanie warsztatów ekologicznych,
- organizację akcji czyszczenia Jeziora Powidzkiego we współpracy z pływaczami związanymi z jeziorem,
- wyznaczenie dodatkowych parkingów leśnych wyposażonych w kosze na śmieci oraz tablice informujące o zagrożeniach pożarowych,
- działania na rzecz odtworzenia zasobów wodnych okolicznych jezior poprzez budowę rurociągu tłoczącego wodę do Jeziora Wilczyńskiego,

pochodzącą z odwodnienia pobliskich odkrywek węgla brunatnego,

- utrzymanie całkowitego zakazu pływania łodzi z silnikami spalinowymi, z wyłączeniem służb ratowniczych,
- stworzenie systemu stacji obsługi sanitarnej jachtów.

Cel szczegółowy 2.3. Zagospodarowanie terenów przybrzeżnych

Trzecim celem szczegółowym jest **zagospodarowanie terenów przybrzeżnych**. Cel ten zostanie osiągnięty poprzez:

- budowę mariny – nowoczesnego portu jachtowego z pełnym wyposażeniem, zlokalizowanego w Powidzu,
- rozbudowę promenady w kierunku Przybrodzina i Dzikiej Plaży,
- modernizację i uporządkowanie istniejących pomostów,

- rozbudowę i modernizację infrastruktury dla ratownictwa wodnego w rejonie kąpielisk gminnych.

Cel szczegółowy 2.4.

Turystyka kwalifikowana i aktywny wypoczynek

Czwartym celem szczegółowym jest **turystyka kwalifikowana i aktywny wypoczynek**. Cel ten zostanie osiągnięty poprzez:

- zorganizowanie punktu informacji turystycznej,
- utworzenie szkoły nurkowania,
- utworzenie ścieżek przyrodniczych, m.in. dendrologicznej w Parku czy o tematyce hydrologicznej w rejonie Dzikiej Plaży i Doliny,
- utworzenie szlaku legend powidzkich,
- utworzenie szlaku lokalnych produktów turystycznych – zapewniającego promocję miejscowych wyrobów,
- organizację gier terenowych – m.in. o tematyce militarnej, zarówno w wersji tradycyjnej, jak i wirtualnej (mobilnej),
- organizację otwartych imprez sportowych,
- utworzenie wypożyczalni sprzętu plażowego w pobliżu głównych plaż.

Cel strategiczny 3.

Wzmacnianie lokalnego potencjału społecznego i gospodarczego

Trzecim celem strategicznym jest wzmacnianie lokalnego potencjału społecznego i gospodarczego, który został opisany za pomocą sześciu celów szczegółowych, takich jak:

- 3.1. rozszerzenie oferty usług hotelowych i gastronomicznych,
- 3.2. wspieranie lokalnych przedsiębiorców i promowanie lokalnych produktów,
- 3.3. stworzenie sieciowych produktów turystycznych i ich promocja,
- 3.4. organizacja imprez masowych,
- 3.5. wzmacnianie aktywności społeczności lokalnej,
- 3.6. efektywna współpraca z podmiotami zewnętrznymi.

Cel szczegółowy 3.1.

Rozszerzenie oferty usług hotelowych i gastronomicznych

Usługi hotelowe oraz gastronomiczne związane są z turystycznym charakterem gminy Powidz. Sektory

te mają duży potencjał rozwojowy ze względu na lokalizację i zasoby środowiska przyrodniczego, które przyciągają wielu turystów nastawionych na pełne wyposażenie w infrastrukturę turystyczną. Działania zmierzające do osiągnięcia tego celu powinny koncentrować się na:

- budowie kompleksu szkoleniowo-konferencyjnego (2 lub 3 gwiazdki), przystosowanego do obsługi większych grup zorganizowanych,
- integracji miejsc noclegowych prywatnych i gminnych poprzez utworzenie portalu z ofertą bazy noclegowej (możliwość rezerwacji, opłacenia oraz sprawdzenia dostępności miejsc noclegowych za pomocą portalu),
- rozbudowie hotelu na Skarpie w Przybrodzinie i ośrodka wypoczynkowego Łazienki w Powidzu,
- wyznaczeniu terenów inwestycyjnych pod obiekty noclegowe i inne obiekty usługowe poprzez tworzenie miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego,
- określeniu zasad lokalizacji i funkcjonowania tymczasowych obiektów gastronomicznych,
- podniesieniu jakości usług campingowych poprzez wydzielenie obszaru pod lokalizację Camper Parku na terenie gminy,
- utworzeniu targu, na którym dostępna będzie oferta polsko-amerykańskiej gastronomii, pozwalająca integrować się społeczności.

Cel szczegółowy 3.2.

Wspieranie lokalnych przedsiębiorców i promowanie lokalnych produktów

Istotnym aspektem wpływającym na wzmacnianie potencjału rozwojowego gminy Powidz jest szeroka gama lokalnych produktów. Pozwalają one utożsamiać unikatowy produkt z miejscem jego pochodzenia oraz wzmocnić poczucie przynależności mieszkańców do danego terenu. Produkty te są również magnesem przyciągającym turystów, którzy napędzają lokalną gospodarkę. Osiągnięcie powyższego celu szczegółowego musi wiązać się z podjęciem wielu działań, do których zaliczamy:

- zapewnienie pomocy ze strony samorządu przy zakładaniu działalności gospodarczej ukierunkowanej na sprzedaż lokalnych produktów poprzez wprowadzenie zniżek podatkowych,
- utworzenie stoisk i stałych punktów sprzedaży oferujących lokalne produkty,

Fot. 6. Hercules na płycie lotniska Powidz
Źródło: zbiory Urzędu Gminy Powidz

- promowanie lokalnych produktów na stronie internetowej gminy poprzez utworzenie zakładki im poświęconej,
- wspieranie współpracy pomiędzy producentami lokalnych produktów a ich dystrybutorami na terenie gminy,
- rozpoczęcie kampanii związanych z rozpowszechnieniem produktów regionalnych na skalę krajową, a także międzynarodową,
- stworzenie Ekomuzeum wspierającego promocję lokalnych produktów.

Cel szczegółowy 3.3.

Stworzenie sieciowych produktów turystycznych i ich promocja

Kolejnym ważnym elementem przyczyniającym się do wzrostu znaczenia gminy Powidz w regionie jest ulepszenie oferty turystycznej poprzez wprowadzenie sieciowych produktów turystycznych. Ideą powyższego rozwiązania jest zintegrowanie dostępnych ofert zaplecza turystyczno-usługowego w atrakcyjną dla klientów propozycję. Osiągnięcie

powyższego celu szczegółowego musi wiązać się z podjęciem wielu działań, do których zaliczamy:

- utworzenie sieciowego pakietu turystyczno-usługowego, obejmującego zakwaterowanie oraz wyżywienie w obiektach Powidzkiego Ośrodka Sportu i Rekreacji oraz ofertę usług towarzyszących (np. wynajem rowerów),
- utworzenie planu poszerzenia sieciowego produktu turystyczno-usługowego o partnerów prywatnych.

Cel szczegółowy 3.4.

Organizacja imprez masowych

Organizacja imprez masowych (skierowanych także do mieszkańców innych gmin) wpływa pozytywnie na kształtowanie marki miejscowości. Niesie też ze sobą szereg możliwości do skonsumowania możliwości gospodarczych. Cel ten zostanie zrealizowany poprzez następujące działania:

- koordynowanie organizacji imprez masowych na terenie gminy poprzez ustalenie ustrukturalizowanego kalendarza imprez – wydarzenia powinny

odbywać się cyklicznie, w regularnych odstępach czasu i w odpowiedniej proporcji w poszczególnych częściach sezonu letniego, co pozwoli uniknąć zjawiska przesylenia,

- kontynuację dwóch dużych, cyklicznie odbywających się imprez promowanych na skalę ponadlokalną – Dni Powidza, Powidz Jam Festiwal,
- uzupełnienie wydarzeń wewnętrznych – stworzenie wydarzenia na skalę ponadregionalną angażującego jednostki wojskowe funkcjonujące na terenie gminy (np. jakaś forma festiwalu polsko-amerykańskiego).

Cel szczegółowy 3.5.

Wzmacnianie aktywności społeczności lokalnej

W gminie Powidz funkcjonują lokalne stowarzyszenia i grupy osób działających na rzecz rozwoju gminy. Aby kontynuować, a zarazem ułatwić im działanie, należy zrealizować następujące założenia:

- kontynuacja funduszu sołectkiego,
- kontynuacja organizacji imprez we wszystkich sołectwach, m.in. zlot garbusów w Przybrodzinie i zawody spinningowe w Ostrowie,
- organizacja nowych wydarzeń, w tym np. zawodów spławikowych,
- utworzenie spółdzielni socjalnej,
- nadanie większej rangi regatom żeglarskim oraz powrót do organizacji Dnia św. Floriana.

Cel szczegółowy 3.6.

Efektywna współpraca z podmiotami zewnętrznymi

Wykorzystanie licznych zasobów rozwojowych gminy wymaga budowania dobrego klimatu współpracy z podmiotami zewnętrznymi. Współpraca ta powinna zostać wykorzystana do budowania potencjału gospodarczego gminy oraz zaspokajania podstawowych potrzeb społeczno-gospodarczych mieszkańców. Aby to osiągnąć, należy stworzyć:

- platformę współpracy na rzecz modernizacji infrastruktury drogowej między 33 Bazą Lotnictwa Transportowego, 3 Skrzydłem Lotnictwa Transportowego, amerykańską jednostką wojskową, Ministerstwem Obrony Narodowej, Starostwem Powiatowym oraz gminą Powidz,
- platformę współpracy na rzecz wykorzystania turystycznego jeziora między Państwowym Gospodarstwem Wodnym Wody Polskie, Agencją Nieruchomości Rolnych, dzierżawcą jeziora, gminą Ostrowite oraz gminą Powidz,
- platformę współpracy na rzecz wykorzystania potencjału gospodarczego bazy wojskowej między 33 Bazą Lotnictwa Transportowego, 3 Skrzydłem Lotnictwa Transportowego, amerykańską jednostką wojskową oraz gminą Powidz.

Bartłomiej Kołsut

Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu

Podsumowanie

Celem tej publikacji była możliwie pełna i rzetelna identyfikacja oraz charakterystyka czynników rozwoju gminy Powidz, a także sformułowanie rekomendacji dla lokalnych władz w formie kierunków przyszłego rozwoju. Wydaje się, że udało się go w pełni osiągnąć. Zastosowano szereg metod badawczych, w tym głównie techniki badań społecznych (wywiad kwestionariuszowy i indywidualny wywiad pogłębiony), podczas tzw. intensywnych badań terenowych zorganizowanych na obszarze gminy. Oprócz nich wykorzystano publicznie dostępne dane publikowane m.in. przez Główny Urząd Statystyczny, Ministerstwo Finansów lub Ministerstwo Rozwoju. Pomogły one rzetelnie ocenić (za pomocą analizy porównawczej) lokalny potencjał rozwojowy oraz dostęp do różnego rodzaju infrastruktury technicznej i społecznej. Zrealizowane prace analityczne zweryfikowały założony uprzednio katalog czynników rozwoju społeczno-gospodarczego i utwierdziły autorów w przekonaniu o szczególnej wadze trzech z nich – zasobów środowiska przyrodniczego, potencjału lokalnej gospodarki oraz roli bardzo dużych i strategicznych podmiotów o randze międzynarodowej, czyli polskiej i amerykańskiej jednostki wojskowej.

Zasoby środowiska przyrodniczego są niewątpliwie kluczowym zasobem gminy. Potwierdzają to zarówno analizy danych wtórnych (np. dotyczące powierzchni jezior i ich czystości oraz atrakcyjności turystyczno-rekreacyjnej), jak i wyniki tzw.

autodiagnozy, czyli badań społecznych przeprowadzanych z mieszkańcami gminy i lokalnymi liderami. Zaangażowani respondenci oraz uczestnicy spotkań konsultacyjnych jednoznacznie i bardzo wyraźnie artykułowali konieczność dbania o stan środowiska przyrodniczego, bo jest ono głównym potencjałem generującym ponadlokalne funkcje tego obszaru. Ma ono także niekwestionowane znaczenie dla jakości życia w gminie oraz możliwości zaspokajania przez mieszkańców potrzeb sportowo-rekreacyjnych. Otwarte pozostaje pytanie o ekonomiczne konsumowanie zasobów przyrodniczych przez lokalną wspólnotę. Niestety turystyka jest tym sektorem gospodarki, który przynosi niewielkie przychody lokalnemu samorządowi, a generuje znaczne nakłady (choćby na infrastrukturę turystyczną). Trzeba zatem rozważyć wykorzystywać potencjał krajobrazu, jezior i lasów powidzkich, by nie został on zdegradowany, i jednocześnie starać się wprowadzać rozwiązania, które spowodują, że turyści odwiedzający gminę także przyczynią się do finansowania infrastruktury publicznej, z której korzystają.

Drugim kluczowym czynnikiem rozwoju jest potencjał lokalnych przedsiębiorstw. Jest ich znacznie więcej niż w porównywanych gminach. Innym, o wiele ważniejszym wnioskiem jest jednak informacja o strukturze branżowej gospodarki gminy Powidz, która w znacznej części dopasowała się do pierwszego wymienionego potencjału i obejmuje dużą liczbę podmiotów działających w szeroko pojętej

branży turystycznej. Brakuje jednocześnie (co jest dobrą stroną z punktu widzenia rozwoju turystycznego) dużych zakładów przemysłowych, a pracę zapewnia zlokalizowana na terenie gminy jednostka wojskowa. Warto jednak podkreślić, że należy wspierać sektor turystyczny (szczególnie jeśli chodzi o podmioty noclegowe i gastronomiczne) w tworzeniu nowoczesnej, sieciowej i atrakcyjnej oferty dla osób, które chcą odwiedzać tego typu miejsca. Bardzo ważnym kierunkiem dalszego rozwoju będzie próba zmiany dominującego typu turysty odwiedzającego gminę – z turysty jednodniowego (czyli niewynajmującego noclegu) na turystów weekendowych lub kilkudniowych. By to osiągnąć, należy wykonać solidną pracę nad rozbudową istniejącej oferty, korzystając przy tym z lokalnych zasobów (przyrodniczych, społecznych i gospodarczych).

Nie da się ukryć, że podmiotem dominującym na lokalnym rynku pracy jest jednostka wojskowa. Jest ona także głównym skojarzeniem, jakie osoby z zewnątrz wiążą z Powidzem. Bardzo duże znaczenie w zwiększeniu poziomu rozpoznawalności gminy przyniosła lokalizacja w tym miejscu jednostki amerykańskiej i wszelkie konsekwencje z tym związane. W pierwszym okresie pobytu żołnierzy dominowała ciekawość i chęć poznania nowych „mieszkańców”. Wydaje się, że nadszedł jednak czas intensyfikacji relacji społecznych (poprzez różnego rodzaju polsko-amerykańskie inicjatywy kulturalne lub sportowe) i gospodarczych (poprzez wyjście przez powidzkie przedsiębiorstwa z ofertą gastronomiczną i rekreacyjną dopasowaną do potrzeb i oczekiwań nowych

konsumentów lub klientów). Wykorzystanie potencjału amerykańskiej bazy może być także sposobem na promocję gminy w mediach krajowych, a to współcześnie najlepszy sposób na zwiększenie rozpoznawalności i przyciągnięcie nowych turystów. Oprócz efektów mnożnikowych wynikających z lokalizacji jednostki amerykańskiej priorytetowo należy traktować interesy polskich żołnierzy. Miejskowa jednostka jest bowiem źródłem pracy dla znacznej części mieszkańców, nie tylko z gminy Powidz. Warto kontynuować działania sprowadzające się do budowania koalicji na rzecz rozwoju tej jednostki.

Publikacja „Czynniki i kierunki rozwoju gminy Powidz” jest przykładem realizacji badań naukowych dla celów praktycznych. Instytut Geografii Społeczno-Ekonomicznej i Gospodarki Przestrzennej UAM ma już dość duże doświadczenie w zakresie tego typu opracowań, jednak nieczęsto udaje się realizować je z tak aktywnym udziałem studentów. Poprzednie dokonania obejmują opracowanie przez grupę studentów, doktorantów i pracowników Instytutu publikacji „Czynniki i kierunki rozwoju gminy Lubniewice” – praca wykonana na terenie gminy Lubniewice dziś przynosi wymierne skutki w postaci nowych, ciekawych przedsięwzięć aktywizujących wspólnotę lokalną gminy, które wypływają z rekomendacji zespołu autorskiego pracującego w Lubniewicach w 2013 r. Autorzy niniejszej publikacji są przekonani, że w Powidzu będzie podobnie i za 5 lat zaobserwujemy pierwsze efekty wypracowanych z mieszkańcami kierunków rozwoju lokalnego.

Literatura

- Agenda Terytorialna Unii Europejskiej 2020, 2011. W kierunku sprzyjającej społecznemu włączeniu, inteligentnej i zrównoważonej Europy zróżnicowanych regionów. Nieformalne spotkanie ministrów ds. planowania przestrzennego i rozwoju terytorialnego, 19.05.2011, Godolló.
- Alajlani M.M., Almashaqba Z.M.A., Al-Qeed M.A.N., 2010. The Classical Theory of Organisation and its Relevance. *International Research Journal of Finance & Economics*, 41: 60–67.
- Amdam J., 1995. Mobilization, Participation and Partnership Building in Local Development Planning: Experience from Local Planning on Women's Conditions in Six Norwegian Communes. *European Planning Studies*, 3, 3: 305–332.
- Asheim B., 1995. Industrial districts as „learning regions”. A conditions for prosperity. *Studies in technology innovation and economic policy*. University of Oslo, Oslo.
- Atkinson R., 1999. Discourses of Partnership and Empowerment in Contemporary British Urban Regeneration. *Urban Studies*, 36, 1: 59–72.
- Audretsch D.B., Keilbach M.C., Lehman E.E., 2006. *Entrepreneurship and Economic Growth* Oxford University Press, Oxford.
- Barca F., 2009. An Agenda for a Reformed Cohesion Policy. A place-based approach to meeting European Union challenges and expectations. Independent Report.
- Barca F., McCann P., Rodriguez-Pose A., 2012. The case for regional development intervention: place-based versus place-neutral approaches. *Journal of Regional Science*, 52, 1: 134–152.
- Bartkowski J., Kowalczyk A., Swianiewicz P., 1990. Strategie władz lokalnych. *Rozwój Regionalny, Rozwój Lokalny, Samorząd Terytorialny*, 21.
- Basiński P., 2013. *Parki krajobrazowe Wielkopolski*, Bogucki Wydawnictwo Naukowe, Poznań.
- Begg D., Fischer S., Dornbusch R., 1998. *Mikroekonomia*. PWE.
- Blowers A., 1993. *Planning for a sustainable environment*. Earthscan Publications Ltd., London.
- Borys T., 2011. Zrównoważony rozwój – jak rozpoznać ład zintegrowany. *Problemy ekorozwoju – Problems of Sustainable Development*, 6, 2: 75–81.
- Bosman J., de Smidt M., 1993. The geographical formation of international management centres in Europe. *Urban Studies*, 30: 967–980.
- Capello R., 2014. *Regional Economics*. Routledge Advanced Texts in Economics and Finance. Routledge Taylor & Francis Group, London–New York.
- Churski P., 2014a. The polarization-diffusion model in the changes to the cohesion policy – the consequences to the direction of the growth policy. W: P. Churski (red.), *The social and economic growth vs. the emergence of economic growth and stagnation areas*, Bogucki Wydawnictwo Naukowe, Poznań, s. 13–27.
- Churski P., 2014b. Variations in the spatial distribution of areas of economic growth and stagnation in Poland: Determinants and consequences. *Quaestiones Geographicae*, 33(2): 63–78.
- Churski P., Herodowicz T., Konecka-Szydłowska B., Perdał R., 2017. Czynniki rozwoju regionalnego w świetle współczesnych przemian społeczno-ekonomicznych – dyskurs teoretyczny. 01/2017 – Working Paper of FORSED Project. Zakład Analizy Regionalnej Instytutu Geografii Społeczno-Ekonomicznej i Gospodarki Przestrzennej UAM, Poznań.
- Churski P., Motek P., 2016. Zintegrowane planowanie rozwoju – projekt przygotowania programu i uruchomienia kształcenia na nowym kierunku studiów w obszarze gospodarki przestrzennej. *Biuletyn KPZK*, 260: 22–40.

- Cieszewska A., 2009. Strategia rozwoju turystyki na terenach cennych przyrodniczo. *Studia i Materiały Centrum Edukacji Przyrodniczo-Leśnej*, 4 (23).
- Creswell J.W., Plano Clark V.L., 2007. *Designing and conducting mixed methods research*. Thousand Oaks, CA, Sage.
- Creswell J.W., 2013. *Projektowanie badań naukowych. Metody jakościowe, ilościowe i mieszane*. Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków.
- Coleman J.S., 1988. Social capital in the creation of human capital. *American Journal of Sociology*, 94.
- Churski P., Kołsut B., 2017. Potencjał rozwojowy gminy Powidz w okresie postępującej endogenizacji procesów rozwoju. *Rozwój Regionalny i Polityka Regionalna*, 40, Instytut Geografii Społeczno-Ekonomicznej i Gospodarki Przestrzennej UAM, Poznań (w druku).
- Denczew S., 2004. *Podstawy gospodarki komunalnej. Współczesne zagadnienia sektorów inżynierskich*. Wydawnictwo Politechniki Białostockiej, Białystok.
- Dutkowski M., 2003. Analiza SWOT w badaniach lokalnych i regionalnych – problemy stosowania i główne błędy interpretacji. W: H. Rogacki (red.), *Problemy interpretacji wyników metod badawczych stosowanych w geografii społeczno-ekonomicznej i gospodarce przestrzennej*. Bogucki Wydawnictwo Naukowe, Poznań, s. 43–49.
- Dziemianowicz W. (red.), 2012. *Planowanie strategiczne. Poradnik dla pracowników administracji publicznej*. Ministerstwo Rozwoju Regionalnego Departament Koordynacji Polityki Strukturalnej, Warszawa.
- Ekins P., Dresner S., Dahlström K., 2008. The four-capital method of sustainable development evaluation. *European Environment*, 18(2): 63–80.
- Europa 2020. *Strategia na rzecz inteligentnego i zrównoważonego rozwoju sprzyjającego włączeniu społecznemu (Europe 2020: a strategy for smart, sustainable and inclusive growth)*. Komunikat Komisji, COM (2005) 2020, Komisja Wspólnot Europejskich, 2010, Bruksela.
- Europejska Perspektywa Rozwoju Przestrzennego (European Spatial Development Perspective), 1999. Raport z konferencji ku wyważonemu i zrównoważonemu rozwojowi terytorium Unii Europejskiej (Towards Balanced and Sustainable Development of the Territory of the EU). Poczdam.
- Faludi A., 2006. From European Spatial Development to Territorial Cohesion Policy. *Regional Studies*, 40, 6: 667–678.
- Frankfort-Nachmias C., Nachmias D., 2001. *Metody badawcze w naukach społecznych*. Wydawnictwo Zysk i S-ka, Warszawa.
- Gaczek W., 2003. *Zarządzanie w gospodarce przestrzennej*. Oficyna Wydawnicza Branta, Bydgoszcz–Poznań.
- Goffman E., 1961. *Asylums*. Garden City, New York, Doubleday.
- Gorzela G., Płoszaj A., Smętkowski M., 2006. Ocena strategii rozwoju regionu – wykorzystanie modelu czterech kapitałów na przykładzie województwa lubuskiego. *Studia Regionalne i Lokalne*, 3(25): 67–82.
- Growing unequal?: Income Distribution and Poverty in OECD Countries, 2008. OECD Report, Paris.
- Hassink R., 2005. How to unlock regional economies from path dependency? From learning region to learning cluster. *European Planning Studies*, 13, 4: 521–536.
- Hełpa-Liszkowska K., 2013. Dziedzictwo kulturowe jako czynnik rozwoju lokalnego. Wyd. UEP, Poznań.
- Herczyński J., 2012. *Wskaźniki oświatowe*. Wydawnictwo ICM, Warszawa.
- How Regions Grow, 2009. Organisation for Economic Cooperation and Development, Paris.
- Kaczmarek T., 2015b. Functional urban areas as the focus of development policy in Poland. *Rozwój Regionalny i Polityka Regionalna*, 29.
- Kaczmarek T., 2015c. Uwarunkowania, stan i perspektywy współpracy samorządowej w obszarach metropolitalnych. W: M. Dej i in. (red.), *Współpraca miejsko-wiejska w Polsce. Uwarunkowania i potencjał*. Instytut Rozwoju Miast, Kraków.
- Kaczmarek T., Ryder A., 2015a. Top-down and bottom-up metropolitan integration in Poland. W: J. Bucek, A. Ryder (red.), *Governance in transition*. Springer, Dordrecht.
- Karta Lipska, 2007. Karta Lipska na rzecz zrównoważonego rozwoju miast europejskich. Nieformalne spotkanie ministrów ds. planowania przestrzennego i rozwoju terytorialnego w sprawie rozwoju miast i spójności terytorialnej, 24–25.05.2007, Lipsk.
- Kamiński R., 2008. *Aktywność społeczności wiejskich*. Wyd. IRWiR PAN, Warszawa.
- Karpowicz E., 1977. *Organizacje społeczne w małych miastach*. Wyd. PAN, Wrocław.
- Kielczewski D., 2009. Od koncepcji ekorozwoju do ekonomii zrównoważonego rozwoju. Wydawnictwo Wyższej Szkoły Ekonomicznej w Białymstoku, Białystok.
- Kil J., 2011. Planowanie przestrzenne od 2003 roku. W: R. Cymerman (red.), *Podstawy planowania przestrzennego i projektowania urbanistycznego*. Wydawnictwo Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie, Olsztyn.

- Kołosut B., Dyba W. (red.), 2014. Czynniki i kierunki rozwoju gminy Lubniewice. Wydawnictwo Naukowe UAM, Poznań.
- Kondracki J., 2009. Geografia regionalna Polski. Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
- Kotus J., 2001a. Społeczności lokalne wybranych gmin Wielkopolski wobec zagadnień rozwoju społeczno-gospodarczego. Wydawnictwo Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk, Poznań.
- Kotus J., 2001b. Badania socjologiczne w poznaniu struktur i procesów społecznych dla potrzeb gospodarki przestrzennej. W: H. Rogacki (red.), *Koncepcje teoretyczne i metody badań geografii społeczno-ekonomicznej i gospodarki przestrzennej*. Bogucki Wydawnictwo Naukowe, Poznań, s. 99–108.
- Kudłacz T., 2015. Problemy integracji planowania przestrzennego i społeczno-gospodarczego na poziomie lokalnym. *Studia KPZK PAN*, 161: 31–42.
- Kulczyk S., 2013. Krajobraz i turystyka. O wzajemnych relacjach. Uniwersytet Warszawski, Wydział Geografii i Studiów Regionalnych.
- Kurkiewicz J., 2010. Procesy demograficzne i metody ich analizy. Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie, Kraków.
- Lucas R.E., 1988. On the mechanics of economic development. *Journal of Monetary Economics*, 22, 1: 3–42.
- Lucas R.E., 1990. Why doesn't capital flow from rich to poor countries? *American Review. Papers and Proceedings*, s. 92–96.
- Łodyga B., 2011. Procesy demograficzne w aglomeracji poznańskiej w latach 1999–2009. *Biblioteka Aglomeracji Poznańskiej*, 13.
- Łotowska K., 2014. Rozwój lokalny kierowany przez społeczność – jak partycypacyjnie kreować rozwój lokalny. *Poradnik dla lokalnych grup działania, samorządów i partnerów społecznych*.
- Mandes S., Trutkowski C., 2005. *Kapitał społeczny w małych miastach*. Wyd. Scholar, Warszawa.
- Markowski T., 2014. *Zintegrowane planowanie rozwoju – dylematy i wyzwania*. Maszynopis.
- Markowski T., Drzazga D., 2015. *Koncepcja systemu zintegrowanego planowania rozwoju w Polsce (założenia i zasady kierunkowe budowania systemu)*. *Studia KPZK PAN*, 164: 10–42.
- Mazur S., 2017. *Przyptywy i odpływy decentralizacji*. W: J. Woźniak (red.), *Polska regionów – Polska miast*. IX Konferencja Krakowska. Biblioteka Małopolskiego Obserwatorium Polityki Rozwoju 9. Małopolskie Obserwatorium Rozwoju Regionalnego, Kraków.
- Mierzejewska L., 2006. Rola planowania przestrzennego w rozwoju zrównoważonym miast. W: J. Słodczyk, D. Rajchel (red.), *Polityka zrównoważonego rozwoju oraz instrumenty zarządzania miastem*. Wydawnictwo Uniwersytetu Opolskiego, Opole, s. 11–28.
- Mierzejewska L., 2015. *Zrównoważony rozwój miasta – wybrane sposoby pojmowania, koncepcje i modele*. *Problemy Rozwoju Miast*, 2: 5–11.
- Molle W., 2007. *European Cohesion Policy*. Routledge, London.
- Niewiadomski Z., 2002. *Planowanie przestrzenne. Zarys systemu*. Wydawnictwo Prawnicze LexisNexis, Warszawa.
- Noworól A., 2014. *Ekspertyza. Przegląd i ocena obowiązującego systemu zarządzania polityką rozwoju na poziomie regionalnym, subregionalnym, powiatowym i gminnym wraz z rekomendacjami dotyczącymi pożądaných zmian w celu budowy modelu spójnego z poziomem krajowym*. Ministerstwo Rozwoju i Infrastruktury, Kraków–Warszawa.
- Nowotnik D., 2011. *Migracje zagraniczne w krajach Unii Europejskiej w warunkach kryzysu gospodarczego*. *Prace Komisji Geografii Przemysłu*, 18: 59–70.
- Oceny działalności władz lokalnych, czyli co się zmieniło w naszych miejscowościach od ostatnich wyborów samorządowych, 2010*. Centrum Badania Opinii Społecznej, Warszawa. *Komunikat z badań BS/127/2010*.
- Okólski M., 2005. *Demografia. Podstawowe pojęcia, procesy i teorie w encyklopedycznym zarysie*. Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa.
- Okólski M., Topińska I., 2012. *Społeczne skutki emigracji i migracji ze wsi do miast w Europie Środkowo-Wschodniej*. Dyrekcja Generalna ds. Zatrudnienia, Spraw Społecznych i Włączenia Społecznego, Komisja Europejska, Bruksela.
- O ekonomicznych stratach i społecznych kosztach niekontrolowanej urbanizacji w Polsce, 2013*. Fundacja Rozwoju Demokracji Lokalnej oraz Instytut Geografii i Przestrzennego Zagospodarowania Kraju PAN, Warszawa (http://www.frdl.org.pl/pliki/frdl/document/zalaczniki_artykuly/Raport%20Ekonomiczny%2029.10.2013%20calosc.pdf; dostęp: 9.01.2018).
- Ósme sprawozdanie z postępów w dziedzinie spójności gospodarczej, społecznej i terytorialnej, 2013*. Sprawozdanie Komisji dla Parlamentu Europejskiego i Rady, Regionalny i miejski wymiar kryzysu (SWD (2013) 232 final), COM (2013) 463 final, Bruksela, 26.6.2013.
- Parysek J., 1996. *Gospodarka lokalna w warunkach wolnego rynku i samorządowych struktur społecznych*. W: J. Parysek (red.), *Rozwój lokalny i lokalna gospodarka przestrzenna*. Bogucki Wydawnictwo Naukowe, Poznań, s. 31–46.
- Parysek J., 1997. *Podstawy gospodarki lokalnej*. Wydawnictwo Naukowe UAM, Poznań.

- Parysek J., 2001. Podstawy gospodarki lokalnej. Wydawnictwo Naukowe UAM, Poznań.
- Parysek J., 2006. Wprowadzenie do gospodarki przestrzennej: wybrane aspekty praktyczne. Wydawnictwo Naukowe UAM, Poznań.
- Parysek J., 2014. Systemowy model planowania przestrzennego wyzwaniem dla gospodarki przestrzennej w Polsce. W: S. Ciok, K. Janc (red.), Współczesne wyzwania polityki regionalnej i gospodarki przestrzennej. T. 2. Rozprawy Naukowe Instytutu Geografii i Rozwoju Regionalnego Uniwersytetu Wrocławskiego, 33/2: 9–24.
- Parysek J., 2015. Rola lokalnego samorządu terytorialnego w rozwoju społeczno-gospodarczym i przestrzennym gmin. *Ruch Prawniczy, Socjologiczny i Ekonomiczny*, 77, 3: 27–46.
- Parysek J., 2016a. W poszukiwaniu nowego systemu organizacji, struktury i funkcjonowania gospodarki przestrzennej w Polsce. *Problemy Rozwoju Miast*, 1: 39–49.
- Parysek J., 2016b. Pytania o przyszłość gospodarki przestrzennej w Polsce (Po 13 latach obowiązywania regulacji prawnych z 2003 r.). *Ruch Prawniczy, Socjologiczny i Ekonomiczny*, 478, 2: 37–58.
- Petrișor A.I., Petrișor L.E., 2013. The shifting relationship between urban and spatial planning and the protection of the environment: Romania as a case study. *Present Environment and Sustainable Development*, 7(1): 268–276.
- Płoszaj A., 2007. Cztery kapitały w strategiach lokalnych. W: G. Gorzelak (red.), Polska regionalna i lokalna w świetle badań EUROREG-u. Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa, s. 288–310.
- Potrykowska A., Budziński M. (red.), 2016. Perspektywy demograficzne jako wyzwanie dla polityki ludnościowej Polski. Rządowa Rada Ludnościowa, Warszawa (http://bip.stat.gov.pl/download/gfx/bip/pl/defaultstronaopisowa/461/1/1/perspektywy_demograficzne_jako_wyzwanie_dla_polityki_ludnosciowej_polski.pdf; dostęp: 9.01.2018).
- Przybyłek J., Nowak B. 2011. Wpływ niżówek hydrogeologicznych i odwodnień górniczych na systemy wodonośne Pojezierza Gnieźnieńskiego. *Biuletyn PIG*, 445: 513–527.
- Radni II kadencji o problemach swoich gmin i ich sytuacji finansowej, 1995. Centrum Badań Opinii Społecznej, Warszawa Komunikat z badań BS/6/5/95.
- Regional Development Policies in OECD Countries, 2010. OECD Report, Paris.
- Regions Matter: Economic Recovery, Innovation and Sustainable Growth, 2009. Organization for Economic Cooperation and Development, Paris.
- Report of the World Commission on Environment and Development, 42/187. General Assembly, 96th plenary meeting, 11 December 1987, United Nations.
- Reshaping Economic Geography. World Development Report 2009. November 2008, The World Bank.
- Rogall H., 2010. Ekonomia zrównoważonego rozwoju. Teoria i praktyka. Wydawnictwo Zysk i Spółka, Warszawa.
- Rozporządzenie nr XVIII Wojewody Konińskiego z dnia 16 grudnia 1998 r. w sprawie utworzenia Powidzkiego Parku Krajobrazowego.
- Seventh Report on Economic, Social and Territorial Cohesion. My Region, My Europe, Our Future, 2017. European Commission, Luxembourg.
- Sixth Report on Economic, Social and Territorial Cohesion, Investment for jobs and growth: Promoting development and good governance in EU regions and cities, 2014. Regional and Urban Policy, European Commission, Brussels.
- Strategia na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju, 2017. Dokument przyjęty przez Radę Ministrów w dniu 14 lutego 2017 r. Ministerstwo Rozwoju, Warszawa.
- Strategicznie dla rozwoju. Polityka rozwoju w zintegrowanym podejściu, 2011. Ministerstwo Rozwoju Regionalnego, Warszawa.
- Swianiewicz P., 2004. Finanse lokalne: teoria i praktyka. Wydawnictwo Municipium, Warszawa.
- System Zarządzania Rozwojem Polski. Projekt z dnia 10 lipca 2017 r. Ministerstwo Rozwoju, Warszawa.
- Sytuacja demograficzna Polski – Raport 2015–2016, 2016. Główny Urząd Statystyczny, Warszawa.
- Sytuacja demograficzna Polski na tle Europy, 2017. Główny Urząd Statystyczny, Warszawa (https://stat.gov.pl/download/gfx/portalinformacyjny/pl/defaultaktualnosci/5468/27/1/1/sytuacja_demograficzna_polski_na_tle_europy.pdf; dostęp: 9.01.2018).
- Szczepańska A., 2011. Planowanie przestrzenne w ujęciu historycznym. W: R. Cymerman (red.), Podstawy planowania przestrzennego i projektowania urbanistycznego. Wydawnictwo Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie, Olsztyn.
- Szukalski P., 2012. Trzy kolory: Srebrny. Co to takiego silver economy? *Polityka Społeczna*, 5–6: 6–10.
- Turner R.K., Pearce D.W., 1992. Sustainable Development: Ethics And Economics. Centre for Social and Economic Research on The Global Environment. CSERGE Working Paper PA 92-09, Londyn.
- Uglis J., Jęczynek A., 2015. Rozwój funkcji turystycznej obszarów wielkopolskich parków krajobrazowych. *Ekonomia i Środowisko*, 4(55).

- Ustawa o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym z dnia 27 marca 2003 r. (Dz.U. 2003, nr 80, poz. 717, z późn. zm.).
- Ustawa o zasadach prowadzenia polityki rozwoju z 6 grudnia 2006 r. (Dz.U. 2014, poz. 1649 z późn. zm.).
- Visser E.J., Boschma R., 2004. Learning in districts: novelty and lock-in in a regional context. *European Planning Studies*, 12, 6: 793–808.
- Wong C., 1998. Determining Factors for Local Economic Development: The Perception of Practitioners in the North West and Eastern Regions of the UK. *Regional Studies*, 32, 8: 707–720.
- Wong C., 2006. Indicators for urban and regional planning. The interplay of policy and methods. Routledge, London–New York.
- Woźniak J., 2015. Wybrane aspekty zintegrowanego planowania rozwoju – perspektywa regionalna. *Studia KPZK PAN*, 161: 43–50.
- Założenia i kierunkowe zasady budowania zintegrowanego systemu planowania rozwoju opracowane na podstawie dyskusji warsztatowej przez zespół Komitetu Przestrzennego Zagospodarowania Kraju PAN, Towarzystwa Urbanistów Polskich i zaproszonych ekspertów. Raport – wersja robocza 1.10.2014. Maszynopis.
- Ziobrowski Z., 2015. Ku zintegrowanemu planowaniu. *Studia KPZK PAN*, 161: 27–30.
- Zrównoważona Europa dla lepszego świata: Strategia Zrównoważonego Rozwoju Unii Europejskiej, 2001. Komunikat Komisji, COM(2001) 264. Komisja Wspólnot Europejskich, Bruksela.

EKSPERTYZY I RAPORTY
Instytutu Geografii Społeczno-Ekonomicznej
i Gospodarki Przestrzennej
Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu

ISBN 978-83-7986-201-6